

Jordbruksoppgjøret 2025

Norsk Bonde-
og Småbrukarlag

Norsk Bonde- og Småbrukarlag sitt
primærkrav til jordbruksoppgjøret 2025.

Innhold

1.	Hovedprioriteringer i årets krav: intern jamstilling og økt sjølforsyning	8
2.	Politisk grunnlag for forhandlingene	10
2.1	En urolig verden.....	10
2.1.1	Jordbruk og matproduksjon: en forutsetning for beredskap og matsikkerhet	10
2.1.2	Importvernet må styrkes	13
2.1.3	Internasjonale handelsavtaler påvirker jordbruket	14
2.2	Inntektsmål og nytt tallgrunnlag	14
2.3	Stortingets mål for landbrukspolitikken	16
2.4	Klima og miljø	16
2.5	Jordbrukets samfunnsoppdrag har en kostnad	17
3.	Utvikling i jordbruket	20
3.1	Lav sjølforsyningsgrad, høy import	20
3.2	Fortsatt bruksnedlegging, men nedgangen har flatet noe ut	21
3.3	Jord går ut av drift.....	22
3.4	Fra arbeidskraft til kapital	22
4.	Prognoser for 2025	24
4.1	Inntektsopptopping for jordbruket mot sammenligningsgruppen	25
4.2	Kostnader for ikke-varige driftsmidler i jordbruket	27
4.2.1	Prisutvikling på viktige innsatsfaktorer.....	27
4.2.2	Handelsgjødsel	27
4.3	Leasing, kapitalslit og realrente på lånt kapital	28
4.3.1	Volumanslag for produksjonen i 2026.....	28
4.4	Prisanslag for produkter uten målpris i 2026.....	28
5.	Ramme og finansiering.....	29
6.	Økonomiske utslag på referansebrukene	31
7.	Jord, korn- og planteproduksjon.....	33
7.1	Jord	33
7.1.1	Jordpakke	33
7.1.1	Tilskudd til kalking	34
7.1.2	Gjeninnføre tilskudd til nydyrking.....	34
7.1.3	Tilskudd til beiteteknologi.....	34
7.1.4	Drenering	35
7.1.5	Teigbasert arealtilskudd	36
7.1.6	Tilrettelegging for beite.....	37
7.1.7	Digitale jordleiekontrakter	38
7.1.8	Arealtilskudd grovfôr	38

7.2	Korn og kraftfôr	40
7.2.1	Videre arbeid med korn- og kraftfôrpolitikken	41
7.2.2	Målpris på korn	42
7.2.3	Prisnedskriving korn	42
7.2.4	Arealtilskudd korn	43
7.2.5	Proteinvekster	44
7.2.6	Tilskudd til crossing i grasområder	44
7.2.7	Kornsortering – nytt klassesystem	45
7.2.8	Frakttilskudd korn og kraftfôr	46
7.2.9	Investeringsstøtte «speed breeding»	46
7.2.10	Investeringsmidler til tørker og lager for korn	47
7.3	Frukt, bær, grønnsaker og potet	47
7.3.1	Offentlige innkjøp av norsk grønt	48
7.3.2	Utvide periode for tollbeskyttelse	49
7.3.3	Tilskudd til produsenteide fellesanlegg i grøntsektoren	49
7.3.4	Investeringsmidler til grøntsektoren	50
7.3.5	Tilskudd til markedshager	51
7.3.6	Arealtilskudd – mer til de første 5 dekar	51
7.3.7	Distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker	52
7.3.8	Målpriser	54
7.3.9	Industripotet	55
7.3.10	Avrensordningen for potet (prisnedskriving potetsprit og potetstivelse)	55
7.3.11	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	55
8.	Husdyrhold	57
8.1	Dyrevelferd og dyrehelse	57
8.1.1	Blåtunge	57
8.1.2	Ringorm	58
8.2	Frakttilskudd slaktedyr	58
8.3	Tilskudd til dyreavl mm.	59
8.3.1	Tilskudd til veterinærreiser	59
8.3.2	Semin	59
8.3.3	Avlsorganisasjoner	59
8.4	Melk	60
8.4.1	Produksjonstilskudd	60
8.4.2	Melkekvoter	60
8.4.3	Driftstilskudd til ku- og geitemelksprodusenter	61
8.5	Storfe	61

8.5.1	Produksjonsregulering storfe.....	61
8.5.2	Kvalitetstilskudd storfekjøtt.....	62
8.5.3	Kastrattilskudd	63
8.5.4	Avvikle telledato for storfe.....	63
8.5.5	Investeringsbehov og investeringstilskudd løsdriftskravet.....	64
8.6	Sau	65
8.6.1	Investeringsbehov i saueholdet	66
8.6.2	Lette lam	66
8.6.3	Tilskudd til tiltak i beiteområder - organisert beitebruk.....	67
8.6.4	Kvalitetstilskudd lammeslakt.....	67
8.7	Geit	68
8.7.1	Melkegeit.....	68
8.7.2	Ammegeit.....	69
8.7.3	Helsetjeneste for geit og saneringsprogram ammegeit.....	69
8.8	Kraftfôrbasert husdyrhold	70
8.8.1	Svin	70
8.8.2	Fjørfe	72
8.8.3	Egg.....	73
8.9	Bevaringsverdige husdyrraser	74
8.9.1	Storfe.....	74
8.9.2	Øvrige bevaringsverdige raser	75
8.10	Seterdrift	75
8.10.1	Bevaring av små og mellomstore bruk det viktigste for å opprettholde seterdrifta 77	
8.10.2	Styrke det nasjonale driftstilskuddet til seterdrift (RMP)	77
8.10.3	IBU-midler til seterdrift.....	77
8.10.4	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling	78
8.11	Andre produksjoner	78
8.11.1	Birøkt	78
8.11.2	Hjort	79
9.	Velferdsordninger	80
9.1	Velferdsordninger som likestillingstiltak.....	80
9.2	Velferdsordninger som rekrutteringstiltak	81
9.3	Bondevelferd henger sammen med dyrevelferd	81
9.4	Tilskudd ved sjukdom, svangerskap og fødsel mv	82
9.4.1	Avløsertilskudd ved sjukt barn	83
9.4.2	Avløsning ved dødsfall	84
9.5	Sjukepengeordningen	84

9.6	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid	84
9.7	Landbruksvikar	85
9.8	Tidligpensjon.....	85
10.	Bærekraftig matproduksjon	86
10.1	Oppsummering av tiltak med klima- og miljøeffekt i NBS sitt krav	87
10.2	Klima	89
10.3	Ny klimamelding	90
10.4	Produksjonsregulering	91
10.4.1	Klimarådgivning	92
10.4.2	Klimasmart Landbruk	93
10.4.3	Klima- og miljøprogrammet	94
10.4.4	Biogass.....	95
10.4.5	Handlingsplan for plantevernmidler	95
10.4.6	Norges Gartnerforbund	96
10.4.7	Bionova	96
10.4.8	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket (LUF)	96
10.4.9	MetanHUB	97
10.5	Miljø	98
10.5.1	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	98
10.5.2	Regionale miljøprogram (RMP)	98
10.5.3	God jordhelsepraksis.....	99
10.5.4	Tilskudd til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap	100
11.	Økologisk jordbruk	101
11.1	Nytt økomål og Nasjonal strategi for økologisk jordbruk.....	101
11.2	Utvikling i økologisk jordbruk	102
11.2.1	Økoarealet stabilt.....	102
11.2.2	Økt etterspørsel etter økologiske varer	102
11.3	Økt økologisk produksjon	103
11.3.1	Innføre gratis bruk av sertifisert økomerke	103
11.3.2	Økologisk frukt og grønt.....	103
11.3.3	Arealtilskudd og økologisk korn og kraftfôr.....	105
11.3.4	Økologisk melk.....	107
11.3.5	Økologisk kjøtt- og eggproduksjon.....	107
11.3.6	Investeringsmidler	108
11.4	Økt omsetning og etterspørsel	108
11.4.1	Mål om andel økologiske anskaffelser	108
11.4.2	Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk	109

11.4.3	Konkurransen utsette forbrukerinformasjon om økologisk matproduksjon og jordbruk	110
12.	Styrking av beredskap og matsikkerhet i Nord	112
12.1	Økt kostnadsdekning gjennom IBU-midlene	112
12.2	Tilskudd til beiteteknologi i Nord-Norge	113
12.3	Distriktstilskudd for potetproduksjon og frilandsgrønnsaker i Nord-Norge	113
12.4	Tilskudd til næringsmiddelindustrien i Troms og Finnmark	113
13.	Landbrukets Utviklingsfond (LUF) og næringsutvikling	115
13.1	Oppsummering – krav om endrede innvilgningsrammer for ordninger under LUF	115
13.2	Kapitalsituasjonen i LUF	117
13.3	Investerings- og bedriftsutviklingsordningen (IBU-midler)	117
13.3.1	Føringer for IBU-midlene	118
13.4	Nasjonale tilretteleggingsmidler	119
13.5	Regionale tilretteleggingsmidler	120
13.6	Områderetta innsats	120
13.6.1	Fjellandbruket	120
13.6.2	Bærekraftig matproduksjon i Nord	121
13.7	Rekruttering og kompetanse	121
13.7.1	Nasjonal modell for voksenagronomen	121
13.7.2	Fagskoleutdanning innen håndverksysting	122
13.8	Stiftelsen Norsk Mat	122
13.9	Utvikling av lokalmat	123
13.9.1	Regionale kompetansenettverk for lokalmat	124
13.9.2	Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	125
13.9.3	Støtte til Bondens Marked og Norsk Gardsost	126
13.9.4	Likestilling av Inn på tunet og foredling med annen næringsvirksomhet i landbruket	127
13.10	Forskning og utvikling	127
13.10.1	Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri	127
13.11	Skogbruk	128
13.11.1	Støtte til alternative driftsformer i skogbruket	129
13.11.2	Miljøtiltak	130
13.12	Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	130
13.13	Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	130
14.	Andre områder og tilskuddsordninger	132
14.1	Norsk Landbruksrådgiving	132
14.1.1	Mentorordninga	132

14.2	Tilskudd ved produksjonssvikt	133
14.3	Bunnfradraget.....	133
14.4	Hamp	133
14.5	Observatørstatus til Sametinget.....	133
14.6	Tilskudd til frøavl mm.	134
14.6.1	Tilskudd til frøavl.....	134
14.6.2	Tilskudd til lagring av såkorn.....	134
14.6.3	Finansiering av sortsutvikling såkorn	135
14.7	Endringer i eksisterende sonegrenser	135
15.	Forskning, utredninger og arbeidsgrupper.....	137
16.	Fordelingsskjema	139

1. Hovedprioriteringer i årets krav: intern jamstilling og økt sjølforsyning

Jordbruket og jordbruksforhandlingene skal svare ut mer enn bondens inntekstspotensiale. Forhandlingene er også et verktøy for å nå Stortingets politiske målsettinger om bærekraft, klima, dyrevelferd, beredskap og økt sjølforsyning. Nå har Stortinget vedtatt at sjølforsyningsgraden skal øke til 50 prosent innen 2030. Dette er et bredt forlik, og må være et satsingsområde. Men om jordbruket skal kunne levere på en slik satsing, kan vi ikke fortsette med dagens utvikling. Det politiske målet om økt sjølforsyning kommer uten nødvendige verktøy for måloppnåelse. Det er svært lite realistisk å tro at jordbruket kan oppfylle dette målet slik de økonomiske rammene er lagt i dag.

Jordbrukets hovedoppgave i jordbruksforhandlingene er å sikre den enkelte bonde inntektsmuligheter og sosiale vilkår på linje med resten av samfunnet. Ansvar for å nå de politiske målene tilhører staten. Jordbruket tilfører Norge svært mye gjennom positive ringvirkninger. Jordbruk og bosetting over hele landet er en nasjonal målsetning, bidrar til Norges totalberedskap, og sikrer matproduksjon både i krise og fred.

Med dagens tallgrunnlag ser det ut som at bonden er jamstilt med resten av samfunnet. Dette kjenner ikke bonden seg igjen i. Tallene er normert med 20 prosent, og det er ikke tatt hensyn til den egenkapitalen bonden stiller til disposisjon. Dette gjør at jordbruket har svært begrenset evne til fornying, vedlikehold og utvikling. Så lenge det ikke er anerkjent at egenkapitalen har behov for en vesentlig kostnadsdekning, vil ikke tallgrunnlaget vise den reelle situasjonen i jordbruket som sektor.

Konsekvensene ved dagens tallgrunnlag vil potensielt kunne være meget ødeleggende dersom det sees på som et nivåsmål for hele sektoren. Da vil det være umulig å få til den interne inntektsutjevningen.

De produksjonene som ligger lavest i inntekt –sau og ammeku – er også de som er mest avhengig av jordbruksavtalen som et verktøy i dag. De grovfôrbaserte produksjonene henter den største andelen av inntektene fra tilskudd, og har mindre markedsinntekt enn det kraftfôrbasert husdyrholdet.

Det kraftfôrbaserte husdyrholdet får i stor grad kostnadene sine kompensert gjennom jordbruksavtalesystemet, men opererer med en mindre regulert produksjon. Når markedsinntektene ikke er styrt av jordbruksavtalen, er resultatet at disse produksjonene utnytter fordelene ved å operere i et friere marked, samtidig som de får kostnadene til dels kompensert over jordbruksavtalen. Konsekvensen av dette gjør det umulig å løfte de produksjonene som er mest avhengig av jordbruksavtalen og forhandlingsinstituttet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag sin hovedprioritering i år er å løfte sau og ammeku. Sau og ammeku ligger langt bak andre produksjoner i jordbruket økonomisk, og avstanden er stor mot sammenligningsinntekta.

Å løfte sau og ammeku handler om rettferdighet. Vi mener det er viktig med et sterkt økonomisk løft for å bedre store deler av jordbruket sine vilkår. Det grovfôrbaserte husdyrholdet er en særs viktig driftsgren i norsk jordbruk, og sau og ammeku er tuftet på norske og lokale ressurser. Produksjonene har en essensiell rolle i norske distrikter ved å bidra til sysselsetting og et levende kulturlandskap.

Sett i et beredskapsperspektiv, har sau og ammeku en viktig rolle. Produksjonene er i stor grad desentraliserte og baserer seg på lokale ressurser. I en sjølforsyningskontekst, vil beitenæringa

ha et stort potensial i økt bruk av utmarka. Når en større del av norsk kjøttproduksjon baserer seg på beiteressursene våre, bidrar dette til økt sjølforsyning. da produksjonen er desentralisert og baserer seg på lokale ressurser.

I årets jordbruksoppgjør krever vi et reelt løft for beitenæringa. Det betyr i praksis en betydelig økning i tilskuddsordninger som treffer særlig sau og ammeku, men også en styrking av ordninger og nye insentiver som gjør det lønnsomt for bonden å bidra til økt sjølforsyning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker flere bønder for å kunne øke sjølforsyningen og styrke norsk matvareberedskap. På den måten kan vi videreføre norsk matproduksjons kulturarv. Da er vi avhengig av et reelt inntektsløft for beitenæringa, og spesielt sau og ammeku.

Kravet er basert på enighet med Norges Bondelag om en felles økonomisk ramme (se kap. 4-6). Denne rammen er endret fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag sitt primærstandpunkt når det kommer til behovet for å nå samfunnets og næringas mål for jordbruket. Skal man nå mål om 50 prosent sjølforsyning, 70 prosent norsk fôr og 90 prosent norsk matkorn innen 2030, må det vil vesentlige satsinger og systemforbedringer. Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å levere på dette viktige samfunnsoppdraget, og ser frem til viktige diskusjoner om dette i årets forhandlinger.

2. Politisk grunnlag for forhandlingene

2.1 En urolig verden

Det internasjonale bakteppet for årets jordbruksforhandlinger er preget av krig og konflikt flere steder i verden. I tillegg til enorme menneskelige tap, fordrives jordbrukere fra jorda si, jordbruksområder ødelegges, og forsyningslinjer svekkes. Dette, og en usikker handelssituasjon særlig knytta til kontroversielle handelspolitiske framstøt fra USA, bidrar til økt risiko for kostnadssvingninger på viktige innsatsmidler til jordbruket. Dette påvirker den globale matvaresituasjonen generelt, og jordbruket spesielt.

Den globale situasjonen viser tydelig sårbarheten av å være sterkt avhengig av globale forsyningslinjer. Et talende eksempel er den forventede nedgangen i kornproduksjonen på verdensbasis i 2024-2025, samtidig som etterspørselen øker. Globale kornbeholdninger blir dermed mindre, noe som kan føre til prisstigning på sikt.¹ Kornproduksjon, både til menneskemat og dyrefôr er helt sentralt for den generelle matforsyninga, og dette gir dermed et sterkt insentiv for å styrke produksjon og lagring av korn i eget land.

Samfunnsdebatten i Norge vitner om styrket bevissthet rundt behovet for økt beredskap, og Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener en sentral del av denne samtalen må være økt nasjonal sjølforsyning som en del av totalberedskapen.

Norsk jordbruksproduksjon er avhengig av et sterkt import- og tollvern. Internasjonale handelsavtaler setter begrensinger for i hvilken grad Norge kan bruke disse virkemidlene for å beskytte egen matproduksjon. Handelskrigen med USAs president Trump i spissen har den siste tida satt toll høyt på agendaen. I forlengelse av dette har enkelte kommentatorer sammenlignet Trumps straffetollsatsar med norsk import- og tollvern på jordbruksvarer. Det er viktig å insistere på at Trumps bruk av trusler og tvang for å få til endringer i et multilateralt handelssystem som ikke lenger sikrer USAs handelspolitiske interesser og dominans, er noe helt annet enn et solidarisk prinsipp om at alle land må kunne beskytte egen matproduksjon fra frihandel og konkurranse på svært ulike vilkår.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil understreke at økt norsk sjølforsyning, som må bety økt matproduksjon basert på norske ressurser, ikke kun handler om å sørge for egen befolkning. Det er også et spørsmål om internasjonal solidaritet. Økt nasjonal sjølforsyning kan ses på som en grunnstein for å oppnå matsuverenitet. Matsuverenitet handler om at folk i alle land og samfunn skal ha kontroll over egen matproduksjon, og over landbruks- og matpolitikken som legger føringer for denne matproduksjonen. Når en større andel av produksjonen av mat som skal mette den norske befolkninga baseres på ressurser innafor egne landegrenser, reduseres samtidig bruken av ressurser i andre land, som heller kan brukes til å dekke behovene til befolkninga i disse landene.

2.1.1 Jordbruk og matproduksjon: en forutsetning for beredskap og matsikkerhet

En forutsetning for god totalberedskap er jordbruk over hele landet, og en stabil og trygg matforsyning. Det betinger at vi har nok bønder, jord i drift og en aktiv forvaltning av ressursene våre. Uten en trygghet for mat og vann, vil vi i møte med kriser ikke kunne håndtere andre viktige samfunnsfunksjoner: en stabil kraftforsyning, håndtering av transport av materiell, varer og

¹ [Omverdenen til norsk landbruk og matindustri 2024 Rapport 2 2025 24.3.25.pdf](#)

mennesker, evne til å håndtere masseskader, gode kommunikasjonssystemer og kritiske offentlige tjenester. Alle er avhengige av mat også i en krise.

I oktober 2023 la Riksrevisjonen fram sin rapport om matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet. I rapporten er konklusjonen følgende:

*«Det er **kritikkverdig**² at arealressursene i jordbruket ikke forvaltes på en fullt ut bærekraftig måte, blant annet ved at betydelige jordbruksarealer av god kvalitet omdisponeres og bygges ned.*

*Det er **ikke tilfredsstillende** at Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet i dagens norske matvareberedskap ikke har gjort bedre forberedelser dersom det skulle oppstå vesentlig svikt i tilgangen på mat eller fôr.»*

Videre påpekte Riksrevisjonen at Norge kan bli mer sjølforsynt, men at virkemidlene ikke er tilstrekkelige for å oppnå økt sjølforsyning. Stortinget stilte seg i behandlingen av saken bak Riksrevisjonens kritikk og anbefalinger.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at Landbruks- og matdepartementet følger opp Riksrevisjonens anbefalinger og Stortingets vedtak, og prioriterer å sikre tilgangen på mat og fôr gjennom å løfte alle produksjoner i norsk jordbruk til sammenligningsinntekta, sørge for å ha et jordbruk over hele landet, og øke sjølforsyninga gjennom målrettede og effektive virkemidler. Dette krever blant annet økt produksjon av planter til dyr og mennesker, og stabil tilgang på innsatsmidler og tjenester (veterinærer, avløsere mm.). Det må utarbeides en tiltaks- og finansieringsplan basert på Riksrevisjonens forslag til utbedring av matvareberedskapen.

I lys av et økende internasjonalt konfliktnivå og usikkerhet knyttet til Norges totalberedskap, leverte i 2023 Totalberedskapskommisjonen sin rapport (NOU 2023:17).

Norges matvareberedskap er omtalt i kapittel 16 «Matforsyning» i Totalberedskapskommisjonens rapport. Kommisjonen definerer kontinuerlig produksjon av mat innenlands som vår beste beredskap for å sikre matforsyningen. Landbruket trekkes frem som svært viktig for beredskap og bosetting i hele landet, og spesielt i nordområdene.

Matforsyning handler om hvor mye mat vi til enhver tid har tilgjengelig og om hvem som har tilgang til den. Totalberedskapskommisjonen kom i sin rapport med en rekke anbefalinger for å bedre beredskapen. Et samlet landbruk har stilt seg bak fire tiltak vi mener det haster at regjeringa prioriterer:

- **Utvalgets forslag nr. 1:** gjennomføre en risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyse (ROS) av norsk matforsyning for å kartlegge den faktiske matvareberedskapen.
- **Utvalgets forslag nr. 3 og 4:** å styrke lagerhold av matkorn betydelig utover dagens ambisjon / å sikre nødvendige lagre av kritiske innsatsfaktorer til matproduksjon.
- **Utvalgets forslag nr. 8:** å videreføre en restriktiv jordvernpraksis for å sikre nødvendige arealer til matproduksjon, inkludert å vurdere virkemiddelbruk.
- **Utvalgets forslag nr. 11:** å utvide Rådet for matvareberedskap slik at det omfatter myndigheter og aktører fra produksjon og videreforedling.

² Bak begrepsbruken «kritikkverdig», ligger følgende begrunnelse: «Kritikkverdig bruker vi når vi finner betydelige svakheter, feil og mangler som ofte vil kunne få moderate til store konsekvenser for enkeltmennesker eller samfunnet».

Som en oppfølging av rapporten fra Totalberedskapskommisjonen, la regjeringa i januar 2025 fram Meld. St. 9 (2024-2025), en totalberedskapsmelding. Meldinga «staker ut kursen for å styrke den sivile motstandskraften og Norges totalberedskap» for kriser og krig. I Meld. St. 9 understrekes viktigheten av de landbrukspolitiske målene for å oppnå matforsyningsikkerhet.

Et landbruk i hele landet, er avgjørende for Norges beredskap. Økt selvforsyning, beredskapslagring av korn og et sterkt jordvern medfører økt beredskap og trygghet.

Meldinga følger opp vedtak om plan om gjennomføring av en risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyse av norsk matforsyning, vedtak om plan om å bygge opp beredskapslagringen av matkorn til tre måneders forbruk, øke graden av selvforsyning av jordbruksvarer og sikre et sterkt jordvern.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at å sikre matproduksjon i hele landet, inkludert i de nordligste og mest utsatte områdene, er kritisk for vår matsikkerhet og forsyningsevne i krisetider. Økt sjølforsyningsgrad må baseres på spredt matproduksjon basert på bærekraftige produksjonsmetoder.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det er nødvendig med et beredskapstilskudd som bygger opp under tiltak og praksiser på gårdsbruk, som kan styrke beredskap og forsyningssikkerhet i lokalsamfunn.

Riksrevisjonens rapport, Totalberedskapskommisjonens rapport og Totalberedskapsmeldinga peker på samme problemstilling: Norge er dårlig forberedt på en krisesituasjon.

Verden står overfor en rekke utfordringer: klimaendringer, økonomisk ustabilitet og politisk uro, sykdomsutbrudd hos folk og husdyr, sult, transportutfordringer, og forsyningskriser på matvarer, olje og gass og andre varer. Større usikkerhet preger samfunnet og beredskap har blitt et gjennomgående tema på alle samfunnsfelt. Pandemi, krig i Europa, økt trusselnivå, ekstremtørke, strømpriskrise og kostnadseksplasjon har preget Norge – og norsk jordbruk – de siste årene.

En matforsyning med høy grad av import er sårbar. Det gjelder import av matvarer, arbeidskraft, fôrråvarer og andre innsatsfaktorer i matproduksjonen. I en verden preget av konflikt, usikkerhet og ressursmangel, kan ikke Norge lenger kjøpe seg ut av en matvarekrise. Vi er helt avhengige av egen sjølforsyning og matvareberedskap.

Med et slikt virkelighetsbilde er det nødvendig at Norge er sitt ansvar bevisst og rigger landbruket for en bærekraftig matproduksjon som ikke er avhengig av å tappe verdensmarkedet for råvarer vi kan produsere selv. Det er uetisk av oss som nasjon å bygge matsystemet vårt på tilgang til mat og fôr fra andre land og verdensdelar, i en verden med knappe ressurser.

Landbrukets rolle i den nasjonale beredskapen handler ikke bare om å kunne produsere nok mat i en krisesituasjon. Bonden besitter kunnskap, redskap og ressurser som er uvurderlige i en krise. Dette viser seg i praksis blant annet når bønder bidrar ved skogbrann, snøfall og veirydding under ekstremvær.

Beredskap handler om evnen til å håndtere uventede kritiske situasjoner. Å være noenlunde godt forberedt på å trygge egen befolkning i krise og krig, starter hos gårdbrukeren og gjennom god bruk av jord. Det handler ikke bare om matvareberedskap, men beredskap i et bredt perspektiv.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at norsk matvareberedskap styrkes betraktelig for å gjøre samfunnet rustet til å møte ei krise. Jordbrukets rolle i totalberedskapen må verdsettes. For å opprettholde en stabil og robust

matvareberedskap, må lønnsomheten i jordbruket økes betraktelig og sjølforsyningsgraden må opp på minimum 50 prosent, basert på små og store gårdsbruk i hele landet. Dersom forsyningslinjer brytes, importen stopper opp eller det blir mangel på arbeidskraft, vil dette ha store konsekvenser for jordbrukets evne til å opprettholde matproduksjon over tid. Dette påvirker totalberedskapen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil understreke at en bonde som har inntektsoptimalisering som primæroppgave, ikke kan forventes å fungere som tilstrekkelig beredskap i krisesituasjon. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at kravet om inntektsoptimalisering og dets samfunnsmessige konsekvenser inkluderes i utarbeidelsen av beredskapsplaner og i felles nordisk risiko- og sårbarhetsanalyse for forsyningssikkerhet for mat.

2.1.2 Importvernet må styrkes

Norsk landbruk og matproduksjon har en annen kostnadmessig situasjon å forholde seg til enn våre viktigste handelspartnere. Dette skyldes et høyt kostnads- og lønnsnivå, geografi, topografi og klima. Dersom vi ønsker å opprettholde og videreutvikle norsk jordbruksproduksjon og føre en selvstendig politikk på dette området, er det nødvendig med et solid importvern.

Internasjonale handelsavtaler setter i dag tydelige rammer for Norges muligheter til å verne eget landbruk gjennom import- og tollvern. Forhandlingene i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) og forhandlinger gjennom EØS, EFTA og andre internasjonale organisasjoner er derfor avgjørende for handlingsrommet for norsk landbrukspolitik.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag forventer at regjeringen utnytter handlingsrommet i WTO-avtalen for å styrke norsk jordbruksproduksjon. Tollvernet må styrkes for å kunne heve lønnsomheten i norsk produksjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag registrerer at de politiske signalene er at man ikke ønsker å styrke tollvernet. Konsekvensen av det er at en vesentlig del av inntektsveksten i jordbruket må komme som budsjettmidler.

Ifølge Landbruksdirektoratets rapport «Omverdenen til norsk landbruk og matindustri», øker importen av jordbruksvarer. Samlet import av jordbruksvarer var på 118 mrd. kroner i 2024, en økning på 4,1 prosent fra året før. Hovedårsaken til utviklingen i 2024 var at kornimporten økte kraftig sammenlignet med året før – noe som særlig skyldtes uværet Hans og dårlige avlinger. I tillegg bidro en svak norsk krone til økt importverdi. Varer som blir importert tollfritt utgjør den største andelen av importen. Med unntak av soya fra Brasil til fiskefôr, kommer importen i hovedsak fra EU-land.

Internasjonale handelsavtaler, og særlig WTO-avtalen, legger begrensninger på bruk av toll. For å sikre norsk jordbruks konkurransekraft og et aktivt jordbruk over hele landet, er det nødvendig å utnytte de virkemidlene for importvern som eksisterer.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det til enhver tid må benyttes den formen for tollbeskyttelse, krone- eller prosenttoll for norske råvarer, som gir best beskyttelse.

2.1.3 Internasjonale handelsavtaler påvirker jordbruket

Verdens handelsorganisasjon (WTO) har som hovedmål å bygge ned handelsbarrierer som toll og subsidier. Norge er en handelsnasjon og WTO gir tilgang til viktige markeder og bidrar med like kjøreregler for handel over landegrensene. Jordbruksavtalen til WTO legger begrensninger på sine medlemsland, inkludert Norge. Avtalen innskrenker staters mulighet til å gi økonomisk støtte til handelsvarer, og ved avtalens inngåelse ble det lagt til grunn en forutsetning som på sikt vil bygge ned muligheten til å bruke beskyttende systemer som er konkurransedrivende. Gjennom WTO-avtalen har Norge en maksimal grense for handelsforstyrrende støtte (Aggregert mål for støtte (AMS)) - midler gjennom «gul boks». Dette er støtteordninger som anses som såpass handelsforstyrrende at WTO på sikt ønsker å fjerne dem.

Gul boks innbefatter tilskudd til blant annet markedsprisstøtte. WTO-avtalen for jordbruk regulerer hvor mye alle land kan regulere sitt målprissystem, og har satt grensen for Norge på 11,449 mrd. kr. Dette taket indeksreguleres ikke, og blir dermed lavere for hvert år. På denne måten oppnår WTO sitt mål på sikt om å bygge ned konkurranseskadelige systemer. Som en konsekvens, har flere produksjoner blitt tatt ut av målprissystemet de siste årene. I jordbruksoppgjøret 2024 ble melk tatt ut av målprissystemet.

2.2 Inntektsmål og nytt tallgrunnlag

Tirsdag 8. april behandlet Stortinget Meld. St. 10 (2024-25) om prinsipper for utmåling av bondens inntekt. Stortinget gjorde følgende vedtak:

«Stortinget ber regjeringa leggje til grunn at normeringsfaktoren, avsetning til investeringar i avskrivbar egenkapital og samanlikningsgruppe ligg fast i talgrunnlaget slik det vart nytta ved jordbruksoppgjeret 2024, men at timetalet per årsverk i jordbruket vert redusert med 50 timar til 1 700 timar i to like trinn med verknad for kalenderåra 2026 og 2027.»

Med utgangspunkt i dette vedtaket og øvrige endringer i tallgrunnlaget som har blitt gjennomført de siste årene, er det vedtatt et nytt tallgrunnlag som er utgangspunkt for årets jordbruksforhandlinger:

- Et årsverk i jordbruket skal tilsvare et årsverk i andre yrker. Det betyr at timetallet i jordbruket skal trappes ned fra 1845 til 1700 over tre år
- Bondens inntekt måles på nivå, ikke utvikling
- Det skal beregnes avsetning på egenkapital
- Leid jord, leid kvote og leid arbeid kostnadsføres i Totalkalkylen.
- Overgang til nominelle gjeldsrenter (fra 1. november 2023)
- Inntekten normeres med 20 prosent

Regjeringa har i tillegg Meld. St. 11 (2023-24) fastsatt et inntektsmål for jordbruket: jamstilling med sammenlikningsgruppa innen 2027. Sammenlikningsgruppa er gjennomsnittlig inntekt fratrasket de ti prosentene med høyest og lavest inntekt. Det tilsvarer cirka inntekt på linje med en lærer.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag jobber for et faglig korrekt tallgrunnlag, og er positive til flere av endringene som er gjort i tallgrunnlaget. Forhandlingsutvalget vil understreke at uten avkastning til kapital og med fortsatt bruk av normering, vil næringa alltid ligge bakpå.

Tidligere landbruksminister Geir Pollestad har sagt ved to anledninger at gapet mellom jordbruket og andre grupper ikke skal øke. Med dagens normering vil krongapet øke over tid, og i praksis har vi dermed verken måling på utvikling eller faktisk nivåmåling.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at forhandlingsinstituttet er et viktig instrument for å nå Stortingets mål for landbrukspolitikken, og sikre bønder økonomiske og sosiale vilkår. Med dagens tallgrunnlag er det sterkt problematisk at de produksjonene som har størst behov for forhandlingsinstituttet, ikke gis mulighet til å komme opp på samme nivå som sammenligningsinntekta på grunn av systemets oppbygging. Vi ber staten hensynta dette i sitt tilbud, slik at vi kan få til intern jamstilling i sektoren, og ikke la tallgrunnlaget bli en begrensende faktor.

Når kaka til fordeling er for liten, resulterer det i to ting:

- Vi når ikke målet om jamstilling for alle bruksstørrelser, produksjoner og landsdeler. Intern jamstilling i næringa blir tilnærmet umulig.
- Bonden må fortsatt finansiere matproduksjon med inntekt utenfor næringa. I tillegg må jordbrukets samfunnsopprag (se kap. 2.3) – alle tiltak og mål regjering og Storting fastsetter for jordbruket – finansieres av lønn utenom jordbruket.

Konsekvensen av dette blir ytterligere bruksnedlegging; særlig i områder som er utfordrende å drive jordbruksproduksjon i, lavere sjølforsyning, og færre bønder. Det vil gi dårligere matberedskap og matsikkerhet, redusere grunnlaget for levende bygder, gi redusert verdiskaping og bosetting i distriktet, og påvirke totalberedskapen. Da blir det utfordrende å nå Stortingets mål for jordbrukspolitikken (se kap. 2.3).

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil understreke at det ikke er mulig å nå Stortingets mål for jordbrukspolitikken uten intern jamstilling, og krever derfor jamstilling for alle produksjoner, bruksstørrelser og landsdeler. Når jordbruket pålegges nye krav fra Stortinget eller EU, må midler til å gjennomføre slike krav komme utenom bondens beregnede inntektsmuligheter. Ellers vil midler til å gjennomføre krav i en produksjon gå på bekostning av andre produksjoners mulighet til å oppnå jamstilling på linje med andre samfunnsgrupper som beskrevet i Meld. St. 11 (2023-24). For at jordbruket skal være i stand til å levere på vedtak som satsing på Nord-Norge, 10 prosent mål for økologisk areal eller 50 prosent sjølforsyning, må den økonomiske rammen heves tilsvarende (se kap. 2.6).

En annen utfordring er at samlede inntekter og kostnader i jordbruket beregnes som bondens inntektsmuligheter, til tross for at en vesentlig andel av midlene ikke går til bonden eller til matproduksjon. I jordbruksoppgjøret forhandles det også om midler til klima- og miljøtiltak utenom jordbruket, til ulike prosjekter som skal bidra til å utvikle jordbruket, til markedstiltak, en økning i avløsertilskuddet (lønnsvest for avløser) mm. Dette er viktige områder for å videreutvikle jordbruket i Norge, men kostnaden til slike prosjekter og tiltak er ikke en del av bondens inntektsmuligheter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag er positiv til jordbrukets mulighet til å påvirke prioriteringer som har konsekvenser for utviklingen i jordbruket, men vil understreke at i beregning av bondens inntektsmuligheter, så må det skilles mellom tiltak som bidrar til inntektsmuligheter for bonden, og tiltak som bidrar til å oppnå Stortingets mål for landbrukspolitikken generelt.

2.3 Stortingets mål for landbrukspolitikken

Den ytre rammen for jordbruksforhandlingene er hovedavtalen mellom jordbruket og staten, som gir jordbruket rett til å forhandle om endringer i gjeldende vilkår for norsk matproduksjon. Stortinget gir føringer om hva en ønsker å oppnå med jordbruket, altså hvilke samfunnsoppgaver jordbruket skal ivareta.

Stortinget legger følgende mål for landbrukspolitikken til grunn:

Matsikkerheit og beredskap	Landbruk over heile landet	Auka verdiskaping	Berekraftig landbruk med lågare utslepp av klimagassar
Sikre forbrukarane trygg mat Auka matvareberedskap God dyre- og plantehelse og god dyrevelferd Satse på avl, forskning og utdanning for å auke bruken av dei biologiske ressursane	Leggje til rette for bruk av jord- og beiteressursane Moglegheiter for busetjing og sysselsetjing Eit mangfaldig landbruk med ein variert bruksstruktur og geografisk produksjonsdeling Leggje til rette for rekruttering i heile landet Ei økologisk, økonomisk og kulturelt berekraftig reindrift	Utnytte marknadsbaserte produksjonsmoglegheiter Ei konkurransedyktig og kostnadseffektiv verdikjede for mat Ei effektiv og lønsam utnytting av garden sine samla ressursar Videreutvikle Noreg som matnasjon Leggje til rette for bonden sine inntektsmoglegheiter og evne til å investere i garden Berekraftig skogbruk og konkurransedyktige skog- og trebaserte verdikjeder	Redusert forureining frå landbruket Reduserte utslepp av klimagassar, auka opptak av CO ₂ og gode klimatilpassingar Berekraftig bruk og eit sterkt vern av landbruket sine areal og ressursgrunnlag Vareta kulturlandskapet og naturmangfaldet
Ei effektiv landbruks- og matforvaltning			
Forskning, innovasjon og kompetanse skal bidra til å nå hovudmåla i landbruks- og matpolitikken			
Vareta norske interesser og sikre framgang i internasjonale prosessar			

Figur Stortingets mål for landbrukspolitikken i Norge (Kilde: Meld. St. 11 (2023-2024))

Som det fremkommer av figuren, skal norsk landbruk i dag utføre en rekke oppgaver: jordbrukets samfunnsoppdrag. Stortinget legger føringer for hvordan maten skal produseres og hva matproduksjonen skal oppnå utover å sikre befolkningen tilgang på mat. Norske bønder skal ivareta kulturlandskapet og biologisk mangfold, bidra til sysselsetting og økt verdiskaping; særlig i distriktet, bidra til å nå Norges klima- og miljøforpliktelser, og sørge for et jordbruk i hele landet som utnytter jord- og beiteressurser og gårdens ressursgrunnlag. I tillegg skal det legges til rette for bondens inntektsmuligheter og evne til å investere i gården.

2.4 Klima og miljø

I klimaavtalen for jordbruket forplikter jordbrukssektoren seg til å redusere utslippene med 5 mill. tonn CO₂ ekvivalenter akkumulert for perioden 2021-2030. Avtalen skal bidra til at Norge oppfyller sine forpliktelser i Parisavtalen om å redusere klimagassutslipp. Parisavtalen anerkjenner at jordbruket er sårbart for klimaendringer og at klimagassutslipp skal gjennomføres uten å sette matproduksjon og matsikkerhet i fare. Bærekraftig landbruk er en av fire overordnede mål for landbrukspolitikken. De andre målene handler om matsikkerhet og beredskap, landbruk over hele landet og økt verdiskaping.

Ikke alt som er klimavennlig er bærekraftig. For eksempel kan intensivt husdyrhold ha lave klimagassutslipp, mens mer ekstensivt husdyrhold på utmarksbeite er avgjørende for biologisk mangfold. Et ensidig fokus på klimagassutslipp kan være med på å forsterke og legitimere strukturutviklinga som har foregått i norsk jordbruk over lang tid og som har gitt oss en mer sårbar matforsyning. Dette ensidige fokuset kan også gå på bekostning av matproduksjon som spiller på lag med naturen, som er basert på ressursgrunnlaget og som sikrer biologisk mangfold.

Hovedfokuset i jordbrukets klimaarbeid må være de jordnære klimatiltakene, som handler om god agromi, redusert åpen åker, fôringsstrategier, dyrehelse og avlsarbeid, og ikke minst å kutte de fossile utslippene der det er teknisk mulig. Dette kan alle bønder være med på. Det er viktig at teknologi for å redusere utslipp fra jordbruket ikke bidrar til videre strukturrasjonalisering.

Et ensidig fokus på klimaløsninger i jordbruket, kan føre til mistilpasninger i et forverret og varmere klima, der det er helt avgjørende at man prioriterer gode tiltak for klimatilpasning i jordbruket. Større bruksenheter og ensidige produksjoner er mye mer utsatt for klimarisiko, enn mindre og mer mangfoldige bruk. Godt drevet jord er en nøkkel til å tilpasse seg klimaendringene med mer tørke og nedbør. Norge omfatter flere klimasoner, og har sjelden det samme været over hele landet, og dermed ikke det samme ekstremværet heller. Derfor er et mangfoldig landbruk over hele landet viktig for å redusere konsekvensene av klimaendringene. En slik bruksstruktur er god klimatilpasning. Et bredt spenn av miljøhensyn må ligge til grunn for klima- og bærekraftsarbeidet i norske matsystem.

Det er avgjørende at bønder kompenseres for ressursbruk og kapasitet som kreves for å gjennomføre klimatiltak. Økonomisk jamstilling er helt grunnleggende for at bonden skal kunne drive miljøvennlig. Det er avgjørende å kunne gjøre rett ting til rett tid når det gjelder blant annet jordarbeiding og gjødselspredning.

Hovedprinsippene ved kanaliseringspolitikken må videreføres og utvikles, samtidig som hensynet til lokalt ressursgrunnlag, gjennom god agromi og næringsstoffkretsløp, må ivaretas. Dette gjøres ved mer bruk av vekstskifte og levende plantedekke med fangvekster i kornproduksjonen.

Bruksstørrelser må være tilpasset det lokale ressursgrunnlaget. Dette må ivaretas gjennom hele innretningen på forvaltningen og produksjonstilskuddene, og ikke bare over egne miljøordninger. For eksempel er det viktig å sikre god bruk av ressurser gjennom produksjonsregulering. Det aller viktigste tiltaket for å opprettholde seterdrifta er at det fortsatt er lønnsomhet i å drive mindre melkebruk i fjellbygdene. Legger disse brukene ned, eller utvider kraftig, blir det ikke mer seterdrift, selv med høyt setertilskudd.

Økologisk jordbruk er en spydspiss i arbeidet med å bruke mindre innsatsfaktorer og mer av gårdens egne ressurser. Samtidig er det problematisk med den høye importandelen i økologisk kraftfôr. For å gjøre norsk matforsyning mindre sårbar for klimahendelser i andre land, må vi bruke våre egne arealer best mulig og redusere importen av fôrråvare, mat og innsatsmidler.

2.5 Jordbrukets samfunnsoppdrag har en kostnad

Det siste året har vi fått både en Dyrevelferdsmelding og ny Gjødselvarerforskrift som skal sikre nettopp god dyrevelferd og bærekraftig bruk av ressurser. I tillegg skal norsk selvforsyning øke med 116 helnorske middager pr person fram til 2030. Dette er en enorm satsing på norsk beredskap og sikkerhet som er viktig i en verdenssituasjon som er mer ustabil enn den har vært på lenge. Vi kan ikke basere oss på å få kjøpe den maten vi trenger fra andre land.

Klimaendringene er i ferd med å endre landbruket på verdensbasis og vi ser allerede nå en tørke

i Europa, kombinert med ekstreme nedbørsmengder som ødelegger avling. Mer vær er et av de tydeligste signalene om at vi må ta klimaendringene på alvor.

Disse målsettingene Stortinget har lagt på jordbruket har en kostnad. Den kostnaden er det samfunnet som må ta, for å sikre innbyggerne i Norge tilgang på mat også i framtiden. Det hjelper lite å satse mye på forsvar, dersom vi ikke har en stabil og robust matproduksjon. Det er lite som destabiliserer et samfunn så raskt som mangel på, eller frykt for mangel på mat. Da rår den sterkeste rett, og ingen land vil prioritere eksport dersom egne folk ikke har nok mat. I den konteksten har norsk landbruk en nøkkelrolle.

I dag er mye av norsk matproduksjon avhengig av at bøndene er ute i annet lønnet arbeid for å finansiere driften av gården. Dette er ikke bærekraftig hverken økonomisk, sosialt eller over tid. Tryggheten til norske innbyggere kan ikke baseres på at norske bønder orker å jobbe mye mer enn andre, for minimal inntekt.

Når vi nå også skal øke produksjonen av norsk mat vesentlig, er det innlysende at dette vil koste penger. For å øke norsk matproduksjon på det på plass økonomiske insentiver som gjør det mulig å svare ut dette vedtatte målet.

Denne økningen krever at jord som i dag ikke er i bruk, igjen blir lønnsom å dyrke. Det krever at det er økonomisk forsvarlig å optimalisere avling både av korn, grønnsaker, poteter og gras. I dag er det ikke økonomi i næringa til å ta disse grepene. Det må brukes betydelig mer penger på god agronomi som grøfting, kalking, fornying av eng, og utvikling av nye sorter som er robuste for de klimaendringene vi står ovenfor. Drøvtyggere må høste betydelig mer av sitt energibehov i utmarka, slik at dyrka mark kan brukes til produksjon av menneskemat og vinterfôr. Dette betyr at vi må styrke ordninger som øker den økonomiske gevinsten av å ta i bruk disse virkemidlene. Skal bonden bruke utmarka mer, må det lønne seg. Det kan ikke være en forventning om at bonden skal levere matsikkerhet, selvforsyning og beredskap, og samtidig ivareta mål om bosetting over hele landet, god dyrevelferd, og ikke minst å produsere maten på en slik måte at vi ikke bidrar til å eskalere klima- og miljøutfordringene vi allerede ser i dag - uten kompensasjon.

God agronomi svarer ut svært mye av det som er definert som jordbrukets samfunnsoppdrag. Grøfting og kalking, og ikke minst nydyrking, vil føre til mer planteproduksjon både til mennesker og dyr, men det vil ikke føre til høyere inntekt for bonden. Alt areal som nydyrkes eller tas i bruk, gir økt avling og en positiv effekt på norsk selvforsyning. Derfor er det viktig at vi styrker ordningene som gjør det lønnsomt å drive agronomisk godt. Det vil gi en direkte effekt på norsk selvforsyning når vi dyrker mer korn både til folk og husdyr, og når drøvtyggere høster betydelig mer av sitt energibehov i utmarka. Ved å øke de økonomiske rammene for jordbruket kan vi oppnå økt selvforsyning, uten å fire på premissene om et landbruk som ivaretar både dyrevelferd, jordhelse og ikke minst bondens mulighet til et godt liv.

De siste årene har det vært en viss satsing på drenering. Vi ser at jordbruket svarer på dette insentivet, men det er på langt nær nok til å øke selvforsyninga. Derfor må årets krav fokusere på å styrke de tiltakene som sikrer at jordbruket kan levere på samfunnsoppdraget. Dette er midler som må komme på toppen av kostnadsdekning og forventet lønnsvekst i samfunnet for øvrig. Dersom vi ikke øker rammen, kan heller ikke landbruket levere på det vedtatte målet om økt selvforsyning. Manglende midler vil føre til at landbruket kun fortsetter med dagens utvikling, der vi ser en langsom avskalling av bønder og over tid en redusert selvforsyning der de mest ekstensive områdene settes ut av produksjon. Særlig i Nord-Norge ser vi at denne utviklingen er eskalerende. Stortingets vedtatte mål om økt selvforsyning krever at vi blir flere bønder, ikke færre, og det har en kostnad som må anerkjennes.

For å øke norsk selvforsyning må det derfor tilføres friske midler til nydyrking, grøfting, kalking og reetablering av areal, risikoen ved å dyrke korn i randsonene må senkes, og drøvtyggere må ut og høste utmarka. Det må også lønne seg å dyrke mer av energien til drøvtyggere på egen gård, i

form av for eksempel korn til krossing og grønnfôr, og dermed senke behovet for importert fôr i rasjonen til disse. Alle disse tiltakene vil styrke norsk matproduksjon og Norges evne til å fø sin egen befolkning. Men de vil ikke føre til økt inntekt for bonden.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at staten i sitt tilbud kommer med en finansieringsplan for hvordan vi skal nå målet om 50 prosent sjølforsyningsgrad innen 2030.

3. Utvikling i jordbruket

Norge har svært gode forutsetninger for å produsere mye av maten vi trenger. For å gjøre det trenger vi et landbruk som er robust og forberedt. Økonomisk usikkerhet, få bønder, jord som bygges ned, høy gjennomsnittsalder hos bøndene, tilgang på andre jobber, høy risiko både økonomisk og fysisk, enorm arbeidsbelastning og opplevd økonomisk og sosialt utenforskap gjør norsk matproduksjon sårbar.

3.1 Lav selvforsyningsgrad, høy import

Sjelforsyningsgraden er definert som hjemmemarkedsandelen målt på energibasis. Den sier med andre ord hvor stor del av det totale forbruket på energibasis av ulike produktgrupper som er produsert i Norge.

Sjelforsyningsgraden blir påvirket av ulike faktorer, slik som naturgitte forhold og vær, kvalitetskrav, forbrukerpreferanser, priser, jordbrukspolitiske virkemidler og internasjonale avtaler.

En høy sjelforsyningsgrad er en viktig forutsetning for å sikre en høy sjelforsynevne: evnen til å sette i verk tiltak i en krisesituasjon og brødfø egen befolkning med utgangspunkt i nasjonale ressurser og produksjon.

I 2024 var sjelforsyningsgraden korrigert for import av fôr 39 prosent, samme som året før. Norge har en høy sjelforsyningsgrad på varer som kjøtt og meieriprodukter, i hovedsak på grunn av naturgitte forhold som gjør det gunstig å drive med drøvtyggerhold. Variasjonen i kornavlingene er av spesielt stor betydning siden matkornandelen har stor påvirkning på den totale sjelforsyningsgraden. Vi er tilnærmet sjelforsynt med havre, bygg og rug til mat, mens det er stort sett mathvete som må importeres. For grønnsaker har sjelforsyningsgraden vært i underkant av 50 prosent de siste 15 årene, mens for frukt og bær har den vært i overkant av 5 prosent.

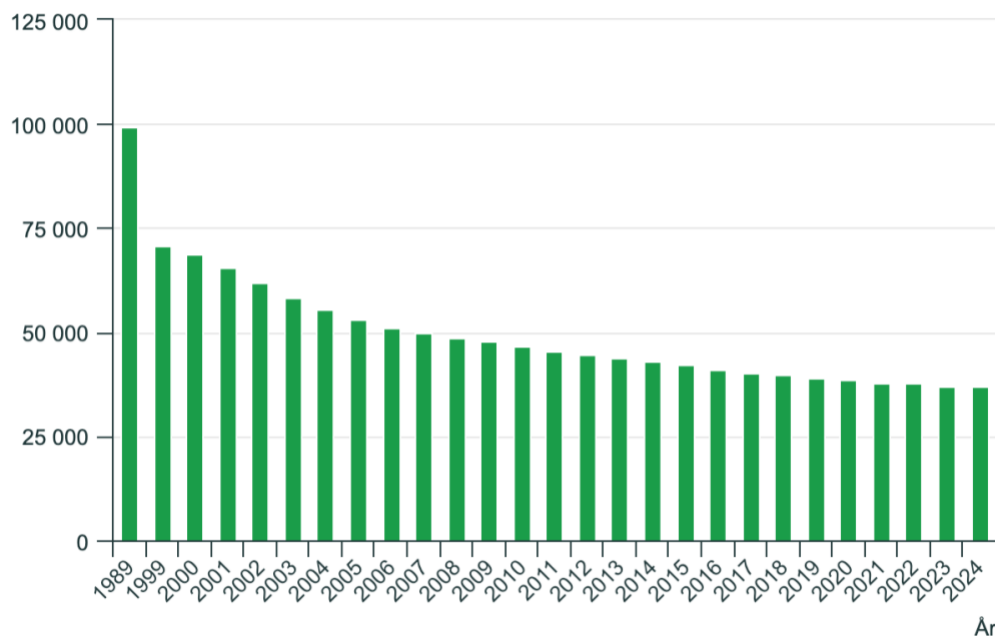
Hva husdyra føres med er òg av betydning for sjelforsyningsgraden. For å øke sjelforsyningsgraden bør norske husdyr føres på mer planter produsert i Norge, og mindre planter fra utlandet. Det er utfordrende å få til så lenge store summer over jordbruksavtalen brukes på å subsidiere korn til kraftfôr. Dette gir økt kraftfôrforbruk, svekka konkurransekraft for norske arealer og mindre bruk av egne grasarealer. Dette blir ytterligere forsterket av en stadig mer intensiv husdyrproduksjon som fører til mer bruk av kraftfôr også hos drøvtyggere.

Det er òg problematisk for sjelforsyningsgraden at de aller fleste tilskuddene i norsk jordbruk er knyttet til antall dyr, dekar eller produksjonsvolum, og ikke til produksjonsmåte eller mål om økt sjelforsyning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at tilskudd knyttet til volum i kombinasjon med subsidiering av kraftfôr gir en svekket sjelforsyning ved at det blir dårlig lønnsomhet i planteproduksjon i forhold til volumproduksjon, særlig av husdyrprodukter.

3.2 Fortsatt bruksnedlegging, men nedgangen har flatet noe ut

De siste ti årene har det i snitt blitt lagt ned 45 gårder hver måned, mens produksjonsvolumet har forholdt seg på noenlunde samme nivå. I 2024 var det 36 790 gårdsbruk igjen. Bruksnedleggingen fortsetter, men nedgangen har flatet noe ut.

Figur Antall gårdsbruk i drift i Norge, 1989-2024. Kilde: SSB tabell 3312.

Hvert enkelt gårdsbruk har blitt større og arbeidskraft har blitt erstattet med mekanisering og robotisering (se kap. 3.4). I samme periode har behovet for importerte innsatsfaktorer som kunstgjødsel, kraftfôr, diesel og maskindeler økt. De siste års investeringer i roboter og automatisering, krever i større grad spesialister som kan gjennomføre nødvendig vedlikehold og reparasjoner.

Når gårdsbruk legges ned og bønder gir opp, svekkes lokale produsentmiljøer. Grunnlaget for å opprettholde det nødvendige apparatet rundt bonden forsvinner (veterinærtjenester, avløsere mm.), og det blir mindre kompetanseutveksling, maskinsamarbeid, og andre fellestiltak som beitetilsyn, sauesanking og gjerdehold.

Bonden som fortsetter, står uten kollegaer. Dette er en stor belastning på jordbruket som næring og for den enkelte gårdbruker. Å være bonde kan være et ensomt yrke. Et nettverk av andre bønder er viktig for å sikre et sosialt felleskap og kan være avgjørende dersom noe uforutsett skjer. For bonden er det svært viktig å vite at det finnes et kompetent nettverk innen rimelig nærhet, bestående av både veterinærer, avløsere, reparatører og kollegaer. Å ikke stå alene i kritiske situasjoner er viktig for alle, og bonden er ikke et unntak. Mangel på veterinærer på vakt dersom det oppstår en kritisk situasjon med husdyra er enormt belastende. Bare vissheten om at man ikke har noen å ringe sliter psykisk på bonden - også når det ikke skjer noe.

Arbeidsledigheten i Norge er lav, og bønder er ettertraktet arbeidskraft. Mange bønder har en jobb de er ansatt i, i tillegg til å drive gård. For mange er det denne jobben som finansierer matproduksjonen. Det betyr i praksis at mye av Norges matberedskap er tuftet på at en god del

bønder ikke bare driver dugnad for å produsere mat, i realiteten betaler de for å få drive matproduksjon. Mange bønder kan legge ned produksjonen og oppleve at den økonomiske situasjonen for familien blir styrket. I et beredskapsperspektiv er dette svært urovekkende.

3.3 Jord går ut av drift

Så mye som 13,5 prosent av jordbruksarealet i Norge er ute av drift. Til nå har bruksnedleggelser i stor grad medført at naboer har drevet jorda videre, men i mange områder er de få aktive bøndene som er igjen så hardt presset at de ikke har mulighet til å drifte mer jord. På steder hvor det kun er én aktiv bonde igjen, kan en bruksnedleggelse føre til at hele jordbruksarealet legges brakk. Med kun 3,5 prosent jordbruksareal i Norge, er hvert dekar viktig. I Meld. St. 11 (2023-2024) er det et mål at norsk sjølforsyning skal styrkes, og da er vi avhengige av at også marginale arealer kan drives med lønnsomhet og på en god måte. Drenering, å ta godt vare på jordhelsen og høste planter til mat og fôr på all tilgjengelig jord er helt avgjørende for å opprettholde og øke den norske sjølforsyningsgraden.

3.4 Fra arbeidskraft til kapital

Norge har hatt tilnærmet kontinuerlig økonomisk vekst de siste 200 årene, men utviklingen skjøt fart etter 2. verdenskrig. Jordbruket har siden da konkurrert om arbeidskraft med annen virksomhet med bedre lønnsevne og ordnet arbeidstid. På 1950-tallet var overføring av arbeidskraft og andre ressurser fra jordbruket til andre næringer en viktig forutsetning for den økonomiske veksten i Norge. Industrialiseringens behov i etterkrigstiden var grunnlag for den jordbrukspolitikken som ble ført. Over 150.000 årsverk ble da effektivisert og industrialisert vekk i jordbruket. I 1950 ble det lagt ned 844 millioner timer i landbruket i Norge. I 2022 var timeantallet redusert til 76 millioner.

For lite av effektiviseringa har kommet landbruket til gode. Effektiviseringsgevinsten har tilfalt samfunnet i form av lave matpriser, sett i sammenheng med konsumevne og tilgjengelig arbeidskraft i andre næringer.

Over tid har kapitalinnsats erstattet mye av arbeidsinnsatsen. I dag har maskiner, roboter og en stadig større automatisering av landbruksproduksjonen bidratt til å forflytte 80 prosent av innsatsfaktoren fra arbeid til kapital. Fra og med jordbruksforhandlingene 2025 må produktivetsgevinsten tilfalle jordbruket i sin helhet.

Gjennom 2000-tallet har det blitt investert i driftsbygninger og effektivisering i et omfang som har gitt en gjeldsbelastning som er svært høy, samtidig som lønnsomheten i næringa er lav. Gjeldsnivået i norsk landbruk har fra 1990 til 2024 firedoblet seg.

Heller ikke driftsenheter med store produksjonsvolum i gunstige jordbruksområder kan med dagens økonomiske situasjon forsvare investeringer uten betydelige investeringsmidler. Driftsplaner forutsetter betydelige inntekter utenfor gardsdrifta og/eller arbeid på dugnad fra familiemedlemmer. Bare 18 prosent av bøndene har 90 prosent eller mer av inntektene fra gården.

I perioden etter forrige opptrappingsvedtak i 1975 har jordbruket hatt en betydelig produktivetsvekst sammenlignet med andre næringer. Effektiviseringen gjennom større produksjonsvolum per enhet og reduksjon i arbeidsforbruket i jordbruket, svekker totalberedskapen som norsk jordbruk bidrar med. Produksjonsvolumene sentraliseres og løsrives fra det lokale ressursgrunnlaget.

Når stadig mer av innsatsen for å produsere mat flyttes fra arbeid til kapital, må det få konsekvenser for hvordan man måler utviklingen i bondens inntektsmuligheter.

Å investere i jordbruk innebærer en stor personlig risiko for den enkelte bruker. For enkeltpersonforetak er risikoen knyttet til gjeld personlig, i motsetning til andre selskapsformer som f.eks. AS.

Fra et investeringsperspektiv, som for jordbruket er langsiktig, er ustabilitet og skiftende politikk noe som øker risikoen. Statlige krav påvirker forutsigbarheten i jordbruksnæringa, og kan kreve store og kostbare omlegginger, slik løsdriftskravet er et eksempel på.

4. Prognoser for 2025

I oppbyggingen av krav til inntektsramme har forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag lagt vekt på følgende:

Ved oppbygging av krav og tilbud prognoserer forhandlingspartene vanligvis kostnadsutviklingen til året etter budsjettåret. I dette notatet er det utarbeidet en prognose for sentrale kostnadselementer i jordbruket for 2026. Fra Norges Bank pengepolitisk rapport 1/25 er angitt en lønnsøkning på 4 prosent og en KPI-økning på 2,7 prosent. For renta er det sagt at rapportens nedgang i utlånsrente på rammelån på 0,43.

Tabell Forutsetninger lagt til grunn av forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ved framregning av Totalkalkylens normaliserte regnskaper til 2026.

Størrelse	Brukes til		Kilde
	2026		
KPI (økning fra året før)	2,7 %	Flere av framskrivningene	Norges Bank pengepolitisk rapport 1/25
Årslønn (økning fra året før)	4 %	Framskrive inntektsvekst for andre grupper i 26	Norges Bank pengepolitisk rapport 1/25
Økning i rente for rammelån	-0,43% (5,33%)	Beregne økning i rente i 2026 (NIBIO)	Norges Bank pengepolitisk rapport 1/25 og NIBIO notat
Byggekostnadsindeks	3,4%	Beregne økt kapitalslit for bygninger, grøfter og hydrotekniske anlegg i 2026 (NIBIO)	(NIBIO)
Indeks for maskiner og redskaper	5,37%	Beregne økt kapitalslit for maskiner og redskaper i 2026 (NIBIO)	(NIBIO)
Volumendring ikke-varige driftsmidler i jordbruket	0,25%	Anslå jordbrukets totale kostnader til ikke-varige driftsmidler i 2026.	
Kraftfor			
Øvrige ikke-varige driftsmidler	0%		
Pris ikke-varige driftsmidler i jordbruket, kr/kg			
Handelsgjødelse	12%		
Kraftfor	3,5%	Anslå jordbrukets totale kostnader til ikke-varige driftsmidler i 2026.	
Øvrige ikke-varige driftsmidler	3,5%		
Produktivitetsframgang for volumet av ikke-varige driftsmidler	0%	Anslå jordbrukets totale kostnader til ikke-varige driftsmidler i 2026.	
Arbeidsforbruk	-0,5% (2,6%)		Totalkalkylen, tabell 2.3 utredning nr. 1B
Antall familieårsverk	33 000		Totalkalkylen, tabell 2.3 utredning nr. 1B
Endring i pris på produkter uten målpris	1,94 %	Anslå jordbrukets inntekter fra markedet i 2026.	Vektet gjennomsnittlig vekst

Volumendring total jordbruksproduksjon	0,4%	Anslå jordbrukets inntekter fra markedet i 2026.	
--	------	--	--

4.1 Inntektsopptrapping for jordbruket mot sammenligningsgruppen

Månedslønnsstatistikken fra Statistisk sentralbyrå (SSB) er brukt for å beregne gjennomsnittslønn for sammenligningsgruppen der den øverste og nederste tidelen av populasjonen i statistikken er holdt utenfor.

Tabell *Inntektsutvikling for sammenligningsgruppa*

Gjennomsnittlig månedslønn og årslønn 2021-2023 (2024)				
År	Månedslønn Desil 2-9, kr	Differanse fra gjennomsnitt av alle, prosent	Årslønn (gjennomsnitt av alle)	Sammenlignings- inntekt (årslønn 100 - diff. fra gjennomsnitt av alle)
2022	49 559	-6,8%	634 700	591 800
2023	52 673	-6,5%	668 400	624 700
2024	55 500	-6,55%	704 700	658 800
2025			736 400	688 400

Det foreligger ikke statistikk for 2025. NIBIO framregner da resultatet for 2025 med forventet lønnsøkning. Sammenligningsgruppens gjennomsnittslønn for 2025 blir da 688 400 kroner.

Tabellen *Resultater for aktive jordbruksbedrifter* nedenfor tilsvarer tabell 1.1 fra utredning 1 B, oppdatert med avsetning til investeringer i avskrivbar kapital.

Resultater per familieårsverk etter å ha inkludert avsetning til avskrivbare eiendeler og normeringsfaktor som foreslått i Meld. St. 11 (2023 – 2024) kommer frem av tabellen *Resultater for aktive jordbruksbedrifter*.

Tabell 1.1 Resultater for aktive jordbruksbedrifter. Mill. kroner¹

	2019	2020	2021	2022	2023	2024*	2025**
Sum produksjonsinntekter	34 236	35 257	38 293	42 202	42 992	44 888	47 699
Direkte tilskudd	11 726	12 094	12 079	14 676	17 128	19 758	21 461
Sum inntekter inkl. tilsk. (A)	45 962	47 351	50 372	56 878	60 120	64 646	69 160
Sum ikke-varige produksjonsmidler	24 016	24 325	26 697	29 702	31 952	31 333	32 118
+ Sum leiekostnader	4 739	4 979	5 017	4 959	5 189	5 448	5 653
Sum kapitalkostnader	6 111	6 317	6 540	7 031	7 315	7 538	7 784
Sum kostnader (B)	34 867	35 622	38 255	41 692	44 456	44 319	45 556
Driftsresultat (A-B)	11 095	11 729	12 117	15 186	15 664	20 327	23 605
– Rente på lånt kapital (C)	2 058	1 866	1 717	2 170	3 442	4 190	4 216
Årsresultat (A-B-C)	9 037	9 864	10 400	13 016	12 222	16 137	19 388
Antall familieårsverk	31 900	31 700	31 800	31 550	31 550	31 550	32 150
Årsresultat pr familieårsverk. Kr	283 300	311 200	327 000	412 500	387 400	511 500	603 100
Endring pr familieårsverk, kr		27 900	15 800	85 500	-25 200	124 100	91 600
Endring pr familieårsverk, prosent		10	5	26	-6	32	18
Inntektseffekt pr fam.årsv. av jordbr.fradr, kr	32 600	33 400	34 400	46 700	47 900	50 600	50 900
Årsresultat pr fam.årsverk inkl. effekt av jordbruksfradraget, kr	315 900	344 600	361 400	459 200	435 300	562 100	654 000
Endring pr familieårsverk, kr		28 700	16 800	97 800	-24 000	126 800	91 900
Endring pr familieårsverk, prosent		9	5	27	-5	29	16
Avsetning til investeringer i avskrivbar kapital, mill. kr.	1 083	1 152	1 541	2 110	2 413	2 455	2 498
- Avsetning, kr pr familieårsverk	33 900	36 300	48 500	66 900	76 500	77 800	77 700
Årsresultat pr fam.årsverk inkl. j.fr etter avsetning, kr	282 000	308 300	312 900	392 300	358 800	484 300	576 300
+ Normeringsfaktor 20 prosent	56 400	61 700	62 600	78 500	71 800	96 900	115 300
Sammenligningsinntekt	338 400	370 000	375 500	470 800	430 600	581 200	691 600

* Foreløpig regnskap ** Budsjett ¹⁾ Til og med årsresultat er i mill. kroner

Videre benyttes tabellen over sammen med framregningsnotat fra NIBIO til å beregne jordbrukets sammenlikningsinntekt for 2026 basert på rammekravet, se tabell *Inntektsutvikling for jordbrukets sammenlikningsinntekt*. Dette viser en sammenlikningsinntekt for 2025 på 623 300 kroner og at resterende inntektsgap vil være om lag 60 000 kroner pr. familieårsverk.

Tabell *Inntektsutvikling for jordbrukets sammenlikningsinntekt*

Normerte tall, normeringsfaktor 20%	2025, kr/fam.årsv.	Endring i pst.kr/fam.årsv.	2026,
A. Sammenligningsinntekt per familieårsverk	691 558		643 176
B. Årslønn andre grupper	688 400	4,0 %	715 900
C. Inntektsgap før oppgjør	3 158		-72 724

4.2 Kostnader for ikke-varige driftsmidler i jordbruket

Fra foregående år har det vært sammenfallende endringer internasjonalt som har gjort utslag på både inntekts- og kostnadssiden i jordbruket.

Kostnadsveksten fortsatte i 2024. Det var renteoppgang i 2024 men det regnes en svak nedgang på renten i 2025.

Det er svekket kronekurs som fører til prisvekst på alt som importeres, selv om vi ser en styrking av kronen mot USD i skrivende stund.

4.2.1 Prisutvikling på viktige innsatsfaktorer

Tabellen under viser hvilke vektete gjennomsnittspriser Budsjettnemnda for jordbruket har lagt til grunn for årene 2023, 2024 og 2025, samt hva forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag har lagt til grunn i framskrivningene til 2025:

Tabell Vektete gjennomsnittspriser Budsjettnemnda for jordbruket har lagt til grunn for årene 2023, 2024 og 2025, samt forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag sine anslag for 2025:

	Revidert regnskap 2023 (BFJ)	Foreløpig regnskap 2024 (BFJ)	Budsjett 2025 (BFJ)	Anslag 2026 (NBS)
Handelsgjødsel (for gjødselåret 1.7-30.6)	8,0 kr/kg	5,6 kr/kg	5,71 kr/kg	6,39 kr/kg
Kraftfôr	5,13 kr/kg	5,00 kr/kg	5,18 kr/kg	5,34 kr/kg
Diesel	13,37 kr/liter	13,68 kr/liter	13,99 kr/liter	14,47 kr/liter
Elektrisitet inkl. strømstøtte (jordbruk)	0,99 kr/kWh	1,03 kr/kWh	0,97 kr/kWh	1,02 kr/kWh
Andre driftsmidler				Endring: økning på 3,5 %
Økning i byggekostnadsindeks	5,4 %	5,6 %	5,9 %	3,4 % fra NIBIO
Økning i indeks for maskiner og redskaper	8,5 %	8,8 %	7,7 %	5,37 % fra NIBIO

Kilde: Totalkalkylen 2025

4.2.2 Handelsgjødsel

Basert på prisoppgaver fra forhandlere av gjødsel har Budsjettnemnda prognosert tilnærmet uendret pris på handelsgjødsel i 2025.

Utgangspunktet for prisutviklingen i gjødselåret 2026 er tilsvarende prisutviklingen i 2025. Årsaken til prisoppgang på 12% skyldes prognosert startpris for gjødselåret 2026.

For 2026 legger forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag til grunn en pris på handelsgjødsel i gjødselåret 1.7.25-30.6.26 på 6,39 kr/kg. Forhandlingsutvalget vil samtidig understreke den store usikkerheten i prisutviklingen framover, og legger til grunn at denne usikkerheten ikke må bæres av bonden.

4.3 Leasing, kapitalslit og realrente på lånt kapital

Kapitalkostnadene i 2026 er beregnet av sekretariatet til Budsjettnemnda for jordbruket etter oppdrag fra partene. I dette notatet er det utarbeidet en prognose for sentrale kostnadselementer i jordbruket for 2026.

Basert på disse forutsetningene legger forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag til grunn NIBIO sine beregninger av økte leasingkostnader på 69,6 mill. kroner, en økning i kapitalslit på 171,7 mill. kroner og en reduksjon i rentekostnader på 253 mill. kroner samt en reduksjon i avsetning til investeringer i avskrivbar kapital på 273 mill. kroner fra 2025 til 2026.

4.3.1 Volumanslag for produksjonen i 2026

Forutsatt en styrking av økonomien i norsk jordbruk i 2026 legges det til grunn at produksjonsvolumet øker noe.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger til grunn en økning på 0,4% i produksjonsvolum fra 2025 til 2026.

4.4 Prisanslag for produkter uten målpris i 2026

De største produktene uten målpris er melk, svinekjøtt, storfekjøtt, sau- og lammekjøtt, fjørfekjøtt, egg, blomster og diverse hagebruksprodukter. For å oppnå nødvendig inntektsvekst må det tas ut høyere priser i engrosmarkedet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger til grunn en forventet prisvekst på produkter uten målpris på 1,94 prosent.

5. Ramme og finansiering

Kostnadsdekning for ikke-varige driftsmidler (handelsgjødsel, kraftfôr, energi mm.) og kapitalslit, leasing og gjeldsrenter er anslått til 1 860 mill. kroner i 2026.

Det er lagt til grunn at prisen på varer uten målpris øker med 1,94 prosent, eller 643 mill. kroner. Økte kostnader fratrasket økte markedsmuligheter tilsvarer 1025 mill. kroner som må dekkes inn i årets forhandlinger.

Resultatmålet i jordbruksforhandlingene er vederlag til arbeid og egenkapital. Det betyr at inntektene det forhandles om i jordbruksoppgjøret skal dekke både lønn til bonden og kapitalkostnader.

Med dette som utgangspunkt krever forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag:

- Kronemessig lik utvikling som andre grupper i 2026 på 27 536 kr/årsverk.
- Redusert inntektsgap for sammenligning av lønn med resten av samfunnet i 2026 med 48 389 kr/årsverk.

Dette gir i sum et rammekrav på 2,0 mrd. kroner for 2026, fordelt på 17,77 mrd. over budsjett, 161 mill. kroner fra målpriser, 63,9 mill. kroner overførte midler og -2 mill. kroner gjennom endret inntektsverdi av jordbruksfradraget.

Tabell

Finansiering av ramme

Tabell 1.1 Fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	1 778,1
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	1,0
= Nettoeffekt av tilskudd	1 777,1
+ Målpriser fra 1.7	161,0
= Sum målpriser og tilskudd	1 938,1
+ Omdisponering overførte midler fra 2024	63,9
= Sum til fordeling	2 002,0
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	-2,0
= Sum	2 000,0

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever følgende økning i målpriser fra 1.7.2025:

Tabell

Endring i målpriser

Tabell 1.2 Målpriser fra 01.07

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Poteter	84,2	7,11	0,40	33,7
Grønnsaker og frukt	4 896,9		2,6%	127,3
Norsk matkorn	141,1	4,95	0,000	0,0
Sum målprisendringer				161,0

6. Økonomiske utslag på referansebrukene

Mens Totalkalkylen viser inntektssituasjonen for hele jordbrukssektoren sett under ett, er referansebruksberegningene på bruksnivå for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. Beregningene omfatter 30 referansebruk. Referansebrukene benyttes under forhandlingene for å lese av effekten av ulike grep man tar, og ulike kostnad-/inntektsnivå på varer og tjenester. Referansebrukene er derfor et fordelingsverktøy, og ikke et oppslagsverk for å lese av nivåene til forskjellige produksjoner.

Referansebrukene

Gjennom referansebrukene får man et bilde av hvordan lønnsomheten varierer mellom ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser. Referansebrukene brukes til å vurdere økonomiske konsekvenser jordbruksoppkjøret får for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.

Totalt er det nå 30 referansebruk. Flere av disse består av bruk fra hele landet, resten er sortert etter ulike driftsformer, etter størrelse og geografi.

Referansebrukene bygger på NIBIOs driftsgranskinger, der det årlig innhentes skatteregnskaper og tilleggsopplysninger om areal, arbeid og arbeidsinnsats hos 900 jordbruksbedrifter over hele landet. Driftsgranskningene omfatter i hovedsak bruk der inntekten fra jordbruket har et vesentlig omfang (arbeidsinnsats på ett årsverk eller mer).

Referansebrukene representerer ikke hele jordbruket. Mange jordbruksbedrifter kan ha en produksjon som er dekket av referansebruksberegningene, men de vil likevel ikke kjenne seg igjen i referansebruksberegningene fordi en selv for eksempel har et annet produksjonsomfang, et annet investeringsomfang eller et annet investeringsår enn det gjennomsnittet et referansebruk viser.

Det er foretatt beregninger av sekretariatet i Budsjettnemnda for jordbruket på referansebrukene som viser utslag av NBS sitt krav. Dette er vist i tabellen på neste side.

Til grunn for referansebruksberegningene er det blant annet forutsatt:

- Resultatene for 2025 er uten virkning av avtaleforslaget, resultatene for 2026 er fullt utslag av avtaleforslaget (helårsvirkning). Beregningene er gjort både uten og med inntektsverdi av jordbruksfradraget.
- I alternativet er det lagt inn 6 øre/l på kumelk, -27 øre/l på geitemelk og forøvrig 2,7 prosent prisøkning på ikke-jordbruksavtalebestemte inntekter.
- I alternativet er det lagt inn 0,43 prosentpoeng reduksjon av gjeldsrenter, ingen kostnadsendring for kår, 2,7 prosent på avskrivninger og 3,5 prosent økning for alle andre kostnadsposter unntatt for såkorn, settepoteter, handelsgjødsel, leid arbeid, kvoteleie, maskinleie og jordleie som regnes fram særskilt. Henholdsvis leie av jord og kvoter 2,7%, innleid arbeid 4 %, gjødsel 12%.

Årsresultat per familieårsverk à 1845 timer i 2023 - 2024, 1810 timer i 2025 og 1755 timer i 2026.

Helårsvirkning (2026) av forslag til endringer fra 1. juli 2025.

Kroner per familieårsverk. Med generell kostnadsøkning til 2026. Inkludert inntektsverdi av skattefradrag.

Inklusiv volumframregninger fra regnskapsåret til 2024 og 2025, men ikke ytterligere volumframregninger til 2026.

REF.		2023	2024	2025	2025	2026	2026-2025	2026-2024
BRUK		A	B	C	årsv.korr. CC	Inkl. skatt* D	D-CC	D-BB
1	Melk, 33 årskyr. Landet	332 800	604 500	742 800	720 200	760 700	40 500	185 700
2	Korn, 509 dekar korn. Landet	691 000	872 000	888 200	861 200	723 100	-138 100	-106 400
3	Sau, 159 vinterføra sauer. Landet	249 600	339 700	438 900	425 600	499 500	73 900	176 400
4	Melkeproduksjon geit, 162 årsgeiter. Landet	480 100	669 700	768 700	745 300	780 200	34 900	143 200
5	Svin og korn, 53 avlssvin + 386 dekar korn. Landet	710 600	709 600	765 400	742 100	713 100	-29 000	38 100
6	Egg og planteprod., 6048 høner + 262 daa korn. Landet	643 200	999 700	1 112 900	1 079 100	1 011 200	-67 900	60 300
7	Poteter og korn, 125 daa poteter + 295 daa korn. Landet	738 400	957 500	983 300	953 400	922 900	-30 500	12 100
8	Ammeku, 29 ammekyr. Landet	216 700	285 100	347 400	336 800	434 600	97 800	163 400
9	Frukt og bær, 46 dekar frukt og bær. Landet	758 800	870 600	951 000	922 100	928 600	6 500	100 500
10	Grønnsaker, 144 dekar grønnsaker + 299 daa korn. Landet	571 400	760 400	792 500	768 400	733 600	-34 800	10 300
11	Fjorfekjøtt og planteprodukter, 138 503 fjorfeslakt. Landet	968 900	1 322 900	1 414 300	1 371 300	1 381 000	9 700	122 600
12	Økologisk melk, 29 årskyr. Landet	478 600	795 000	947 300	918 500	981 400	62 900	225 200
13	Melk, 16 årskyr. Landet	383 200	560 400	659 700	639 700	670 400	30 700	137 300
14	Melk, 53 årskyr. Landet	329 200	694 700	875 900	849 300	887 900	38 600	227 100
15	Melk, 70 årskyr. Landet	404 600	826 300	1 040 100	1 008 500	1 037 200	28 700	251 200
16	Melk, 41 årskyr. Arealzone 1 og 3	532 300	889 900	1 058 100	1 025 900	1 013 900	-12 000	167 400
17	Melk, 31 årskyr. Arealzone 5A	338 200	601 400	737 600	715 200	757 500	42 300	185 400
18	Melk, 31 årskyr. Arealzone 2	440 000	708 200	852 000	826 100	821 400	-4 700	147 700
19	Melk, 31 årskyr. Arealzone 5B	283 400	542 300	674 500	654 000	688 200	34 200	172 400
20	Melk, 45 årskyr. Arealzone 4	282 000	577 900	719 400	697 500	717 100	19 600	167 400
21	Melk, 31 årskyr. Arealzone 6 og 7	342 300	648 600	786 900	763 000	811 000	48 000	194 000
22	Korn, 334 dekar korn. Østlandet	816 900	984 800	1 074 000	1 041 400	954 400	-87 000	17 600
23	Korn, 774 dekar korn. Østlandet	939 100	1 157 000	1 194 400	1 158 100	1 001 800	-156 300	-98 800
24	Sau, 155 vinterføra sauer. Arealzone 5A og 5B	233 400	321 500	422 100	409 300	484 200	74 900	178 400
25	Sau, 152 vinterføra sauer. Arealzone 6 og 7	303 700	396 300	488 700	473 900	545 100	71 200	168 100
26	Sau, 84 vinterføra sauer. Landet	146 300	206 800	275 000	266 600	332 400	65 800	135 700
27	Sau, 269 vinterføra sauer. Landet	366 600	501 500	623 900	604 900	698 800	93 900	221 800
28	Ammeku, 28 ammekyr. "Grasområder" (5A, 5B, 6, 7)	218 500	276 200	330 400	320 400	412 500	92 100	149 800
29	Ammeku, 31 ammekyr. "Kornområder" (1, 3, 4)	201 800	266 500	322 700	312 900	375 300	62 400	121 800
30	Ammeku, 43 ammekyr. Landet	154 200	232 800	296 800	287 800	396 000	108 200	174 600

* Inklusive inntektsverdi av jordbruksfradrag (inntektsverdi av jordbruksfradraget er med i alle kolonner)

7. Jord, korn- og planteproduksjon

Jordbruk er bruk av jord til plantedyrking, enten som planter til mat til folk eller som planter til fôr til husdyr. Bruken av jord legger grunnlag for hvilke samfunns mål som kan nås. Det helt avgjørende samfunns målet for norsk jordbruk nå er økt matberedskap. Norsk sjølforsyningsgrad ligger på rundt 40 prosent³ korrigert for importert fôrråvare, som er blant de laveste i verden. Vi må øke sjølforsyninga. Målet for regjeringa er 50 prosent, korrigert for import av fôr. Da må det dyrkes mer planter i Norge på økt areal. Samtidig må importen av kraftfôrråvarer reduseres. Det er ikke bærekraftig å importere fôr til husdyra i Norge, samtidig som våre egne ressurser i økende grad går ut av drift.

7.1 Jord

7.1.1 Jordpakke

For å oppnå mål om økt sjølforsyning, vedtatt i Meld. St. 11 (2023-2024), må man ha mer areal å produsere mat på. I tillegg må det legges til rette for betydelige investeringer for å sette i stand jorda som er i drift i dag, gjennom tiltak som drenering og kalking. Derfor må det i årets jordbruksforhandlinger foreslås en jordpakke for istandsetting av jord som er i drift og som tidligere har blitt omdisponert og som ligger brakk.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår en tiltakspakke for å sette i stand jord for økt sjølforsyning. Tiltakspakken inkluderer innføring av tilskudd til nydyrking, kalking og beiteteknologi og en satsing på tilskudd til drenering.

Jordbruksareal går stadig ut av drift. Regjeringen har vedtatt et jordvernmål om at årlig omdisponering av matjord skal reduseres til 2000 dekar i året innen 2030. Jordbruksareal i landet har gått fra 10,38 mill. daa i 1999 til 9,85 mill. daa i 2024, og dette innebærer også at jordbruksareal per innbygger har gått fra 2,34 daa i 1999 til 1,77 daa i 2024. Jordbruksareal går raskest ut av drift i de tre nordligste fylkene, mens de fylkene som hadde størst total omdisponering av jordbruksareal i 2024 var Trøndelag, Rogaland og Innlandet. I Finnmark var kun 92 289 dekar i bruk i 2024, av totalt potensielt jordbruksareal på 146 000 dekar.

Fra behandling av jordbruksavtalen 2024 i Stortinget, fastslår Vedtak 850 følgende:

«Stortinget ber regjeringen frem til jordbruksoppgjøret for 2025 utrede en tiltakspakke for å redusere jordbruksareal som er ute av drift.»

Med en total omdisponering av areal på 1 727 000 dekar siden 2000, er det nødvendig å sette i stand jordbruksareal som allerede er ute av drift.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår i tillegg tiltak for strengere oppfølging av driveplikten med formalisering av digitale jordleiekontrakter og utvikling av et småskiftetilskudd i RMP. I tillegg vil klima- og miljøtiltak for økt drenering bidra til å sikre at jorda holdes i hevd, og drenering av nye områder vil sikre produksjon på jord som har gått ut av drift.

³ Finci, A., Svennerud, M., Smedshaug, C.A., og Rustad, L.J. (2023) Norsk selvforsyning av matvarer – status og potensial. AgriAnalyse og Nibio. Vol 9 (137). Oslo.

7.1.1 Tilskudd til kalking

Mye av Norges dyrka jord trenger både grunnkalking og vedlikeholdskalking for å oppnå gode avlinger. Kalking kan bidra til økt avling, noe som minsker klimagassutslipp per kg avling, men som også fører til at det dannes mer planterester som senere kan brytes ned og omdannes til CO₂. En jevn tilføring av kalking er bedre for jordkvaliteten og dannelsen av CO₂.

Kalking har stor effekt på avlingsnivåer, og kan bidra til å øke avlingene og dermed sjølforsyningsgraden. Effekten av optimal kalking anslåes å ha en avlingsøkende effekt på bygg totalt sett på minst 5%. For de andre kornsortene som har mindre behov for balansert pH, vil effekten være noe mindre⁴.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at det innføres et tilskudd til kalking, som baserer seg på 25 prosent kostnadsdekning for kalking. Det settes av 100 mill. kroner under en egen ordning i Landbrukets Utviklingsfond til denne ordningen. Kalking er et tiltak som gir høy samfunnsøkonomisk avkastning. Det er sannsynligvis det rimeligste og enkleste tiltaket for å øke sjølforsyningsgraden.

7.1.2 Gjeninnføre tilskudd til nydyrking

De siste ti årene er det i snitt godkjent nydyrking av omtrent 20 000 dekar i året.⁵ Dette er arealer som det i dag ikke kan søkes dreneringstilskudd for. Nibio anslår at Norge har et teknisk nydyrkingspotensial på ca. 12,5 mill. daa, men påpeker at det reelle potensialet er mindre pga. ulike begrensende faktorer som beliggenhet, topografi, krav til arrondering, ulike miljøhensyn og klimatiske begrensninger.⁶ Etter forrige opptrappingsvedtak (1975) og fram til 1990 ble det gjennomsnittlig nydyrket nesten 86 000 daa hvert år.⁷

En forutsetning for økt sjølforsyning er nydyrking. Strukturrasjonaliseringen de siste tiårene har gjort at mange bruk ikke rår over ressursene de trenger for å produsere mat på norske fôrressurser. Det er viktig at tilskuddet er av en slik størrelse at det har utløsende effekt for bøndene som har behov for nydyrking.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at det innføres et nydyrkingstilskudd på 25 prosent av kostnadsoverslag, anslagsvis er snittkostnad 15 000 kr/daa. Ordningen innføres med en ramme på 75 mill. kroner i 2026 over Landbrukets Utviklingsfond.

7.1.3 Tilskudd til beiteteknologi

Mye av utmarksressursene i Norge er ubenyttet. Vi har også mye innmark som er gått ut av drift. Topografien i Norge gjør at gjerdehold er kostbart og arbeidskrevende. Det samme er tilsyn i beitesesong på utmark, da man ikke har fullstendig kontroll på hvor dyrene befinner seg. Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker derfor en storskala satsning på beiteteknologi.

Med beiteteknologi har man blant annet en mulighet til å ta i bruk arealer som er vanskelig å gjerde inn. Tradisjonell gjerding har også betydelige investerings- og vedlikeholdskostnader. Med en storstilt satsning på beiteteknologi i Norge vil det gi en skalafordel ved økt volum som vil ta ned enhetskostnaden.

For den enkelte bonde er beiteteknologi en betydelig investeringskostnad og det ligger en risiko i levetid og at teknologien er relativt fersk. Med dagens økonomiske rammevilkår er det heller ikke

⁴ Nibio (2017) Økt norsk kornproduksjon gjennom forbedret agronomisk praksis. vol.3:87P

⁵ [Rekordlav nydyrking av jord – det dyrkes også mindre i myr - Landbruksdirektoratet](#)

⁶ [Nydyrking av jord - Nibio](#)

⁷ Almås, R. (2002). *Norges landbrukshistorie IV*, s. 282.

bedriftsøkonomisk lønnsomt å investere i beiteteknologi. Kost-nytte for den enkelte bonde er for lav samt at det er mangel på likviditet til å foreta investeringen. Det er derfor helt nødvendig med et raust tilskudd for å utløse investeringene i det monn som trengs.

Utmarkas nyttbare beiteareal er beregnet til 950 millioner fôrenheter. Dette er et uutnyttet potensial for økt sjølforsyning som kan tas i bruk ved hjelp av beiteteknologi og økt statlig tilskudd.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det under Landbrukets utviklingsfond opprettes en ordning for tilskudd til beiteteknologi, hvor det kan gis tilskudd på 1000 kr/klave etter søknad. Enkeltbrukere kan søke på denne ordningen. Det settes av 50 mill. kroner i 2026.

7.1.4 Drenering

Godt drenert jord gir bedre så- og høsteforhold, økt plantevekst, økt næringsopptak, redusert avrenning, bedre jordhelse og redusert risiko for jordpakking. Drenering er viktig både for å redusere klimagassutslipp fra arealene og for å tilpasse jordbruket til et endret klima. God drenering kan redusere faren for erosjon som følge av overflateavrenning og bidra til bedre vannkvalitet. Redusert erosjon bidrar til å bevare jord som en ressurs for framtidig matproduksjon. Drenering er et tiltak der man i dag ikke har metoder for å måle reduksjon i utslipp og som ikke kan bokføres i det offisielle utslippsregnskapet.

Det er store variasjoner i grøftekostnader. Grøftekostnad avhenger både av størrelse på skiftene og av hva slags utstyr som kan brukes, der rådalshjul og kjedegraver er rimeligere, mens områder som er mer utfordrende å drenere kan kreve større kostnader ved bruk av gravemaskin.

Et flatt tilskudd på 4000 kr/daa sikrer ikke at de arealene med størst behov for drenering blir drenert, og det blir ofte valgt løsninger som ikke gir tilstrekkelig dreneringseffekt. De siste årene har dreneringskostnadene i faste kroner ligget på 6 900 kr/daa, som er et lavt beløp og tilsier at det er de områdene som er lettest å drenere og dermed har lavest kostnad som har blitt drenert⁸. Hvis man har vanskelige dreneringsforhold, vil ikke drenering gi lønnsomhet, selv når økte avlinger og fullt tilskudd er medregnet. Overgang til å beregne tilskudd som andel av kostnadsoverslag vil derfor stimulere til økt aktivitet. Det vil også gjøre drenering av små skifter mer lønnsomt.

I dag er 48 prosent av jordbruksarealet leiejord. I en rapport til årets jordbruksforhandlinger, beskrives leiejord som en barriere for økt drenering.⁹ Leiekontrakter har et tidsperspektiv på 10 år, mens drenering er en investering i et 40-årsperspektiv. Dermed trengs det svært kraftige stimuli for å gjøre det attraktivt å drenere leid jord. Her kan også krav til digitalisering av leiekontrakter bidra til å formalisere leieforhold og stimulere til økt drenering.

Forhandlingsutvalgets i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at kravet til at omsøkte arealer skal være grøftet tidligere omgjøres. Det må være mulig å få innvilget dreneringstilskudd til nydyrkede areal og areal som tidligere ikke har vært drenert.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at dreneringstilskuddet må utformes slik at det er utløsende i alle deler av landet, med en tilskuddssats på 75 prosent av kostnadsoverslag.

⁸ NIBIO (2025) Kostnader og barrierer for drenering i norsk jordbruk. Vol. 11(38)

⁹ NIBIO (2025) Kostnader og barrierer for drenering i norsk jordbruk. Vol. 11(38)

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at bevilgningen til drenering over LUF må økes med 47 mill. kroner til 195 mill. kroner i 2026.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at ubenyttede midler på 119 mill. kroner i LUF fra 2024 skal overføres til dreneringsposten for 2025, som vil øke posten til 267 mill. kroner. Det bør innføres et prinsipp om at ubenyttede midler i LUF overføres til innværende år til dreneringsaktivitet.

7.1.5 Teigbasert arealtilskudd

Det ligger stort uutnyttet potensiale i å benytte digitale kartdata til å fordele tilskudd i jordbruket, og utviklingen av kartdata går fort og framover. Dagens arealtilskudd fanger i for liten grad opp forskjeller i de faktiske dyrkingsforholdene og kompenserer ikke for driftsulemper og variasjoner innenfor soner. Det er derfor behov for et bedre verktøy for å nå målene om økt sjølforsyning. Det er stort behov for å styrke koblingen av kartdata og systemer for tilskuddsutmåling i landbruket.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at kartbaserte tilskuddssystemer ligger som en prioritering for all annen utvikling av systemer i den offentlige forvaltningen av landbruket.

Det har i mange år vært jobbet med problemstillinger rundt treffsikkerheten i arealtilskuddet. En rekke rapporter har vært utarbeidet, blant annet i 2010, 2013, 2014, 2018 og 2024. Flere av arbeidsgruppene har vurdert at det er teknisk mulig å innføre et driftsvansketilskudd knyttet til blant annet bratthet og teigstørrelse, men at det gjenstår noe utviklingsarbeid.

Formålet med et teigbasert arealtilskudd er – i tillegg til å øke sjølforsyninga – å få et arealtilskudd som er mer rettferdig mht. arbeidsmengden ved å drive ulike arealer. Med dagens kartgrunnlag vil det være mulig å vurdere hver enkelt teig med tanke på størrelse, bratthet, landsdel, høyde over havet og nedbørsmengde. Andre forhold som påvirker produksjonsforholdene og som bør inn i dette kartsystemet fram i tid er f.eks.: jord ut av drift, jordsmonn, RMP, kulturminner og naturverdier.

Godt datagrunnlag på teignivå vil også forenkle en rekke andre arbeidsprosesser mellom myndigheter og jordbruk. For eksempel vil arbeid knyttet til avlingserstatning og arealplanlegging i kommuner og fylkeskommuner kunne forenkles. Det bør også etterstrebes at digitale leiekontrakter knyttes opp mot dette kartgrunnlaget.

I Meld. St.11 (2023-24) vedtok et flertall på Stortinget følgende:

«Stortinget ber regjeringen utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal.»

Dette ble fulgt opp med et vedtak i fjorårets forhandlinger om å;

«[...] utvide prosjektet Bærekraftig landbruk i nord og sette i gang en prøveordning i utvalgte kommuner i Nord-Norge med stor andel areal som det ikke søkes tilskudd til. Formålet med prøveprosjektet er å forhindre gjengroing av areal, og målet med prosjektet må være å lage gode systemer og prøve ut ordninger som kan forvaltes på en god måte.»

Til årets forhandlinger ble det levert en rapport med status for utprøving av et prosjekt for teigbaserte tilskudd i Nord-Norge.¹⁰ I prosjektet er det valgt ut seks kommuner i Nord-Norge,

¹⁰ Landbruksdirektoratet (2025) Utprøving av teigbasert tilskudd mv. Prosjekt for utvalgte kommuner i Nord-Norge, Rapport nr. 21/2025, 11.4.2025

hvor tilskudd skal prøves ut for små teiger og for teiger som ikke det har vært søkt arealtilskudd for i 2024.

Utfordringene med å velge seg områder i Nord-Norge med få gårdbrukere, er at det er mindre sjanse for at tilskuddsordningen blir benyttet, og dermed blir utprøving mangelfull. Det som var intensjonen med prosjektet, var en uttesting av mulighetene for å knytte arealtilskudd til kartbaserte løsninger for å få bidra til nydyrking og mindre omlegging av jordbruksarealer. Prosjektet må videreføres med opprinnelig intensjon om utprøving for å kartlegge de forvaltningsmessige utfordringene med et kartbasert tilskuddssystem.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ser stor verdi av et prosjekt for utprøving av teigbaserte tilskudd, og krever at prosjektet med utredning av teigbasert tilskudd med en prøveordning i utvalgte kommuner i Nord-Norge utvides til flere områder som Aremark, Hadeland eller Bjerkheim. Mandatet for prosjektet er å utvikle en løsning for et kartbasert arealtilskudd på teig- eller skiftenivå basert på dagens tilgjengelige data. Forslaget til tilskuddsutforming skal ta høyde for at en på sikt kan videreutvikle tilskuddet med flere parametere og som en nasjonal ordning. Prosjektet innvilges 15 mill. kroner gjennom LUF. Ved evaluering av prosjektet må hovedfokus ligge på forvaltningsmessige muligheter, og ikke reduseres til hvor mye nydyrking ordningen har utløst.

Det er nødvendig å i større grad basere tilskudd til jordbruket på arealressurser, og tilpasse tilskuddene til teiger som har større driftsulemper. Driftsulemper hindrer videreutvikling av jordbruket, og det haster å få på plass ordninger som kan bidra til økt bruk av norsk jord og egne arealer. Det ligger stort potensiale i å åpne for enkle ordninger for tilskudd til mindre skifter.

Det finnes omtrent 200.000 teiger under 5 dekar ifølge en rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe som utredet et driftsvansketilskudd i 2018¹¹.

I systemet for søknad om RMP-tilskudd ligger det allerede inne en kartløsning for registrering på gårdsnivå. Registrering av antall teiger under en viss størrelse kan danne grunnlag for et teigtilskudd. Det settes en grense 5 dekar, som gir grunnlag for støtte til småskifte gjennom RMP.

Forvaltningsmessig, finnes det mange ulike løsninger for å utvikle et tilskuddsutmålingssystem for småskiftetilskuddet. I RMP søknaden ligger det et kartlag som gir informasjon om størrelse på og antall skifter. Dette kan brukes til å registrere antall småskifter under 5 dekar, enten manuelt eller i kartsystemet.

Forhandlingsdelegasjonen til Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det bør innføres et småskiftetilskudd i RMP, hvor kartlaget i søknaden utnyttes til å registrere antall skifter. Skifter under 5 dekar gis inntil 300 kr i tilskudd, med en øremerket pott til en nasjonal ordning under RMP til småskiftetilskudd på 40 mill. kroner. Det må settes et krav til at skiftet høstes maskinelt.

7.1.6 Tilrettelegging for beite

Økt sjølforsyning forutsetter mer planteproduksjon i Norge. Arealer og avlinger må økes. En helt sentral forutsetning er mer beiting. Beiting må i framtida foregå og styres på flere måter. Etterspørselen etter beiting har et bredt spenn fra ulike offentlige aktører til private aktører. Denne etterspørselen må samordnes for at gårdbruker skal kunne hente ut inntekspotensialet, og gjennomføre beitingen. Et eksempel på en ordning som kan bidra til organisering av dette

¹¹ Landbruks- og matdepartementet (2018) Utredning av driftsvansketilskudd. (<https://www.bondelaget.no/getfile.php/13841002-1519908595/MMA/Dokumenter/Rapport%20driftsvansketilskudd.pdf>)

markedet er en BeiteHUB. En BeiteHUB kunne bidratt til å koble kjøpere av beitetjenester, slik som reiselivsaktører, Statnett og Vegvesenet til tilbydere som kan låne ut beitedyr.

Statsallmenningene i Sør-Norge og Midt-Norge omfatter et areal på totalt 30 millioner dekar. Mesteparten av dette er store sammenhengende høyfjellsområder. Fjellstyrenes administrasjon av beiteretten i statsallmenningene er hjemlet i fjelloven kap. IX, §§ 15 og 16. Fjellstyrene kan fastsette nærmere regler for organisering av beite i statsallmenningen etter § 16. Fjellstyret har både kompetanse til å regulere beite de bruksberettigede imellom, og til å leie ut beite til gårdbrukere uten bruksrett.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at statsallmenningene kan utnyttes bedre enn i dag. Det burde vært kartlagt tilgjengelig beiteressurs, utnyttelsesgrad, hvordan beitebruken kan økes og hvordan fjellstyrene med sine ansatte Fjelloppsyn kan forenkle beitebruken for beitebrukeren.

7.1.7 Digitale jordleiekontrakter

I jordloven §8 er det krav om at det ved jordleie skal foreligge en skriftlig leiekontrakt med minst 10 års varighet. Det er i dag stor variasjon i hvor godt dette følges opp av jordeier og jordleier og hvor strengt det håndheves av kommunene. Manglende håndheving av driveplikten har ført til at dyrket jord går ut av drift og ofte omdisponeres til andre formål.

10-årige skriftlige leiekontrakter gir bedre forutsigbarhet for den som drifter jorda. Det er nødvendig for å kunne gjøre beslutninger om å investere i grøfter, driftsapparat og for å gjøre nødvendig vedlikehold på hydrotekniske anlegg, kanter og kalking. Konsekvensen av manglende forutsigbarhet er et vedlikeholdsbehov som bygger seg opp over tid, og gir redusert jordkvalitet. Jordas avlingspotensial vil synke, mens utslipp til luft og vann vil øke. Jord i god hevd er en grunnleggende forutsetning for å kunne øke sjølforsyninga og drive mer klima- og miljøvennlig agronomi.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det i forskrift om produksjons- og avløsertilskudd i jordbruket må tilføyes et krav om at jordleiekontrakt må være digital registrert for at det skal kunne mottas produksjonstilskudd for den leide jorda. Dette vil gi kommunen bedre oversikt over hvem som driver jorda, og det vil også kunne frigjøre krefter til å følge opp jord som ikke er i drift.

7.1.8 Arealtilskudd grovfôr

Det må stimuleres til god agronomi for å høste flest mulig forenheter på de arealer som brukes til grasproduksjon. Det legges opp til en god økning i arealtilskuddene slik at det stimuleres til god kvalitet på gresset, noe som vil stimulere til mindre bruk av importerte fôrråvarer.

Forhandlingsvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil øke arealtilskuddet til grovfôr med totalt 643,4 mill. kroner etter følgende fordeling:

- Sone 1 og 2: økes med 30 kr til 80 kr/daa
- Sone 3: økes med 50 kr til 210 kr/daa
- Sone 4: økes med 70 kroner til 250 kr/daa
- Sone 5A: økes med 135 kroner til 525 kr/daa
- Sone 5B: økes med 135 kroner til 525 kr/daa
- Sone 6: økes med 140 kroner til 600 kr/daa
- Sone 7: økes med 140 kroner til 600 kr/daa

Arbeidsgruppe «Nytt system for arealtilskudd med avlingsregistrering»

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har i flere år kommet med forslag og skissert løsninger på å endre nåværende arealsonetilskudd til et teigbasert tilskudd. Målet er å stimulere den enkelte bonde til å optimalisere planteproduksjonen ut fra naturgitte vilkår og etter det behovet som samfunnet stiller til mat- og forproduksjon.

Ved behandling av jordbruksoppgjøret i juni 2023 bad Stortinget regjeringen om en utredning av digitale kart til bruk ved arealbaserte tilskuddsordninger. Landbruks- og matdepartementet utformet et mandat til Landbruksdirektoratet (9.10.23) med oppgaven å se på «Bruk av digitale kart i forvaltningen av arealbaserte tilskuddsordninger» i dialog med faglagene. Landbruksdirektoratet leverte en omfattende rapport på 73 sider inklusive vedlegg¹². Konklusjonen fra direktoratet var:

«Oppsummert kommer vi til at det med dagens utforming av tilskuddet ikke er hensiktsmessig å ta i bruk digitale kart i forvaltningen av areal- og kulturlandskapstilskuddet. Imidlertid vurderer vi at digitale kart kan være et verktøy for å få til en mer finmasket soneinndeling av arealbaserte tilskudd. Vi ser at det på sikt kan tenkes at kartinformasjonen får slik dekningsgrad at det gir mulighet til for eksempel et teigbasert tilskudd/et særskilt driftsvansketilskudd».

Det er kom i jordbruksoppgjøret 2024 inn en prøveordning med teigbasert tilskudd i Nord-Norge. Ordningen er i praksis blitt slik at man får tilskudd for å ta i bruk jord som ikke er i bruk. Dette var ikke intensjonen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår derfor å nedsette en arbeidsgruppe som skal se på muligheten til å gi tilskudd basert på avlingsnivå.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår et forenklet system basert på nåværende soner, men med avlingsregistrering basert på tørrstoffinnhold/Fem. Dette vil gi bøndene motivasjon til å fokusere på bedre grovfôr gjennom at kostnadene for dette i større grad blir kompensert. Kvaliteten på grovfôret har endret seg lite de siste 40 årene (Volden & Schei, 2025, Buskap 2025 nr. 2 s. 50)¹³. Arealtilskudd må være målstyrt for å øke mengden og kvaliteten på grovfôret. Når avlingsregistrering vil virke direkte på utbetaling av tilskudd, kan midlene blir mer målrettet.

- Forslaget gjelder grovfôrproduksjon, men det kan også benyttes til andre planteproduksjoner.
- Innenfor hver gjeldende sone blir det definert en normalavling (kg tørrstoff per daa).
- Tilskuddet per daa blir justert i forhold til normalavling for sonen.
- Avlingsmengde kan registreres i form av tørrstoff-avling per foretak/skifter/daa
- Tørrstoffavling over normalavling gir grunnlag for høyere tilskudd.
- Ingen grovfôrregistrering gir tilskudd som dagens arealtilskudd.
- Ved avlingsskade kan registrert avling for eksempel over tre år gi grunnlag for utbetaling av erstatning.
- Avlingsregistrering kan også benyttes ved balansert P-gjødsling.

Forslag til mandat til arbeidsgruppen:

¹² Landbruksdirektoratet, Bruk av digitale kart i forvaltningen av arealbaserte tilskuddsordninger (2024).

<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/rapporter/bruk-av-digitale-kart-i-forvaltningen-av-arealbaserte-tilskuddsordninger/> /attachment/inline/8c3d0553-0ae7-470b-ab66-

d5e0a516dc7fe30e95ba7430be85e7fe117bb4984696083611eb/Bruk%20av%20digitale%20kart%20i%20forvaltningen%20av%20arealbaser

te%20tilskuddsordninger%20Rapport%2011_2024.pdf

¹³ <https://www.buskap.no/asset/journal/2025/02/Buskap-2025-02.pdf>

- Undersøke framdrift med skifteregister og digitale kart til bruk i arealforvaltning i Landbruksdirektoratet.
- Definere normalavling i kilo tørrstoff av grovfôr per daa i alle arealsoner,
- I samarbeid med NIBIO skissere hvordan avlingsmengden per foretak (G.nr/B.nr, skifter nr. o.l.) kan registreres i en felles database.
- Undersøke behov for omleggelse av datasystem hos forvaltning og bonde
- Skissere kostnader ved omleggelse til en ordning med arealtilskudd basert på normalavling i sonen og avlingsregistrering.

Rapport fra arbeidsgruppen skal være klar på et tidspunkt slik at partene kan ta den i bruk med tanke på nye tilskudd i jordbruksoppgjøret 2026.

7.2 Korn og kraftfôr

Det finnes i dag omtrent 10 000 kornprodusenter i Norge, med en gjennomsnittlig årlig produksjon de siste fem sesongene på i underkant av 1.2 millioner tonn.¹⁴ Antall kornprodusenter er over halvert siden 2000, og kornarealet er redusert med omtrent 20 prosent siden 1990. Rundt 30 prosent av det fulldyrka jordbruksarealet i Norge brukes til å produsere korn. Samtidig har grasarealet økt i kornsonene, spesielt i marginale kornområder, mens det går ned i resten av landet. Kornproduksjon spiller en viktig rolle i kanaliseringspolitikken, og er avgjørende for å øke sjølforsyningsgraden og sikre norsk matberedskap.

For korn- og proteinråvarer er det rom for å øke norsk produksjon. Vi importerer i dag både karbohydratråvarer, proteinråvarer og matkorn. Markedet for korn er i stor grad styrt av råvareforbruket til kraftfôr. Om lag 85 prosent av norsk korn går til husdyrfôr.¹⁵ Norskandelen i kraftfôret til husdyr er på 55 prosent, og regjeringa har satt som mål å øke denne andelen til 70 prosent innen 2034.¹⁶

Det er stor variasjon i produksjonsvilkår og inntekt mellom kornprodusenter. Politiske målsettinger som variert bruksstruktur og produksjon over hele landet lar seg ikke finansiere i markedet.

Partnerskapet for norsk matkorn og planteproteiner sin rapport «Markedet for norsk matkorn» (2023) gir et oppdatert kunnskapsgrunnlag for økt produksjon og bruk av norsk matkorn. Gjennom Partnerskapet har næringen selv satt mål om 90 prosent norskandel i melet innen 2030, og jobber for å ta posisjoner i et marked som utfordres kraftig av import. For å nå dette målet er det behov for en større hveteproduksjon. Norskandelen på matkorn svinger mye fra år til år, men matmelmøllenes tall viser et snitt i perioden 2010-2024 på 53 prosent.¹⁷

En ambisjon om 90 prosent norskandel i melet forutsetter overlagring i hvert fall for ett og to, og kanskje opptil tre år, for å utjevne mellom sesonger med ulikt avlingsnivå og -kvalitet. Finansiering av denne overlagringa er ikke avklart. Det kan ikke være kornprodusenten gjennom trekk i omsetningsavgifta som skal betale for denne typen overlagring. Dette må utredes videre, jf. delkapittel 7.2.1.

For å nå målet om høyere sjølforsyning er vi avhengige av å øke norskandelen i melet og norskandelen i fôret til husdyrsektoren. Verdikjeden for korn stiller seg bak målene om 90 prosent norskandel i matkorn og 70 prosent norskandel i kraftfôr.¹⁸

¹⁴ [Arbeidsgrupperapport Korn og kraftfôr PUBLISERT.pdf](#)

¹⁵ [Korn - Nibio](#)

¹⁶ [Ønsker mer norsk, bærekraftig fôr til fisk og husdyr - regjeringen.no](#)

¹⁷ [Arbeidsgrupperapport Korn og kraftfôr PUBLISERT.pdf](#)

¹⁸ [Arbeidsgrupperapport Korn og kraftfôr PUBLISERT.pdf](#)

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger til grunn en ambisjon om 90 prosent dekning av norsk matkorn, og 70 prosent norskandel i kraftfôr. En sterk satsing på økt norsk planteproduksjon er nødvendig for å nå målet om minst 50 prosent norsk sjølforsyning innen 2030. Samtidig er disse svært ambisiøse mål som krever betydelige bevilgninger til og investeringer i næringa, som vist i arbeidsgrupperapporten om korn og kraftfôr publisert i forkant av årets jordbruksforhandlinger.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag anerkjenner kornproduksjon som grunnleggende for norsk sjølforsyning og matberedskap. Kornnæringa så voldsomme økninger i kostnadene i 2022, og har blitt prioritert i påfølgende jordbruksoppgjør. Siden 2023 har man sett en stabilisering og noe reduksjon i kostnadsnivået. I marginale kornområder er en svakere kornøkonomi grunnet lavere avlingspotensial en vedvarende utfordring, og det er et åpent spørsmål om arealtilskudd er nok for å løse dette.

Den økonomiske rammen til fordeling i årets jordbruksoppgjør er ikke stor nok til å ta oss langt nok på vei mot målene for norsk sjølforsyning. Fordi behovene er større i grovfôrbaserte produksjoner, ser forhandlingsutvalget seg nødt til å gjøre strenge prioriteringer på kornets bekostning.

7.2.1 Videre arbeid med korn- og kraftfôrpolitikken

Markedsordningen for korn består av importvernet, målprissystemet og tilskuddsordninger over jordbruksavtalen og markedsreguleringen. Dagens markedsordning har eksistert i om lag 25 år. Den partssammensatte arbeidsgruppa satt ned etter fjorårets jordbruksoppgjør har før årets forhandlinger lagt fram en rapport med en samlet gjennomgang av markedsordningen for korn.

Rapporten er en god beskrivelse av dagens situasjon, samt av de viktigste utfordringene i korn- og kraftfôrpolitikken, men er mangelfull når det kommer til konkrete løsninger på utfordringene. Rapportens kapittel 8 beskriver de viktigste utfordringene i kornpolitikken. Her pekes det særlig på et mangelfullt samsvar mellom produksjon og etterspørsel, samt et stort investerings- og vedlikeholdsetterslep på infrastruktur for mottak, tørking og lagring av korn.¹⁹ Videre arbeid må ta utgangspunkt i de identifiserte utfordringene og gå dypere inn i konkrete tiltak som kan iverksettes for å bedre situasjonen.

Øvrige momenter til arbeidet:

- Det må videre sees på om ordningen i seg selv er til hinder for at bransjen til enhver tid investerer nok i tørke- og lagermuligheter. Godtgjørelse for lagring på gårdene er i praksis borte gjennom de ordninger aktørene har laget. Dette må vurderes gjeninnført som en del av jordbruksavtalen som ledd i økt beredskap.
- I en sjølforsyningskontekst er det viktig å øke proteininnholdet i alt korn, og da trengs stimuli via pris. Muligheten for å innføre proteinbetaling for alle kornslag bør derfor vurderes. Proteinbetaling til fôrhvete på samme nivå som for mathvete kan være en start, da dette styrker interessen for kvalitet og gir stimulans i miljøriktig retning. Det styrker også kraftfôrindustriens interesse for fôrhvete og reduserer produsentens risiko ved fall i klassifiseringen fra mat til fôr.
- Klargjøre hvilket nivå prisnedskrivning på korn (PNS) må ligge på for å forhindre hjemmemaling av korn.
- Utrede muligheten for et tilskudd til korn for krossing eller lignende behandling av korn ved hjemmemaling fra sone 5a og opp til sone 7.
- Forslag til utforming av innfrakttilskudd.

¹⁹ [Arbeidsgrupperapport Korn og kraftfôr PUBLISERT.pdf](#)

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det faglige arbeidet i arbeidsgruppa på korn og kraftfôr fortsetter etter jordbruksoppgjøret 2025. Fokuset for dette arbeidet må være å utrede og foreslå konkrete løsninger på utfordringene identifisert i rapporten som ble levert til årets jordbruksoppgjør.

7.2.2 Målpris på korn

Det er viktig at kornprisen til enhver tid justeres mellom kornarter, slik at vi stimulerer til en arealmessig fordeling mellom kornartene som stemmer med industriens behov. For å øke norskandelen i melet, er det særlig mathvete som må styrkes i forhold til andre kornarter.

Dersom matkornandelen skal øke må det gis stimulans gjennom økt pris. Prisen på mathvete må styrkes i forhold til andre kornarter. Risiko i mathveteproduksjon dempes også gjennom økt pris til fôrhvete. Fôrhvete er etterspurt til kraftfôr og bør derfor gis et høyere tillegg basert på fôrverdi.

Graminors «speed breeding»-prosjekt vil kunne bety et vesentlig gjennombrudd for norsk kornproduksjon. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag har derfor valgt å prioritere dette som en satsing for kornnæringa (se delkapittel 7.2.9), og å finansiere dette ved å redusere målpris på rug, bygg og havre

Forhandlingsutvalget i Norsk- Bonde og Småbrukarlag vil øke målprisen på mathvete med 17 øre/kg. Rug, bygg og havre reduseres med 3 øre/kg.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlaget øker ikke matkorntilskuddet og mener bransjen må ta utfordringen med kostnadsøkningen.

7.2.3 Prisnedskriving korn

Prisnedskriving på korn (PNS) er ei ordning som regulerer prisen på korn, oljefrø, proteinvekster og erter. Prisnedskrivingstilskuddet finansieres av LMD, med vilkår og satser fastsatt i jordbruksavtalen, og gis til foretak, dvs. kornkjøper, som kjøper norskprodusert korn fra produsent for videresalg eller bruk i kommersiell matmel- eller kraftfôrindustri.²⁰ Kornkjøper får kjøpe korn til en rimeligere pris, matmel- og kraftfôrindustrien får tilgang til råvare til regulert pris, mens kornprodusentene er sikret en høyere og mer stabil pris fra kornkjøper.

Formålet med PNS var opprinnelig eksplisitt kanalisering; å sikre like produksjonsmuligheter over hele landet ved å sørge for at det ikke er en spesiell lønnsomhet i bruk av eget korn på egen eiendom (hjemmemaling). Fra 2008 ble PNS hjemlet i felles forskrift for pristilskudd i landbrukssektoren. Dette medførte en endring av formålet til et videre definert mål om å øke inntekter, redusere kostnader og utjevne distriktsforskjeller.²¹ Hvilket nivå prisnedskrivningen må være på for å være effektiv er avhengig av flere forhold og kan være ulik for ulike produksjoner. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener formålet til PNS bør være å unngå hjemmemaling, mens andre tilskudd bør kompensere for økte kostnader til bonden.

Mandatet til den partssammensatte arbeidsgruppa på korn- og kraftfôrpolitikk fra jordbruksoppgjøret 2024 inkluderte å vurdere ordninga for prisnedskrivingstilskudd, samt skissere alternative utforminger, på bakgrunn av bekymringer om at PNS er en subsidiering av kraftfôrprisen. Det er ikke fastslått i rapporten hvor mye av PNS som er knytta til å hindre hjemmemaling og hvor mye som er knytta til rein kostnadsdekning. Det er en forutsetning for

²⁰ [Prisnedskrivningstilskudd norsk korn - Landbruksdirektoratet](#)

²¹ [Arbeidsgrupperapport Korn og kraftfôr PUBLISERT.pdf](#)

videre diskusjon at dette blir klargjort. Vi erfarer etter drøfting med ulike markedsaktører og sentrale aktører i næringa at et sannsynlig nivå på PNS ligger i størrelsesordenen 80 øre for å unngå hjemmemaling.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener tida er inne for en prinsipiell diskusjon om behovet for årlige vurderinger av om prisnedskrivningstilskudd automatisk skal følge økninger i målpris. Dette forutsetter at man har fastslått nødvendig nivå på PNS for å hindre hjemmemaling, samt hvor mye som er rein kostnadsdekning utover dette. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det videre arbeidet, skissert i delkapittel 7.2.1, inkluderer en slik klargjøring.

7.2.4 Arealtilskudd korn

For å nå målene om økt norskandel i matkorn og kraftfôr, må vi utnytte mindre og mer marginale arealer til korndyrking.

Små kornprodusenter har de siste årene sakkett akterut i forhold til de store. Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener disse må nærme seg de store kornprodusentene i inntekt pr. årsverk. Det er i enkelte kornområder i dag en stor og løpende strukturutvikling hvor noen driftsenheter overstiger 5000 daa. Dette er ikke i tråd med ønsket utvikling for jordbruket. I norsk sammenheng er det nødvendig med mange enheter for å sikre vår- og høstarbeid innenfor korte sesonger. Strukturrasjonaliseringa kan påvirke matkornkvaliteten negativt, ved at store produsenter sliter med å greie innhøsting til riktig tid for å berge mathvetekvalitet, og ser det mer rasjonalt å dyrke fôrkorn enn mathvete.

Små bruk har høyere enhetskostnader enn store bruk, det er derfor viktig at virkemidlene ivaretar slike forskjeller. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det satt et tak på 3000 daa for arealtilskuddsberettiget kornareal, et viktig tiltak for å motvirke strukturrasjonaliseringa.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det er viktig å sikre et landbruk i hele landet. Når det gjelder korndyrking i marginale kornområder kan en slik produksjon ikke sikres gjennom pristillegg. Disse områdene ble styrket i fjorårets jordbruksoppgjør med økt arealtilskudd fra sone 2 til sone 7, og størst økning i de mest marginale kornområdene.

Det må stimuleres økonomisk til mer vekstskifte med olje- og belgvekster på de kornarealene der dette er klimatisk mulig. NIBIO har anslått at det er potensial for å øke arealet med olje- og belgvekster fra ca. 70 000 dekar og opp til ca. 160 000 dekar.²² Dette gir en tilsvarende nedgang i kornareal. Det ble i fjorårets jordbruksoppgjør innført et særskilt arealtilskudd på hvete på 100 kr/daa, samt 200 kr/daa for oljefrø, erter og proteinvekster. Det er for tidlig å se en tydelig effekt av disse tiltakene, men den forventes å være positiv med tanke på økt produksjon av hvete og av olje- og proteinvekster.

Referansebrukene på korn kommer relativt sett høyere ut per årsverk enn andre produksjoner. I år er omprioriteringer nødvendig for å løfte i andre deler av næringa, og forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår derfor å redusere arealtilskuddene på korn i alle soner. Reduksjonen er størst i sone 1, og gradvis mindre for mer marginale soner. Når kuttet er størst i sone 1, henger dette sammen med muligheten for økt hveteproduksjon i dette området. Hveteproduksjon ble gitt et eget arealtilskudd i fjor, og blir ytterligere styrket med en målprisøkning på mathvete i år.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å redusere arealtilskudd korn på følgende måte:

²² [Jord og plantekultur-korr4.pdf](#)

- Sone 1: - 65 kr
- Sone 2 – 3: - 35 kr
- Sone 4: - 25 kr
- Sone 5 – 7: - 10 kr

Taket for arealtilskudd korn på 3000 daa videreføres.

7.2.5 Proteinvekster

En viktig brikke for økt sjølforsyning er økt produksjon av proteinvekster. Dette vil bidra til et lavere klimaavtrykk, redusere importen av proteinvekster til kraftfôr og styrke legitimiteten til norsk husdyrproduksjon. Det er spesielt viktig å øke norsk ertedyrking. Et virkemiddel kan være å legge til rette for levering av blandingskorn, erter og havre, uten dagens trekk på 50 øre/kg. Et lavere trekk gjennom et eget arealtilskudd som dekker trekket, bør vurderes i samråd med kornkjøperne. Et slikt mottak kan for eksempel knyttes til et anlegg i begrenset tid om dette begrenser kornkjøpers kostnader. Dette fordi det er lettere å treske erter i blanding med havre enn reine erteåkre som lettere velter overende. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det innført et særskilt arealtilskudd på 200 kr/daa for oljefrø, erter og proteinvekster. Det gjenstår å se effekten av dette.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre arealtilskuddet for oljefrø, erter og proteinvekster på dagens nivå.

7.2.6 Tilskudd til krossing i grasområder

For å øke norsk kornproduksjon må arealer som nå brukes til grasproduksjon, i større grad brukes til korndyrking. Et konkret tiltak som stimulerer til økt kornproduksjon i marginale områder, er et tilskudd til korn for krossing og tilsvarende behandling av korn ved hjemmemaling fra sone 5a og opp til sone 7. Tilskuddet begrenses til å gjelde disse sonene for å unngå å stimulere til hjemmemaling i de beste kornområdene, samtidig som man stimulerer til korndyrking og krossing i grasområdene. Tiltaket vil bidra til kortere, lokale forsyningslinjer, høyere beredskap og høyere sjølforsyning.²³ Tiltaket kan også bidra til å styrke regjeringas satsing på økologisk jordbruk, hvor insentivet til å produsere mer av eget fôr er større, både av hensyn til høyere kraftfôrpris og fokus på sirkularitet og lokal ressursbruk.

I sone 5a - 7 er det god tilgang på husdyrgjødsel fra egen husdyrproduksjon eller nærliggende gårder med husdyrproduksjon. Bruk av mer aktivt vekstskifte med korn vil kunne gi bedre grasavlinger, noe som kan legge grunnlag for høyere grovfôravlinger med bedre kvalitet. I tillegg vil dette stimulere til økt bruk av utmarksbeite, ettersom innmarka drives bedre agronomisk med høyere fokus på avlingskvalitet.

Husdyrbonden bruker kornet til egne dyr og sparer kostnader ved innkjøpt kraftfôr, i tillegg til at transport av kraftfôr reduseres. Halmen vil være et godt biprodukt til både strukturforing av drøvtyggervomma, til strø eller jordforbedring. Hvis kornavlingen ikke går til modning, men må høstes til helsæd, kan det gis et differensiert tilskudd i tillegg til AK-tilskuddet, f.eks. regnet ut av et snitt av de siste tre års avling.

Forvaltningsmessig kan dette eksempelvis gjøres med en modell lik den for grovfôr. Bonden rapporterer inn produsert mengde korn til krossing på egen gård. Ved kontroll sjekkes dette på vanlig måte. Dette vil kreve fôrprøver som en del av dokumentasjonen. Tilskuddssats tas utgangspunkt i satsen for prisnedskriving, slik at 1 kg krossa vare omregna til lagerfast vare

²³ HYPERLINK "<https://hdl.handle.net/11250/2722772>"<https://hdl.handle.net/11250/2722772>

(vanninnhold på 15 prosent) gis et tilskudd i størrelsesorden tilsvarende PNS, per nå 1,34 kr. Tilskuddet tilfaller bonden i sin helhet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om en utredning av muligheten for et tilskudd til korn for krossing eller lignende behandling av korn ved hjemmemaling fra sone 5a og opp til sone 7. Dette bør gå inn i det videre arbeidet beskrevet i delkapittel 7.2.1.

7.2.7 Kornsortering – nytt klassesystem

Målet om 90 prosent norsk mathvete forutsetter et nytt klassesystem. Bransjen er blitt enige om et klassesystem som bedre kan speile behovene og ønskene til matmelbransjen, men bransjens forslag inneholder også et krav om økt falltall. Falltall fastsettes av avtalepartene, mens øvrig inndeling er bransjens ansvar aleine. Erfarne produsenter av mathvete motsetter seg krav om økt falltall. Denne floken må løses. Uten økt falltall kan man ikke øke omsetninga av norsk mathvete, fordi dette innebærer en redusert import av hvete med et betydelig høyere falltall. Når denne importen faller bort, må det gjennomsnittlige falltallet i norsk mathvete opp, for at norske kornprodusenter skal få økt omsetning.

Dette må løses i avtalesammenheng. En tilnærming til denne problemsstillinga kan være:

1. Falltall på 200 opprettholdes mot produsent:

- Ingen økning i produsentrisiko
- Ingen endringer av kvalitetskrav som er utenfor produsentens kontroll
- Viktig for å ivareta størst mulig vilje/lyst til å forsøke på mathvete

2. Mølle- og bakeindustriens behov for falltall (falltallsgrense på 250) beskrives og anerkjennes i jordbruksforhandlingen.

3. Det avtales i jordbruksforhandlingene mulighet for regulering av mathvete med falltall mellom 200 og 250.

- Kriterier for hvordan markedsregulator skal regulere mathvete mellom 200-250 beskrives:
 - Kriterier bygger på og videreutvikles med utgangspunkt i de prosedyrer for markedsregulering som finnes hos markedsregulator og landbruksdirektorat m.m.
 - Jevnlige og mest mulig oppdaterte prognoser gjennom innhøstingssesongen basert på faktiske forhold og leveransedata.
 - Kornkjøperne melder inn behov for regulering knyttet til falltall.
 - Vurdering av reguleringsbehov drøftes i bransjeforum jf. nåværende praksis
 - Reguleringskvantum foreslås i henhold til behov hvor man tar hensyn til norskandel (behov for regulering kan f.eks. være mindre i sesonger med lav norskandel og større i sesonger med høy norskandel). Tilgang på falltallssterk import skal også vurderes (god tilgang på falltallssterk import øker handlingsrommet for bruk av falltallssvak norsk/lav tilgang på falltallssterk import reduserer handlingsrommet for bruk av falltallssvak norsk.)
 - Mulighet for regulering (tildeling av reguleringskvantum) vurderes løpende gjennom kornsesongen (av hensyn til kapitalbinding og logistikkhensyn hos kornkjøperne).
 - Ordningen skal ikke legge til rette for en automatisk regulering av all mathvete med falltall under 250.

4. **Kostnader til regulering av falltall finansieres over omsetningsmidlene:**
 - Oppside ved å lykkes med matkorn tilfaller den enkelte produsent
 - Kostnaden ved å mislykkes er kollektiv.
5. **Gjennomføring avtales i jordbruksforhandlingene våren 2025. Innføring av endringer fra sesongen 26/27.**
6. **Innføring av regulering på falltall bør kobles sammen med innføring av bransjens forslag til ny kvalitetsbetaling for mathvete** (senket proteinkrav alle klasser, ny sortering av markedsortene, innføring av «hvis behov»-avregning på mathvete i klasse 5).
7. **Ordningen evalueres etter tre eller fem år.**

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlaget krever at ordninga beskrevet ovenfor gjennomføres med virkning fra kornåret 2026.

7.2.8 Frakttilskudd korn og kraftfôr

Formålet med fraktordningene for korn og kraftfôr er å utjevne kostnadene til kraftfôr mellom ulike distrikter. Husdyrmiljøene må ha tilgang på kraftfôr, og for den norske landbruksmodellen er det sentralt at distriktene er konkurransedyktige.

Fraktordningene for korn og kraftfôr utjevner fraktkostnader og bidrar til å utjevne prisforskjeller. Kostnadene til frakt har økt de siste åra. Tilskuddet til mellomfrakt gis for frakt av korn fra overskuddsområder til produksjonsanlegg i underskuddsområder, mens tilskuddet til stedsfrakt gis til husdyrprodusenter som kompensasjon for transport av kraftfôr. Ordningen med stedkorrigering fungerer svært ulikt i ulike områder avhengig av lokal konkurranse. En gjeninnføring av innfrakttilskudd kan bidra til å utjevne forskjellene, og styrke produsentøkonomien i kornproduksjonen i randsonene.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre satsene for frakttilskudd korn. Forhandlingsutvalget ber om at det videre arbeidet med korn- og kraftfôrpolitikken inneholder et forslag til utforming av innfrakttilskudd (se delkapittel 7.2.1).

7.2.9 Investeringsstøtte «speed breeding»

Mer ekstremvær som følge av klimaendringene gjør det mer utfordrende å produsere mat i Norge, og raskere utvikling av nye robuste plantesorter egna for norske vekstforhold er nødvendig. For å nå målet om 90 prosent norskandel i matkornet trengs nye kornsorter som tilfredsstiller møllenes kvalitetsbehov. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at et fokus på sortsutvikling er av de mest kostnadseffektive og treffsikre tiltakene for å øke produksjonen av norsk matkorn.

Graminor, som er eneste foredler av såkorn i Norge, ønsker å etablere et «speed breeding»-anlegg for å raskere kunne krysse seg fram til og prøve ut sorter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at det settes av 30 mill. kroner i investeringsstøtte til Graminor for å få etablert en plattform for «speed breeding» for å raskere utvikle nye kornsorter tilpasset klima- og forbrukerpreferanser.

7.2.10 Investeringsmidler til tørker og lager for korn

Aktørene i korn-, kraftfôr og matmelmarkedene oppgir i arbeidsgrupperapporten at lager- og tørkekapasitet er de viktigste flaskehalsene på mottaksanleggene.²⁴ Fra et beredskapsperspektiv er det fordelaktig å satse på en styrking av desentralisert lagringskapasitet på gårdsnivå, heller enn på store, sentraliserte anlegg aleine.

Mottak- og tørkeanleggene på gårder er i mange tilfeller mer enn 30 år gamle og ikke dimensjonert for dagens produksjon. Tilstrekkelig tilgang på lagerplass og muligheter til å tørke korn er viktig for å kunne få korn av god kvalitet og sikre en hensiktsmessig logistikk under innhøstinga og slik øke inntjeninga, i tillegg til beredskapsperspektivet. Vedlikehold og oppgradering av gårdstørkeanlegg er helt avgjørende, både for å øke norskandelen i hveteproduksjon og for såkornproduksjon.

Flertallet av kornprodusentene er for små til at de kan forsvare egne tørke- og lageranlegg økonomisk, og fellesanlegg bør derfor prioriteres, dog ikke fellesanlegg med kornaktører involvert.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det må prioriteres investeringsstøtte til oppgradering og nybygg av tørker og lager for korn.

7.3 Frukt, bær, grønnsaker og potet

Produksjon av frukt, bær, grønnsaker, poteter og blomster, heretter omtalt som grøntsektoren, er en svært arealintensiv og arbeidskrevende del av norsk jordbruk, med stor verdiskaping på lite areal. Norskandelen totalt for frukt, bær, grønnsaker og poteter har de ti siste årene ligget på litt over 30 prosent. Norskandelen for grønnsaker er rett under 50 prosent og frukt og bær på rundt 5-7 prosent. Variasjonene er store fra produkt til produkt. Flere grønnsaker har en norskandel på over 80 og 90 prosent av totalforbruket, mens den er overraskende lav for enkelte grønnsaker, slik som løk og knollselleri (ca. 70 prosent). Norskandel i sesong varierer også mye mellom kulturer. Norskandelen på epler er 50-60 prosent i sesong, mens den er 95 prosent for bringebær. Omsetningen av norske matpoteter har gått betydelig ned de siste ti årene, mens importen har økt i samme periode. Norskandelen ligger nå på mellom 60 og 70 prosent. De siste ti årene er totalforbruket av frukt og bær er gått ned med 15 prosent og forbruket av grønnsaker med 5 prosent.

I mange kulturer er det et stort potensial for å øke norskandelen. Med økt etterspørsel etter norske grøntprodukter vil grøntsatsing er å skape økt etterspørsel etter norsk vare, mens virkemidler over jordbruksavtalen må målrettes mot nye og mindre produsenter slik at de har mulighet til å effektivisere sin produksjon.

Som i resten av norsk jordbruk har kostnadsveksten de siste årene skapt store utfordringer. I tillegg medførte koronapandemien store utfordringer med arbeidskraft. Siden 2019 har jordbær og bringebærproduksjonen stupt med 25 prosent i volum.

Selv om hele det norske jordbruket benytter seg av utenlandsk sesongarbeidskraft, er det bare i grøntsektoren en finner produsenter med 50-100 sesongarbeidere. De mindre brukene med grøntproduksjon kan klare seg med 1-3 sesongarbeidere, i tillegg til familien.

Det realistiske potensialet for å ta i bruk arealer over hele landet til grøntproduksjon, begrenses av størrelse på arealene og avstand til mottaksanlegg og marked. Det foreligger ingen form for mottaks- eller forsyningsplikt, heller ikke fraktkompensasjon, som kan sammenlignes med ordningene for kjøtt, melk og korn. Ingen store overbyggende organisasjoner har et ansvar for

²⁴ [Arbeidsgrupperapport Korn og kraftfôr PUBLISERT.pdf](#)

markedsregulering. I de fleste tilfeller sikres avsetning gjennom kontrakter via en produsentforening mot detaljist/industri. Risikoen ved å produsere uten en produksjonskontrakt er så stor, at det i begrenset grad gjøres.

Grøntsektoren skiller seg videre fra av norsk landbruk ved at:

- Hoveddelen av inntektene kommer fra markedet
- Et betydelig ved svakere tollvern som gir svært sterk konkurranse fra import.

Grøntsektoren fokuserer på effektiv logistikk og å holde transportkostnadene nede for å være konkurransedyktige.

Fokuset på effektivisering har ført til spesialisering og geografisk konsentrasjon av produksjon. Lønnsomheten øker med nærhet til grossist/pakkeri, der utviklingen også har gått i retning av større og færre enheter. Uansett hvordan inntransportkostnaden fordeles, vil det samlet sett være mest økonomisk rasjonelt om produsentene er lokalisert nært grossist/pakkeri. I enkelte verdikjeder i grøntproduksjonen har senere ledd begynt å integrere seg bakover i verdikjeden, eksempelvis ved å ta kontroll ved pakkerivirksomheten.

Prisfokus og krav til effektivisering har ført til spesialisering og geografisk konsentrasjon av produksjon, men også til økt risiko for økonomiske og avlingsmessige tap og redusert leveringsdyktighet, og at produsentmiljøer forsvinner. Sentraliseringen er en motsetning mot statens vedtatte mål for jordbruket. Desentralisert produksjon og variasjon vil bidra til en mer bærekraftig sektor, økt risikospredning, større mangfold i produkter, produksjonssystemer og omsetning. I tillegg er dette beredskap i praksis.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at de viktigste tiltakene for å øke norskandelen av forbruket av grøntprodukter er styrket tollvern og en reell satsing på norske varer i offentlige innkjøp.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at videre grøntsatsing over jordbruksavtalen må ha hovedfokus på virkemidler som kan motvirke vertikal integrering og den sterke sentraliseringen av grossister og produsenter, slik at nye produsenter kan slippes til og at arealer over hele landet som egner seg til grøntproduksjon i større grad kan brukes til dette. En slik satsing inkluderer tilskudd til produsenteide fellesanlegg og et tilskudd til markedshager.

7.3.1 Offentlige innkjøp av norsk grønt

Ifølge anslag fra NIBIO (2022) er norskandelen av frukt og grønt i offentlige innkjøp på ca. 20 prosent, og det anslås at norskandelen i offentlig sektor er lavere enn for resten av storhusholdningsmarkedet og dagligvaremarkedet. Erfaring viser at i svært mange anbudsprosesser er pris det tungtveiende kriteriet. Med det svake tollvernet på norsk frukt og grønt, innebærer dette at importvarer prioriteres i offentlige innkjøp.

Å øke andelen norsk frukt og grønt i offentlige anskaffelser vil være viktig for å øke produksjonen av norsk frukt og grønt. Faktorer som synes å bidra til en lav norskandel handler om budsjettinnskrankninger og prispress på etterspørselssiden, strukturelle forhold på tilbudssiden, og om utformingen av de offentlige anbudene, ifølge NIBIO.

Meld. St. 11 (2023-2024) står det at:

«Som stor innkjøpar av matvarer har det offentlege moglegheit til å medverke til auka sjølvforsyning gjennom å leggje til rette for innkjøp av berekraftige og lokalproduserte jordbruksvarer innanfor rammene av regelverket for offentlege innkjøp.» og «Regjeringa vil sjå

nærare på om det er grunn til å vurdere og sette måltal for kva for norskandel offentleg sektor kan eller bør oppnå for frukt og grønt for å oppnå auka sjølvforsyning».

Gartnerhallen pekte på i sitt høringsinnspill til Meld. St 11 (2023-2024) at en norskandel på 50 prosent frukt og grønt er fullt oppnåelig, og nødvendig for økt selvforsyning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at Grøntutvalgets anbefalinger bør følges opp ved at det innføres et måltall om å øke norskandelen for grønt til 50 prosent, samt en handlingsplan som sannsynliggjør at målet nås. Bedre markedstilgang er avgjørende for at flere skal produsere frukt og grønt, og offentlige innkjøp er et avgjørende virkemiddel som må inkluderes i handlingsplanen. Det må legges tydelige føringer for offentlige innkjøpere at norsk frukt og grønt skal prioriteres.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at det utarbeides en detaljert veileder for hvordan det offentlige kan bruke dagens og oppdatert regelverk om offentlige anskaffelser til å øke andelen norske jordbruksvarer.

7.3.2 Utvide periode for tollbeskyttelse

Grøntsektoren skiller seg noe fra andre sektorer med hensyn til tollvernet under WTO. Dette henger sammen med at mye av den norske grøntproduksjonen i vesentlig grad er sesongbasert. Produktene har ulike tollsats i ulike perioder, med høyest tollsats i det som betegnes som norsk vekstsesong. For en rekke produkter kan det importeres tollfritt eller til lavere toll utenom definert norsk sesong. En utfordring med det sesongbaserte tollvernet er at det reflekterer den norske sesongen enda dårligere i 2025 enn det gjorde da tollsatsene ble fastsatt i 1995. Sesongdefinisjonen vil bli enda mer misvisende i årene framover med nye dyrkingsmetoder, sortsutvikling, lagringsteknologier med mer.

Det sesongbaserte tollvernet er imidlertid ikke fleksibelt til tross for at sesongbegrepet endrer seg over tid. De sesongbaserte bundne tollsatsene, inkludert lengden på tollperioden, er like forpliktende som Norges øvrige tollsats. Dette kan utgjøre noen vesentlige barrierer i arbeidet med å utvide norsk sesong og å øke norskandelen i det norske markedet. Samtidig som Norge bandt til dels høye tollsats for sentrale produkter i norsk landbruk, bandt Norge også en relativt stor andel av tollinjene til null. Dette var basert på produksjonsforholdene i Norge og det varespekteret som ble produsert da Norges forpliktelser ble konkretisert.

Norske sesonger er i endring rent klimatisk, noe som gir grobunn for nye sorter og utvidet vekstperiode, men også nye produksjonsmetoder, som tunnelldyrking av jordbær, gjør det mulig å produsere bær over lengre tid enn tidligere. Dette bør gjenspeiles i tollperiodene.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det til enhver tid må benyttes den formen for tollbeskyttelse, krone- eller prosenttoll for norske råvarer, som gir best beskyttelse.

7.3.3 Tilskudd til produsenteide fellesanlegg i grøntsektoren

Tilskudd til fellesanlegg for frukt er ett av få virkemidler i jordbruksavtalen mot vertikal integrering i grøntsektoren. Dette er et driftstilskudd som stimulerer til felles lagring, sortering og organisert omsetning av norsk frukt. Det bidrar til å beholde den medlemseide strukturen i fruktlagersystemet. Nesten alle fruktlagene har i dag leveringsavtaler med de store matvarekjedene. Fruktprodusentene som ligger lengst vekk fra markedet er de som er aller mest avhengige av fellesanlegg.

Et viktig tiltak for å øke desentralisert produksjon og motvirke vertikal integrering, er å utvide tilskuddsordningen til fellesanlegg for lagring frukt, til å gjelde for hele grøntsektoren. Det vil bedre muligheten for samarbeid mellom produsenter og kan gi grobunn for produksjonsklynger.

Produsenteide fellesanlegg har en svært viktig funksjon i å opprettholde en spredt og variert grøntproduksjon over hele landet, og i å sikre produsentenes eierskap og innflytelse i verdikjeden. Historisk har lagring og pakking skjedd på den enkelte gård. Mange produsenter har i senere år gått sammen om å etablere felles lager og pakkeri – både for å klare investeringer i ny teknologi, og for å utnytte kapasitet effektivt. Ved å gå sammen, kan flere produsenter investere i teknologi for moderne kjøling eller tørking og lagring av ulike grøntprodukter, som igjen har stor betydning for å opprettholde kvalitet på produktene, og for å sikre at en størst mulig del av det produserte volumet når ut til markedet. Ved å innlemme fellesanlegg som håndterer andre kulturer i ordningen, kan man bidra til å sikre produsentenes eierskap i fellesanleggene og legge til rette for videre utvikling av fellesanleggenes sentrale funksjon.

I dagens ordning får nystartede fruktlager en unødig vanskelig start, fordi beregningen av fruktlagertilskuddet baseres på gjennomsnittlig mengde mottatt frukt de siste tre årene. Det bør ses på en annen beregningsmetode for nystartede medlemseide anlegg.

I dag utmåles tilskuddet på grunnlag av gjennomsnittlig mengde pakket frukt til konsummarkedet. Det bør ses på hvordan beregningsmodellen bedre kan ivareta anlegg som er i oppstartsfasen. Det er stordriftsfordeler også knyttet til fellesanlegg, med lavere kostnader dersom man har færre produsenter med større volumer. Det bør derfor også innføres en komponent i tilskuddsutmålingen som gis per produsent tilknyttet fellesanlegget.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre fruktlagertilskuddet med 2,37 kr/kg.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det må innføres et tilskudd tilsvarende «tilskudd til fellesanlegg for frukt» til fellesanlegg for resten av grøntsektoren, herunder bær, som støtter produsenteide lager, pakkerier og terminaler (HUBer). Av hensyn til en begrenset ramme i årets forhandlinger, har vi ikke lagt det inn i årets budsjett.

7.3.4 Investeringsmidler til grøntsektoren

I 2019 var partene enige om at 9 millioner kroner av IBU-ordningen skulle øremerkes til produsenter som ønsker å etablere småskalaproduksjon av grønnsaker, frukt og bær. Denne øremerkingen ble ikke videreført fra 2021. Ifølge Innovasjon Norge ivaretas markedshager/småskala grønt fullt ut gjennom dagens ordninger.

Det er viktig å stimulere til økt rekruttering til grøntsektoren og økt geografisk spredning i produksjonen. For å sikre rekruttering er det nødvendig at nye produsenter gis prioritet ved tildeling av midler til investering og utvikling.

Nyplanting kan innebære omarrondering og grøfting av arealet for å tilrettelegge til mer moderne og tilpasset mekanisering, og for at jorda og plantene skal være i god stand for optimal produksjon. Kostnadene ved nyplanting kan derfor være på opp mot 70 000 kroner per dekar. Omarrondering og grøfting tas i dag ikke med som godkjent kostnad i alle fylker. Det burde inkluderes i alle fylker og framgå av tildelingsbrevet fra LMD til Innovasjon Norge.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at følgende føringer legges til grunn for bruk av IBU-midler innen grøntproduksjon:

- **Nye og småskala produsenter prioriteres.**

- **Det åpnes også for tilskudd til mobilt utstyr.**
- **Kostnader til omarronding og grøfting må tas inn i beregningen av tilskudd til nyplanting.**
- **Gjeninnføre øremerking av IBU-midler til småskala grønt, med 20 mill. kroner. Dette inkluderer også jordkjellere.**

7.3.5 Tilskudd til markedshager

Markedshager er definert som småskala grønnsaksdyrking for salg direkte til forbruker. Markedshagekonseptet er effektivt og får mye matproduksjon ut av små arealer. Markedshager etableres av etablerte bønder som ønsker flere ben å stå på og av nye som ønsker å skape seg en inntekt på små arealer. Halvparten av erfarne markedshagedyrkere oppgir å drive markedshage i tillegg til husdyrbaserte næringer.

Produksjonen er desentralisert og fungerer i stor grad uavhengig av den etablerte infrastrukturen for landbruket. Dette bidrar til et robust matsystem, høy beredskap, levende bygder og flere distriktsarbeidsplasser.

Markedshager utnytter ofte arealer som ellers ville ligget brakk eller benyttet til beite. Det betyr at markedshager gir en bedre utnyttelse av arealene, en høyere verdiskapning per dekar, samt en høyere selvforsyning.

Markedshager benytter seg i liten grad av fossile innsatsmidler. Produksjonsformen er dermed blant de mest klimavennlige produksjonene i jordbruket.

Omtrent 65 prosent av markedshagedyrkere er kvinner, noe som står i sterk kontrast til næringen for øvrig, der 84 prosent er menn.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at det innføres et eget tilskudd til markedshager på 50 000 kroner. Dette utgjør totalt 7,5 mill. kroner i 2026 dersom 150 markedshager søker tilskuddet. Kriterier kan være at:

- **Det blir dyrka minst 15 ulike sorter frukt, bær eller grønnsaker.**
- **Arealet er 1-5 dekar.**
- **Det er direktesalg til kunde (ikke grossist).**

Søkerne må oppfylle de samme vilkårene til produksjonstilskudd som andre søkere til produksjonstilskudd, herunder krav om næringsmessig produksjon.

7.3.6 Arealtilskudd – mer til de første 5 dekar

For å stimulere til grøntproduksjon på mindre arealer og på flere bruk, mener forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag at arealtilskuddene må differensieres ytterligere slik at det gis mest støtte til de første dekarene.

Enkelte produsenter i grøntsektoren har et betydelig areal og omsetning. For å legge til rette for en desentralisert bruksstruktur som er mer robust mot sykdommer og ekstremvær, så er det avgjørende å spre produksjonen på flere produsenter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å innføre et makstak på arealtilskudd på grønnsaker og potet på samme måte som på korn. Vi har i år ikke lagt inn et slikt tak, både av hensyn til produsentenes forutsigbarhet, og fordi vi ønsker å løfte diskusjonen faglige imellom om hvor et eventuelt tak skal ligge.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker at arealtilskudd kun bevilges til produsenter som produserer til salg (privat og/eller grossist).

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår følgende intervaller for arealtilskuddene for grønnsaker, frukt, bær og potet:

Vekst-gruppe	Intervall (dekar)	Nåværende tilskudd 1-5 (1-4) bær/frukt	Nåværende tilskudd 6-7 (5-7) bær/frukt	Arealtilskudd, sats kr/dekar i sone							
				1	2	3	4	5A	5B	6	7
Potet	1-50	733	1520								
	51-300	733	1520								
	>300	733	1520								
Grønn-saker	1-5	1550	2590								
	6-50	1550	2590								
	51-300	1550	2590								
	>300	1200	2250								
Frukt	1-5	2200	2880								
	6-20	2200	2880								
	21-80	2200	2880								
	>80	1840	2620								
Bær	1-5	2200	2670								
	6-20	2200	2670								
	21-100	2200	2670								
	>100	1940	2410								

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre arealtilskudd til frukt, bær, grønnsaker og potet i 2026. Bevilgningen til arealtilskuddene for grønnsaker, frukt, bær og potet fordeles i ettertid i tråd med forslaget over, der de laveste intervallene får mest og satsene synker mot de høyeste intervallene, innenfor den rammen som er avsatt til arealtilskuddene for grønnsaker, frukt, bær og potet.

7.3.7 Distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker

Distriktstilskuddet var i starten et prioritert tilskudd til mange småprodusenter med «driftsvansker», men har i dag mer preg av å være et rent volumtilskudd. Det het fram til 2014 distrikts- og kvalitetstilskudd, da dette opprinnelig også var et kvalitetstilskudd som var innrettet slik at det skulle lønne seg å produsere frukt/bær i klasse 1 til konsum.

Tidligere var det øvre kvantumsgrenser på 100 000 kg frukt og 76 000 kg bær. Dette ble fjernet i jordbruksoppgjøret i 2014. På grønnsaker er det begrensninger for hvor hvilket volum man kan få tilskudd for.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil i første omgang innføre et tak for utbetaling av distriktstilskudd til frukt på 2 mill. kroner i utbetalt distrikts- og kvalitetstilskudd. På sikt ønskes innført en trappetrinnsmodell hvor andelen tilskudd synker jo høyere det totale tilskuddet er.

For å motta distriktstilskudd må man ha omsatt mer enn minstekvantum. De som er tilskuddsberettiget mottar tilskudd for hele kvantumet. Gjeldende minstekvantum for å motta distriktstilskudd er:

- Samlet for frukt og pressfrukt: 2000 kg
- Bær: 1000 kg
- Samlet for tomat og slangeagurk: 2000 kg
- Salat: 5000 stk

For å stimulere til ytterligere etablering av små- og mellomstore produsenter av frukt- bær og grøntprodusenter, så bør minstekvantumsgrensen for distriktstilskudd senkes.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at minstekvantum må reduseres til 1000 kg frukt og pressfrukt, 500 kg bær, 1000 kg tomat og slangeagurk og 2500 stk. salat. Dette utgjør 1 mill. kroner i ekstra midler til distriktstilskudd.

Per i dag er ikke bær inkludert i tilskuddskategorien «frukt og pressfrukt», men det dyrkes stadig mer druer til vinproduksjon i Norge. Å inkludere druer i denne kategorien vil være et positivt bidrag i regjeringens satsning på lokal mat og drikke. Det produseres i dag om lag 30 000 kg druer av produsenter som produserer mer enn 1000 kg og som dermed er tilskuddsberettiget med nye satser for minstekvantum. Norske druedyrkere mener det kan være problematisk å for vinprodusenter å få distriktstilskudd gjennom «frukt og pressfrukt», fordi varen (vin) kan ligge på lager i flere år før den omsettes.

Det bør likevel påpekes at hovedutfordringen for norske vindruedyrkere er at vin ikke kan omsettes fra gårdssalg på lik linje med sider.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det bør utredes hvordan «druer» og «nøtter» kan inkluderes i distriktstilskudd for frukt og pressfrukt og hensynta utfordringen med lagringsvin.

Eplesaft og sider oppnår gode priser i butikk og burde ikke konkurrere om budsjettmidler som skal gå til kvalitetsproduksjon for friskkonsummarkedet. Tilskuddssats for pressfrukt over jordbruksavtalen bør ligge noe under tilskuddssats til klasse 1 frukt til friskkonsum i sone 1.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at distriktstilskuddet holdes på samme nivå med unntak for bær til industri. Totalt utgjør økningen 3,2 mill. kroner i 2026.

	Sats 2025 kr/kg	Ny sats 2026 kr/kg
<i>Epler, pærer, plommer og kirsebær</i>		
Sone 1	7,40	7,40
Sone 2-4	8,93	8,92
Sone 5	13,86	13,86
<i>Moreller</i>		

Sone 1	9,65	9,65
Sone 2-4	11,23	11,23
Sone 5	16,42	16,42
<i>Pressfrukt</i>		
	5,82	5,82
<i>Bær</i>		
Sone 1-3	7,65	7,65
Sone 4-5	12,35	12,35
Sone 6-7	13,52	13,52
<i>Tillegg for industribær</i>	6	10
<i>Tomat</i>		
Sone 1-3	5,62	5,62
Sone 4-7	7,06	7,06
<i>Slangeagurk</i>		
Sone 1-3	4,12	4,12
Sone 4-7	4,95	4,95
<i>Salat</i>		
Sone 1-3	1,54	1,54
Sone 4-7	2,06	2,06

7.3.8 Målpriser

Det er vesentlig usikkerhet knyttet til kostnadsutviklingen på innsatsfaktorer, og det forventes et turbulent marked også i kommende år.

Den midlertidige hevingen av øvre prisgrense 20 prosent har gitt økt handlingsrom og fleksibilitet i et uforutsigbart marked med raske endringer både nasjonalt og internasjonalt.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår følgende endringer i målpris:

- **Målprisen for frukt, bær og grønnsaker økes med 2,6 prosent (KPI)**
- **Målprisen for potet økes med 40 øre/kg**
- **Forhandlingsutvalget i Bonde- og Småbrukarlaget mener det er behov for å justere målpriskurven slik at lagring av poteter blir bedre kompensert. Med en høy målpris på potet gis det rom for å øke prisen betydelig på konsumpotet utover våren.**
- **Øvre prisgrense videreføres på 20 prosent.**

7.3.9 Industripotet

Industripoteter utgjør over halvparten av potetproduksjonen i Norge. Prispresset er stort, og aktørene melder om at et nytt tollvern for potet i liten grad har økt mulighetene for å kunne ta ut et en høyere pris.

Det vises til rapport nr. 23/2024 «Pristilskudd til produksjon av poteter til industri» fra Landbruksdirektoratet og «Utredning om potetmarkedet».

Bonde- og Småbrukarlaget mener at burde vært innført et pristilskudd for industripotet etter alternativ 1 «Pristilskudd til produksjon av poteter til industri». Pristilskuddet for industripotet, tas inn i dagens ordning med pristilskudd (distriktstilskudd) for frukt, bær og veksthusgrønnsaker, samt konsumpotet og frilandsgrønnsaker i Nord-Norge. Ved en forvaltning sammen med produksjonstilskuddene, vil pristilskudd for industripotet være innlemmet i søknaden om produksjonstilskudd. En positiv bieffekt av innføring av tilskudd til industripotet vil være større åpenhet om priser og volumer i industrien.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil styrke lønnsomheten i produksjonen av industripotet og motvirke frafallet fra næringen. I utgangspunktet ønsker Bonde- og Småbrukarlaget at det opprettes et pristilskudd for industripotet, men finner ikke rom for det i årets ramme.

7.3.10 Avrensordningen for potet (prisnedskrivning potetsprit og potetstivelse)

Avrensordningen for poteter skal sikre avsetning av norskproduserte, frasorterte poteter. Avrenset brukes som råstoff til produksjon av rektifisert potetsprit, potetmel og glykose. Produsenter av disse produktene kan søke om tilskudd til prisnedskrivning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre bevilgningen på 48 mill. kroner til avrensordningen for potet. Av disse er 23,5 mill. kroner avsatt til prisnedskrivning av potetsprit, mens 24,5 mill. kroner er avsatt til prisnedskrivning av potetmel/glykose.

Det er strenge krav til skallkvalitet og utseende på konsumpoteter. Dette medfører at en stor andel av potetene (ca. 35 prosent i snitt) sorteres ut som avrens. En stor andel av de utsorterte potetene er fullverdig vare når potetene blir skrelt. Disse kan brukes til annen industriell produksjon. Til produsenten blir alt utplukket avregnet som avrens selv om de fleste pakkeriene selger store deler av dette videre til annen potetindustri. Prisen på avrens er 50 øre, men når sorterings- og fraktkostnader blir trukket er prisen nærmere null til produsenten. Produsenten får dermed nesten ikke betalt for volumet som selges til annen potetindustri. Vi vet ikke hvor mye poteter som selges videre til annen industriell produksjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener prisen på avrens må økes i årets jordbruksavtale for å gjøre avrensordningen mer attraktiv å bruke for flere.

7.3.11 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak

Graminor AS

Graminor har ansvar for foredling av jord- og hagebruksvekster i Norge. Formålet er å sikre at produsentene har tilgang på variert og friskt sortsmateriale som er egnet for norske forhold. Graminors arbeid er av stor betydning for å sikre norsk matproduksjon tilpasset et endra klima.

Det er svært viktig å opprettholde dette arbeidet og utviklingen av nye sorter som tåler et endret klima og forbedring av allerede eksisterende sorter vil være avgjørende. Derfor er det viktig å videreføre støtten til Graminor over jordbruksavtalen.

Graminor deltar i et nordisk samarbeid. Den nasjonale andelen av finansiering av nordisk privat-offentlig partnerskap (PPP) bevilges over jordbruksavtalen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke støtten til Graminor med totalt 33,8 mill. kr., der 30 mill. kroner øremerkes til «speed breeding».

Sagaplant AS

Sagaplant er et nasjonalt plantehelsesenter. Sagaplant fremstiller klimatilpasset, sykdomskontrollert og sortsekte plantemateriale av hagebruksvekster for norske forhold.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår øker støtten med 6 millioner kroner.

8. Husdyrhold

En bærekraftig husdyrproduksjon er viktig for å nå målet om 50 prosent sjølforsyning. Det må være lønnsomt å dyrke gras og høste flest mulig forenheter i utmarka. Ordningen rundt telledatoer må innrettes på en slik måte at tilførsel av slakt har forutsigbarhet. Dette vil bidra til mindre import, samt opprettholdelse av en bærekraftig prisløype til bonden.

I dette kapittelet omtales virkemidler som er felles for alle eller flere av husdyrproduksjonene. Deretter omtales hver enkelt av produksjonene.

8.1 Dyrevelferd og dyrehelse

Norsk husdyrhold har generelt en høy standard med god dyrehelse og -velferd. Norske husdyr får svært lite antibiotika, dødeligheten er lav og den lave smittestatusen på flere områder er unik i verdenssammenheng. En forutsetning for å opprettholde god dyrehelse og -velferd er tilstrekkelig økonomi i jordbruket. Det gjøres først og fremst ved å styrke lønnsomheten og velferdsordningene til bonden, slik at det kan legges ned nok tid og ressurser i dyreholdet.

I Meld. St. 8 (2024-2025) om Dyrevelferd legger politiske føringer for det videre arbeidet med dyrevelferd i Norge. Meldingen bygger videre på det gode arbeidet som næringen allerede gjør for å sikre god velferd og en sunn dyrehelse.

Bondevelferd henger sammen med dyrevelferd. Det er avgjørende for bonden at velferdsordningene er slik at bonden kan sikre god dyrevelferd også når bonden er syk eller skadet. Gården må drives i tråd med ressursgrunnlaget, slik at bonden kan rå over drifta på en god måte uten at det går ut over muligheten til å inntektsoptimalisere.

Virkemidlene over jordbruksavtalen må stimulere til mest mulig utetid i beitesesongen. Beite er god dyrevelferd når forutsetningene er lagt til rette for det, men det fordrer at bonden har økonomiske intensiver til å legge til rette for bruk av beite også ut over det som er påkrevd i lovverket. Bruk av beite er ikke en løsning som optimaliserer inntektspotensialet i dag. Dette gjelder særlig bruk av utmarksbeite, som er arbeidskrevende i en periode som allerede er svært arbeidsintensiv. Da må det være god økonomi i å benytte disse utmarksressursene til beite og å bruke tid på tilsyn, tilrettelegging, vedlikehold av gjerder og investering i virtuelle gjerder og GPS-overvåking av beitedyr.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag forventer at prioriteringene over jordbruksavtalen tydelig viser at dyrevelferd henger sammen med bondevelferd og derav styrker velferdsordningene betydelig.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag forventer at tiltak for bedret dyrevelferd i Meld. St. 8 (2024-2025) følges opp av økonomiske virkemidler.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at beite for husdyr prioriteres ekstra, med særlig vekt på beite på utmark, slik at bruk av beite ikke er til hinder for inntektsoptimalisering.

8.1.1 Blåtunge

Kostnaden for næringa kan bli stor dersom smitte spres til nye områder gjennom livdyrforflytning. For å unngå at smitta dyr selges til områder som i dag ikke har smitte, må dyr prøvetas. Pris vil ifølge Animalia i snitt pr. prøve ligge rundt 1000 kroner i tillegg til veterinærutgifter. Det er Veterinærinstituttet som analyserer prøvene.

Disse kostnadene rammer produsenter som ligger i kystnære strøk og som har en drift som bygger på salg av dyr. Tiltakene er målretta mot å beskytte produsenter og deres dyr i områder som per i dag ikke har smitte, og kostnaden må pulveriseres ved å fordele den på en samlet næring.

I tillegg har produsenter i de samme områdene langs kysten av de sørlige delene av Norge økte utgifter til vaksiner og tapt inntekt pga. økt dødelighet og redusert produksjon. Det finnes i dag ikke ordninger som gir kompensasjon til vaksiner. Kostnaden beløper seg til rundt 100 kroner eller mer pr småfe, og 250 kroner for storfe. Forsikring kan gi erstatning ved tap av dyr, men ikke dekning til vaksiner.

Animalia har estimert kostnadene til vaksiner og prøvetaking til 39 mill. kroner i 2026.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å sette av 39 mill. kroner til et vaksinerings- og prøvetakingsprogram for blåtunge. Ordningen må få tilbakevirkende kraft. Landbruksdirektoratet gis oppgaven med å administrere ordningen på best egnet måte.

8.1.2 Ringorm

I 2023 og videre i 2024 foregikk det et lokalt utbrudd av ringorm i Trøndelag. I 2019 og 2020 var det et utbrudd i Rogaland. Det er av nasjonal interesse at arbeidet med ringormbekjempelse lokalt i Trøndelag og Rogaland lykkes slik at ringorm kan bekjempes i Norge, og verdien på norske storfehuder opprettholdes. Ved strategisk ringormvaksiner en periode etter sanering øker sjansen for å lykkes med bekjempelse.

Kostnadene ved sanering for ringorm er store. I Mattilsynets retningslinje for ringormbekjempelse pålegges vaksiner i minimum tre år. Det er anbefalt å vaksinere i fem år. Vaksiner etter anbefaling vil redusere fellesskapets risiko for ringorm og gi økt sikkerhet ut fra erfaringene fra arbeidet som ble gjort på 80- og 90-tallet, men øker kostnaden for rammede bønder.

I jordbruksoppgjøret i 2024 ble partene enige om en midlertidig støtteordning til ringormvaksiner i inntil 3 år for å bekjempe ringorm i Norge, og på den måten redusere fellesskapets risiko. Støtteordningen skal evalueres og alternative virkemidler vurderes i løpet av denne perioden. Det ble satt av 2 mill. kroner under posten dyreavl mm. for 2025 for til å dekke ringormvaksiner, i tillegg til 1 mill. kroner i fra året før.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at støtten til ringormvaksine videreføres i 2026 på samme nivå som i 2025.

8.2 Frakttilskudd slaktedyr

Formålet med tilskudd til frakt av slaktedyr er å jevne ut transportkostnader ved frakt av slaktedyr fra produsent til slakteri. Et viktig premiss for ordningen er at det er tilstrekkelig kompensasjon for frakt, da dette indirekte eller direkte påvirker slakterienes mulighet til å jevne ut prisene mellom produsenter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil videreføre tilskuddet til frakt av slaktedyr på dagens nivå.

8.3 Tilskudd til dyreavl mm.

8.3.1 Tilskudd til veterinærreiser

En forutsetning for å nå Stortingets mål om landbruk i hele landet, er tilgang på veterinærtjenester. Den økte vaktbelastningen begynner å bli svært krevende i mange distrikter. Strukturendringer i landbruket medfører at det må kjøres stadig flere kilometer per veterinærbesøk. Ordningen med reisetilskudd blir stadig viktigere for å drive en økonomisk forsvarlig praksis uten at det blir uoverkommelig dyrt for bonden. Med lite dagpraksis, blir det dårlig næringsgrunnlag og vanskelig å ha tilstrekkelig mange veterinærer med i vaktordningen. Høye reiseregninger medfører at bonden vurderer å la være å tilkalle veterinær fordi dyrets verdi er lavere enn regningen fra veterinæren. Dette blir en negativ spiral som kan snus blant annet ved å styrke reisetilskuddet vesentlig. Det er videre liten rekruttering til produksjonsdyrdelen av veterinærmedisinen. En god ordning vil virke rekrutterende og bidra til å sikre veterinærdekning i hele landet. I dag gir hovedkontorets plassering i forhold til hvordan gårdene er plassert en urimelig ulempe og derfor foreslår Norsk Bonde- og Småbrukarlag å senke 0-sonen til 30 km.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det offentlige i større grad må knytte til seg praktiserende veterinærer til relevante oppgaver. Dette slik at en deltidsjobb innen offentlig forvaltning kan bidra til en totalitet for veterinæren.

I mars 2024 leverte en arbeidsgruppe nedsatt av Landbruks- og matdepartementet en rapport om hvordan reisetilskuddet kan bidra til bedre veterinærdekning. Konklusjonen var blant annet at eksisterende satser og tak på tilskudd bør heves dersom bedre veterinærdekning er et mål.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det er viktig å stimulere til tiltak som kan senke «stjernekjøringen» ved å senke 0-sonen til 30 km, samt å heve satser for å stimulere til økt veterinærdekning. Det var ønskelig å løfte tilskuddet fra 19,37 kr/km til 25 kr/km i 2026, men det var dessverre ikke plass innenfor den økonomiske rammen.

8.3.2 Semin

Tilskudd til utjamning av inseminasjonsreiser er et målrettet tilskudd som brukes for å utjevne de svært varierende kostnadene ved sæddistribusjon og inseminasjonsarbeid som skyldes distriktsvis og lokale forskjeller i reiseavstander og ku-tetthet, og sikre at alle produsenter får lik tilgang til det beste avlsmaterialet til en mer lik pris uansett bosted. Dette er utjevning som ikke fanges opp av andre tilskuddsordninger i landbruket.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag viderefører tilskuddet på dagens nivå.

8.3.3 Avlsorganisasjoner

Tilskudd til dyreavl skal medvirke til avlsmessig framgang og populasjoner av friske, sunne husdyr tilpasset vårt miljø og klima. Ordningen skal også sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet. Følgende organisasjoner kan søke om støtte: Norsk Sau og Geit, Norges Birøkerlag, Norsk kjøttfeavlslag TYR, Norsk Fjølfeag, Landslaget for Telemarksfe og Avlslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe. Støtte til Norges Birøkerlag forutsetter at de også bidrar til driften av reinavlssonrådet for den brune bia. Norsk Fjølfeag kan søke om støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper. Landbruksdirektoratet fordeler midlene etter søknad fra de nevnte organisasjonene. Det innhentes uttalelse fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble det bevilget 16,8 mill. kroner til ordningen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre bevilgningen på dagens nivå.

8.4 Melk

Melkeproduksjon er bærebjelken i norsk jordbruk. Produksjonen er arbeids- og kapitalintensiv, står for en vesentlig del av verdiskapingen og har en avgjørende rolle for jordbrukets bidrag til distriktpolitiske målsettinger. Ett årsverk i melkeproduksjonen skaper 2,5 årsverk utenfor gården.

Antall mjølkebønder er mer enn halvert de siste 15 årene. I 2007 var det 13 667 mjølkebruk, mens antallet var redusert til 6456 i 2023.

Over lang tid har det blitt ført en politikk som gjør at mange som ikke har bygd om fjøsa sine har mista trua på ei framtid med sin produksjonsstørrelse og dermed velger å legge ned produksjonen og selge eller leie bort melkekvota. Dette svekker Stortingets målsettinger om økt beitebruk, landbruk over hele landet og rekruttering.

8.4.1 Produksjonstilskudd

I fjorårets jordbruksavtale ble distriktstilskudd melk gjort om til et generelt pristilskudd med distriktsdifferensierte satser med en minstesats på 32 øre pr liter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil styrke produksjonstilskuddene for melk på følgende måte:

- **Driftstilskudd melk økes ikke i år og satsene per foretak forblir:**
 - **Sone 2:** 291 100 kr/foretak
 - **Sone 1, 3 og 4:** 291 100 kr/foretak
 - **Sone 5:** 344 300 kr/foretak
 - **Sone 6 og 7:** 373 000 kr/foretak
- **Tilskuddet til små og mellomstore melkebruk:**
 - **1-23 melkekyr: + 500 kr/pr. dyr**
 - **24-50 melkekyr: - 411 kr/pr. dyr**
- **Husdyrtilskudd melkeku videreføres, med unntak av trinn på 51+, som reduseres med 3 270 kr/ku.**
- **Pristilskudd for kumelk videreføres på dagens nivå. Pristilskudd for geitemelk økes med 33 øre/liter.**
- **Utmarksbeitetilskuddet økes med 100 kr/ku.**

8.4.2 Melkekvoter

Omsetting av melkekvoter, hovedsakelig leiekvoter, økte sterkt som følge av endret regelverk for omsetningsårene 2023 og 2024. Samlet førte dette til sterkt fall i prisnivået for omsatte kvoter med også prisen på innleide kvoter. Dette var tilsiktet og ønsket.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at regelverket for salg av melkekvoter fra omsetningsåret 2027 settes likt reglene i omsetningsårene 2023 og 2024.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at eid grunnkvote til dem som leverer melk skal heves med 5 prosent.

8.4.3 Driftstilskudd til ku- og geitemelksprodusenter

I jordbruksavtalen fra 2014 kom det inn en avkortning av driftstilskudd for produsenter som leverer både kumelk og geitemelk. De få bøndene som fortsatt driver med kombinert ku- og geitemelkeproduksjon, får dermed kun driftstilskudd for én av produksjonene. Dette vanskeliggjør kombinert produksjon og tvinger fram lite rasjonelle tilpassinger der drifta blir delt på to driftsenheter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at avkortninga av driftstilskudd til produsenter som leverer både ku- og geitemelk fjernes.

8.5 Storfe

Ammekua står for en økende andel av storfekjøttproduksjonen, men fortsatt er det melkekua som bidrar med nesten 70 prosent av storfekjøttet.

For 2025 prognoserer Nortura med en nedgang i den norske produksjonen på 3 prosent og reguleringslageret vil realiseres i løpet av året, noe som gjør at produksjonen kommer i balanse. Den langsiktige trenden er redusert konsum av rødt kjøtt.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at måten å møte lavere etterspørsel ikke er å redusere antall bønder, men å legge om produksjonen til mer utmarksbeiting og økt bruk av grovfôr (tilnærmet 100 prosent). Dette vil føre til lavere slaktevekter, men høyere sjølforsyning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag har merket seg at NIBIO i sin rapport om «Variasjon i lønnsomhet hos sau og ammeku nr. 14 2025», konkluderer med at det er de mindre brukene som har dårligst økonomi. Høygruppa har ifølge rapporten lavere kostnader og høyere inntekter målt pr. kilo produsert kjøtt. Mekaniseringskostnaden pr. kg produsert storfekjøtt er betydelig høyere i gruppen med lavest lønnsomhet målt mot produsert mengde kjøtt, og det er gjennomgående høyere timeforbruk i lavgruppen.

Med bakgrunn i overnevnte rapport mener forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag at det er viktig å løfte ammeku fra bunnen, slik at det ikke skjer en strukturrasjonalisering.

8.5.1 Produksjonsregulering storfe

I dag har Omsetningsrådet hjemmel til å kunne differensiere omsetningsavgifta for å stimulere til slakting innenfor et ønsket vektintervall. Dette har vært brukt på svineproduksjonen ved to anledninger. I Markedsreguleringsforskriften (jordbruksvarer), § 3.1, står følgende: «På basis av løpende markedsprognoser skal markedsregulator vurdere avsetningsmuligheter innenlands, og ved behov iverksette nødvendige avsetningstiltak i samsvar med denne forskrift med tilhørende regelverk.»

I arbeidsgrupperapporten «Utredning av nye virkemidler for produksjonsregulering», står følgende: «Effekten av tiltaket i seg selv er imidlertid begrenset, ettersom omsetningsavgiften primært er en finansieringskilde for markedsregulering, og ikke et direkte produksjonsregulerende tiltak. Dette legger begrensninger på hvor stor reduksjon i avgift man kan gi produsenter som reduserer slaktevektene.» Av denne grunn er det nødvendig med en lovendring slik at tiltaket kan fungerer som produksjonsregulering og ikke være begrenset til markedsregulering.

Dette er ikke et fullkomment verktøy, da man også trenger et verktøy for å regulere mordyrbestanden, gitt de utfordringene man ser med en svakt fallende etterspørsel på rødt kjøtt. Det vil likevel kunne fungere godt som en finjustering av markedet. Når tiltaket styres av Omsetningsrådet vil alle aktører i mottakerleddet måtte følge systemet, noe som sikrer at det ikke gis verken konkurranseulempen eller -fordeler til enkeltaktører som kan justere vekter opp eller ned. For næringa vil tiltaket fungere som et nullsumspill der man innbetaler omsetningsavgift som man får i retur gitt at man slakter innenfor et ønsket vektintervall.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever en endring i Markedsreguleringsforskriften (jordbruksvarer) § 3.1 og andre tilhørende og aktuelle lov hjemler slik at man kan innføre differensiert omsetningsavgift for ulike vektintervaller basert på prognose. I praksis vil det si at dersom man prognostiserer et overskudd av storfekjøtt så kan markedsregulator be Omsetningsrådet om å iverksette tiltak før overproduksjonen er et faktum. Slik vil man kunne justere ned slaktevekter, og dermed unngå en situasjon der man produserer mer enn markedet etterspør.

8.5.2 Kvalitetstilskudd storfekjøtt

Kvalitetstilskuddet for storfekjøtt ble i utgangspunktet innført for inntjening på ammeku. I dag differensieres det med en sats på 8,20 kr/kg for klasse O og 12,00 kr/kg for klasse R- eller bedre. Tilskuddet gis ikke for kategorien «Ku» og «Okse» og bare for fettgruppe 4- eller lavere.

Andelen dyr levert med hygienetrek i klasse 2 er økende. 63% av storfeprodusentene leverte i 2023 bare rene slaktedyr, mot 70 prosent året før. For ung okse utgjorde andelen 7 prosent i klasse 0 eller bedre i 2023, 8 prosent for kalv og 11 prosent for kvige. Disse dyra holder ikke bra nok kvalitet ved levering og slakteriet må slakte dem på egen linje og gjøre spesielle tiltak for å sikre at slaktet holder spisekvalitet. Disse dyra burde ikke få kvalitetstilskudd. Det utbetales ca. 25 mill. kroner i kvalitetstilskudd til dyr som er så møkkete at de ikke kan følge vanlige rutiner på slakteriet. Da er det ikke bonden som sørger for kvaliteten og følgelig bør det heller ikke betales kvalitetstilskudd.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at denne problemstillingen belyses da den utgjør en omdømmeutfordring og et dyrevelferdsproblem for storfenæringa i sin helhet.

Mye av økonomien i store framfôringsbesetninger ligger i slakteinntekter, kvalitetstilskudd og distriktstilskudd. Selv om det er satt et tak på husdyrtilskudd, kan bonden ha mange ungdyr til framfôring som utløser nevnte tilskudd. Disse framfôringsbesetningene driver i en slik skala, at de bør hente ut sine inntekter gjennom markedet og stordriftsfordeler.

Husdyrproduksjon bør drives mest mulig i tråd med gårdens ressursgrunnlag. Med ny gjødsselforskrift er det også behov for mer areal pr. dyreenhet enn i dag. Mindre besetninger minimerer også konsekvensene ved smittsomme sykdommer.

Det er ikke ønskelig å stimulere til en utvikling med flere store framfôringsbesetninger. Det er ikke god utnyttelse av ressursgrunnlaget, og er negativt for omdømmet til norsk jordbruk.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at det innføres en konsesjon på maks antall 300 storfe pr. foretak, for å fortsatt stimulere til et desentralisert storfehold. Taket har ikke tilbakevirkende kraft. Vi viser til samme utfordringer man nå ser på store framfôringsbesetninger som man hadde da man innførte konsesjoner på kraftfôrkrevende husdyrhold. På sikt bør et slikt tak også innføres for distriktstilskuddet.

8.5.3 Kastrattilskudd

Ved å kastrere oksekalver vil en kunne ha flere dyr på beite, inkludert utstrakt bruk av utmarksbeite, der det er en mulighet. Kastratproduksjon foregår ofte med to beitesesonger og er en mer ekstensiv produksjon, hvor det brukes mye grovfôr og beite. Dette er en meget begrenset produksjonsform i Norge. I 2018 kom 0,7 prosent av norsk storfekjøtt fra kastrater (Animalia, 2019). Grunnen til at det fortsatt er få kastrater i Norge er at kostnaden med kastrering er høy, samt at kastrater på beite har senere tilvekst. I tillegg oppnår kastrater dårlige klassifiseringsresultater i EUROP-systemet, i motsetning til okser som er framfôret innendørs med høy kraftfôrandel. NIBIO har beregnet at kastrater har et dekningsbidrag som er 2400 kroner lavere enn okser²⁵. Omregnet til 2025-verdi er denne summen 2500 kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at det innføres et eget kastrattilskudd på 2500 kr/dyr, totalt 3,8 mill. kroner i 2026. Dette kommer som et tillegg til tilskuddet for andre storfe. Tilskuddet for kastrater forutsetter at dyra er på beite.

8.5.4 Avvikle telledato for storfe

Flere produksjonstilskudd og tilskudd til avløsning til storfe, utbetales på bakgrunn av dyretallet per 1. mars og 1. oktober, med utbetaling i februar påfølgende år – såkalt telledato. Ordningen med telledato medfører ujevn tilførsel av slakt til slakteriet, og samsvarer ikke nødvendigvis med et optimalt driftsopplegg hos den enkelte bonde.

I dag må derfor markedsregulator bruke sterke prisvirkemidler og forhøyet omsetningsavgift særlig rundt 1. oktober, for å sikre jevn tilførsel av slakt i forkant av telledato.

Arbeidet med å utrede et alternativ til telledato for storfe har pågått i en årrekke. Første utredning ble levert i 2002, og i perioden 2009-2013 ble det gjennomført et pilotprosjekt. I 2014 ble bruk av registerdata for utmåling av tilskudd igjen utredet. Til jordbruksoppgjøret 2024 ble det levert en ny utredning av potensialet for å benytte Husdyrregisteret til tilskuddsutmåling.

I etterkant av jordbruksoppgjøret 2024 ble det satt ned en arbeidsgruppe som skulle se på bruk av registerdata for utmåling av tilskudd til storfe, som en erstatning for dagens ordning med telledatoer. Arbeidsgruppa skulle i tillegg vurdere bruk av Husdyrkontrollene til dette formålet. Det ble satt av 10 mill. kroner til Landbruksdirektoratet i 2025 for å starte utviklingsarbeidet i år.

Arbeidsgruppa konkluderer i sin rapport at registeropplysninger i Husdyrkontrollene ikke er et alternativ. Avvikling vil ikke kunne gjennomføres raskere ved å bruke data fra disse registrene sammenlignet med å bruke data fra HR. I tillegg peker arbeidsgruppa på en rekke juridiske utfordringer ved å benytte et privateid register til utmåling av offentlige tilskudd.

For å benytte data fra HR til utmåling av tilskudd, må registeret moderniseres med sikte på slik bruk. Mattilsynet anslår kostnaden ved utvikling av et nytt HR til cirka 15 millioner kroner over tre år. Estimater er noe usikkert. I tillegg må Landbruksdirektoratet utvikle et eget fagsystem for mottak og håndtering av data for utmåling av tilskudd. De skisserer to alternativer for datautveksling med HR:

Alt 1: Mattilsynet implementerer et API som gir Landbruksdirektoratet nødvendige data med en endringslogg, som kan hentes en gang i døgnet.

Alt 2: Hele eller deler av HR overføres til Landbruksdirektoratet daglig. Dette alternativet krever betydelig arbeid for å konvertere data og identifisere endringer, samt feilhåndtering.

²⁵ https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/3063872/NIBIO_RAPPORT_2023_9_58.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Kostnadene ved de to alternativene er estimert til hhv. 13,5 og 15,5 mill. kroner.

Arbeidsgruppa leverte sin rapport 15. november 2024. Dersom nødvendige avklaringer tas i jordbruksoppgjøret 2025 og 2026, mener arbeidsgruppa det er mulig å avvikle telledato fra og med søknadsåret 2028. Dette forutsetter at midler tildelt Ldir i 2025 overføres til Mattilsynet slik at de kan starte sitt utviklingsarbeid høsten 2025.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener et alternativ til dagens system med telledato er helt nødvendig for å sikre jevn tilførsel av slakt i markedet, og for at bonden kan drive gården på best mulig måte. Forhandlingsutvalget krever at dagens ordning med telledatoer avvikles, og erstattes med utmåling av tilskudd basert på registerdata fra HR. Tilskuddsberegning gjøres ut fra dyretall for hver enkelt dag i tilskuddsperioden.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger til grunn at dagens ordning med telledatoer avvikles fra søknadsåret 2028, og foreslår at det bevilges hhv. 15 mill. kroner til Mattilsynets utviklingsarbeid over tre år og 13,5 mill. kroner til Landbruksdirektoratets utviklingsarbeid i samme periode. 10 mill. kroner som ble tildelt Ldir i 2025 overføres til Mattilsynet, slik at de kan starte sitt utviklingsarbeid høsten 2025. Totalt medfører dette en økt bevilgning på 18,5 mill. kroner over jordbruksavtalen i 2026 og 2027.

En forutsetning for å kunne avvikle telledatoer fra og med søknadsåret 2028, er partene avklarer hvilke registreringer som skal ligge til grunn. For å sikre best mulig datakvalitet, anbefaler arbeidsgruppa krav om «komplett status». Dette muliggjør også at kalenderår legges til grunn for tilskuddsutmåling, som medfører flere fordeler. Et slikt krav betyr at både kjøper og selger må registrere flytting av dyret i HR for å kunne motta tilskudd for dette dyret. Dette grepet kan medføre økonomiske konsekvenser for bønder som har dyr uten «komplett status», for eksempel i tilfeller hvor kun kjøper har registrert bytte av eierskap og ikke selger. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener likevel det er rimelig å stille krav om «komplett status». Uenigheter mellom kjøper og selger knyttet til uavklart status og konsekvenser for tilskuddsutmåling kan løses juridisk.

I tillegg til en avklaring om hvilke registreringer som skal ligge til grunn, er det behov for en rekke regelverksavklaringer. Arbeidsgruppa foreslår derfor at det settes ned en partssammensatt arbeidsgruppe som skal jobbe med dette frem mot forhandlingene i 2026.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at «komplett status» for utmåling av tilskudd og kalenderår som tilskuddsperiode legges til grunn for et nytt system for utmåling av tilskudd.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det settes ned en arbeidsgruppe som skal utrede nødvendige endringer og presiseringer i regelverk og forskrifter for å kunne gjennomføre avvikling av telledato fra søknadsåret 2028 som skissert over.

8.5.5 Investeringsbehov og investeringstilskudd løsdriftskravet

I 2034 innføres løsdriftskravet. Med innføringen er det forventet store bruksnedlegginger, særlig i områder med mindre besetninger. Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener fortsatt at løsdriftskravet kun må gjelde nybygg.

Dersom dette kravet ikke innfris, må det legges frem en tidfestet, bindende og finansiert plan for hvordan overgangen til løsdrift skal løses for gjenværende båsflåser. Å løfte

produksjonsøkonomien vil være det viktigste grepet. Det er i tillegg viktig å ha gode og forutsigbare støtteordninger.

Ifølge Innovasjon Norge sliter de mindre produsentene med å få lønnsomhet for investeringer i løsdrift. Valget står da mellom å utvide produksjonen eller å legge ned når løsdriftskravet trer i kraft i 2034.

TYR anslår at 60% av ammekuene allerede er i løsdrift. Det gjenstår da å bygge 44000 kuplasser. NIBIO vurderte i 2023 byggekostnader til løsdrift for ammekuproduksjon²⁶ til et landssnitt på kr. 139 000 pr. kuplass. Justert til dagens pengeverdi blir det 155 000 kroner. Investeringsbehovet frem til 2034 er da 7 milliarder kroner.

Når det gjelder melkeku anslår Nibio²⁷ kostnaden til 12 -15 milliarder for 50 000 kuplasser.

Totale kostander for ammeku og melk er 22 milliarder kroner. Ved 50 prosent støttegrad fra Innovasjon Norge må det frigjøres 1,22 mrd. kroner i året i IBU-midler frem til 2034.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at staten legger frem en troverdig og realistisk finansieringsplan for ombygging av båsfjøs. Midler må fordeles på fylker etter antall båsfjøs. Det er avgjørende at alle deler av landet lykkes med omlegging til løsdrift. Det må ikke flyttes penger fra områder med lav interesse, her må satsene økes.

8.6 Sau

De siste jordbruksoppgjørene har ikke grovforbaserte produksjoner blitt løftet i tilstrekkelig grad, og økonomien i saueholdet har vært svak over lang tid. NBS mener det er viktig å prioritere sau i årets oppgjør. Økningen må skje på en måte som gjør at det ikke blir en vesentlig økning i produksjonen, samt at produksjonen må skje på norske utmarksressurser med minst mulig bruk av kraftfor. Hvis vi skal nå kravet om 50% selvforsyning må grovforandelen økes.

Prognosen for 2025 viser balanse i det norske markedet for lam og noe overproduksjon av sau. Nortura vurderer at markedsbalansen og framtidsutsiktene for etterspørselen etter sau og lam tilsier at det ikke er rom for økning i produksjonen, men at det må være en ambisjon å beholde dagens kapasitet.

I arbeidet med å øke norsk sjølforsyning er det viktig å innrette virkemidlene slik at sauene har størst mulig fôrandel fra grovfôr og utmarksbeite.

Det foreslås å øke kvalitetstilskuddet til lammeslakt. Dette er den beste måten å styrke økonomien i næringen uten at vi får overproduksjon.

Når inntektene i saueholdet økes er det nødvendig å sikre at dette ikke fører til overproduksjon. Derfor er produksjonsregulering avgjørende for jamstilling. Dette er nærmere omtalt i kapittelet om produksjonsregulering.

Forhandlingsutvalget til Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever følgende endringer i virkemidler for sau og lam:

- **Husdyrtilskuddet for sau økes med 135 kr/dyr fra 1-75 vfs.**
- **Utmarksbeitetilskuddet økes med 50 kr/dyr til 596 kr/dyr.**
- **Ulltilskuddet økes med 21 kr/kg til 66,04 kr/kg for klasse 1 hvit ull.**

²⁶ https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/3108907/NIBIO_RAPPORT_2023_9_142_rev.29.01.2024.pdf?sequence=6&isAllowed=y

²⁷ https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/3175301/NIBIO_RAPPORT_2025_11_9.pdf?sequence=2&isAllowed=y

- Midler til organisert beitebruk videreføres på dagens nivå. Bevilgningen på 1 mill. kroner til NSG sitt arbeid med rådgiving av beitelag videreføres.
- Det opprettes en ny ordning for tilskudd til beiteteknologi under LUF.
- Kvalitetstilskuddet for lammeslakt endres og det innføres to trinn. Satsene økes betraktelig. Grunntilskuddet for sau og lam avvikles.
- Distriktstilskudd kjøtt for sau videreføres på dagens nivå.
- Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å sette ned en gruppe som utreder et beredskapsstilskudd til besetninger med mindre enn 30 vfs.

8.6.1 Investeringsbehov i saueholdet

I dag er investeringsmidler til driftsbygninger i saueholdet nedprioritert i forhold til for eksempel melkeproduksjon. Men også i sauenæringa er det stort behov for fornying av driftsapparat for at kommende generasjoner vil overta og at dagens brukere fortsetter med sau.

Fornyng av driftsbygninger må sees i et langtidsperspektiv. I en situasjon med svak markedsbalanse bør yngre brukere prioriteres først, men alle må få være med i vurderingen. Ved prioritering av investeringsstøtte må distriktsmessige hensyn og gårdens tilgjengelige ressurser (utmarksbeite og jordbruksareal) legges til grunn.

Investeringsstøtte bør knyttes til krav om at det ikke skal medføre produksjonsøkning.

Det bør også vurderes om det i enkelte områder vil være aktuelt å redusere størrelseskrav til bruk som skal få investeringsstøtte.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at innenfor sauenæringa skal investeringsmidler til fornying av driftsapparat ved generasjonsskifte prioriteres. Investeringsene skal ikke medføre produksjonsøkning og gårdens tilgjengelige utmarks- og arealressurser må legges til grunn.

8.6.2 Lette lam

De siste årene har avdrått og slaktevekter gått ned på lam, noe foredlingsindustrien med NORTURA i spissen har påpekt i sitt innspill. Grunnen til lettere lam har mange forklaringer. Først og fremst har bevisst avl på NKS-værer som ikke har «finnegenet» gjort at lammetallet hos NKS er synkende. Dårlig lønnsomhet over tid gjør at de alle fleste av landets sauebruk må ut i ordinært arbeid for å finansiere gårdsdriften. Det velges da lettere raser som er mindre arbeidskrevende. Mange driver også ekstensivt i lynghei og på øyer, hvor tilvekstpotensialet er lavere enn på høyfjellsbeiter. Sistnevnte er viktig for å ivareta biologisk mangfold, samt skjøtte den truede naturtypen kystlynghei. Kystlyngen er avhengig av vinterbeiting, noe som gjør at det er hardføre lettere raser som er mest aktuelle i en slik driftsform.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det er viktig å holde på mangfoldet i sauenæringen. God, ekstensiv drift må ikke straffes selv om slaktelammet anatomisk er mindre.

Når det gjelder sauebesetninger som over tid har lave slaktevekter på besetningsnivå, så forventes det at kommunene og statsforvaltere følger dette opp i forbindelse med behandling av søknad om produksjonstilskudd. Landbruksdirektoratets rundskriv «2024/29 Produksjonstilskudd og avløsertilskudd – kommentarer til regelverk»²⁸ beskriver på en fullgod måte hva som betegnes som «vanlig» jordbruksproduksjon for sau mht. blant annet lammetall

²⁸ <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/ordninger-for-jordbruk/produksjonstilskudd-og-avlosertilskudd-i-jordbruken/produksjonstilskudd-og-avlosertilskudd-kommentarer-til-regelverk>

og slaktevekt. Utfordringen er at retningslinjene ikke følges opp i saksbehandlingen. Hvis dette hadde blitt gjort, ville det vært betydelig færre lette lam.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener jordbrukets parter sammen må bidra til å øke fokuset på dårlig drift ved å sette tydelige krav i jordbruksavtalen til hva som er å regne som vanlig jordbruksproduksjon.

8.6.3 Tilskudd til tiltak i beiteområder - organisert beitebruk

Det er behov for en økning av midler til organisert beitebruk og midler til investeringer i beiteområder, der det etter hvert er blitt et forholdsvis stort etterslep i fornying og vedlikehold av installasjoner. Behovet for gjerder og andre installasjoner i beiteområdene er stort og det må også kunne være mulig å få tilskudd til gjeterhund, tilsyn og elektronisk overvåking i enda større grad. Det er stor utvikling på dette området og beitebrukerne tar villig i bruk ny teknologi. Dessverre blir det stadig færre beitebrukere i hvert beite-/sankelag og dermed økte kostnader for hver bruker til å vedlikeholde installasjoner. Færre brukere gir mer behov for ny teknologi for å kunne holde oversikt.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at ved økt planteproduksjon, må flere føreheter hentes i utmarka. Det er da viktig å satse stort på organisert beitebruk. Bevilgningen til tiltak i beiteområder foreslås videreført i 2026, men det opprettes en ny tilskuddsordning for beiteteknologi. Bevilgningen til tiltak mot CWD avvikles.

8.6.4 Kvalitetstilskudd lammeslakt

Norsk Sau og Geit har i sitt innspill foreslått å sette vektgrenser for kvalitetstilskudd, for å stimulere til høyere slaktevekter. De foreslår tre intervaller:

- Klasse O+ og 11,1-15 kg
- Klasse O+ og 15,1-24 kg
- Klasse O+ og over 24 kg

Nortura har i sitt innspill fremmet en løsning hvor kvalitetstilskuddet kun gis til lam over 13 kg.

Ved å innføre en trappetrinnsmodell med vektgrenser for kvalitetstilskuddet risikerer man å straffe de som driver bra med lette raser, samt stimulere til økt bruk av kraftfor. En stor andel av de lette lammene har så lave vekter på gjennomsnittlig besetningsnivå at produksjonen ikke kan betegnes som «vanlig» jordbruksproduksjon for sau mht. blant annet lammetall og slaktevekt. Utfordringen er at retningslinjene ikke følges opp i saksbehandlingen fra kommune og Statsforvalter. Hvis dette hadde blitt gjort, ville det vært betydelig færre lette lam.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår en ny modell for kvalitetstilskudd for lammeslakt for å stimulere til at det i større grad legges om til en produksjon med tyngre raser. I så fall må vektgrensene legges slik at de som driver bra ekstensivt ikke blir tatt ned i inntekt fra dagens nivå. Det foreslås derfor å legge tilskuddet i to trappetrinn:

- Trinn 1: 45 kr/slakt klasse O+ og 10,1-15 kg
- Trinn 2: 165 kr/slakt klasse O+ og 15,1-23 kg

Ved å sette øvre grense til 23 kg, stimuleres det til at de tyngste lammene sendes rett fra utmarksbeite til slakt. Skulle bonden ha lam over vektgrensen vil den økte satsen på første trinn, samt at majoriteten av lammene vil falle innenfor trinn en og to, føre til at inntekten totalt sett går opp. Samme argumentasjon gjør seg gjeldende for de som driver med lettere raser. De lam som klasser seg bra og er under 10,1 kg vil bli kompensert med en økning i satsen på trinn 1, samt at noen av lammene vil nå trinn to.

Ved å innføre en ny grense på 15,1 kilo for trinn to, virker det unaturlig å holde grunntilskuddet på 13,1 kg. I stedet for å øke grensen foreslås det å overføre midlene til trinn to i kvalitetstilskuddet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å dele kvalitetstilskuddet i to trinn. Trinn 1: 45 kr/slakt i klasse O+ og 10,1-15 kg, og trinn 2: 165 kr/slakt i klasse O+ og 15,1-23 kg. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å fjerne grunntilskuddet. Midlene overføres til trinn to i kvalitetstilskuddet.

8.7 Geit

8.7.1 Melkegeit

Melkegeita er en viktig del av norsk landbruk, er godt egnet til å nyttiggjøre seg utmarksbeite, og har en spesiell rolle i landskapsforvaltninga. Geitemelkeproduksjon er ei næring med lang tradisjon og historie i Norge, men det er ei arbeidskrevende næring med lav lønnsomhet, og antall melkegeitebruk har falt til et faretruende lavt nivå. Rundt 1990 var det ca. 1 000 geitemelkebruk i Norge. Antallet har sunket til 251 i 2024.²⁹ Få og spredte besetninger fører til utfordringer for både fagmiljøet og foredlinga.

Produksjonen av geitemelk må være tilpasset markedets etterspørsel. Det har over tid vært betydelig overkapasitet i næringa. Forholdstallet for 2025 er satt til 0,95. Markedsregulator TINE påpeker i sitt innspill at det reelle kommersielle behovet er lavere enn dette.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener markedsregulator Tine bør gjøre mer for å utvikle produkter med geitemelk samt promotere de produktene som finnes.

Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund (KLF) skriver i sitt innspill at flere av deres medlemsbedrifter sliter med å få tak i nok geitekjøtt. Næringa har selv gjort stor innsats i arbeidet med omsetning av kjekjøtt, men lav slaktepris, høye førkostnader og det at oppføring er nokså arbeidskrevende, gjør at lønnsomheten er svært lav. Konsekvensen av at oppføring av kje for slakt er så lite lønnsomt, er at omtrent halvparten av alle kje avlives og kastes som avfall rett etter fødselen. I tillegg til at dette oppleves som en belastning for bonden, er det uforsvarlig med tanke på ressursutnytting og sjølforsyning, og det utgjør en omdømmerisiko for næringa. Plassmangel er et annet viktig hinder for at det føres opp flere kje, og her ville øremerkede IBU-midler til tilbygg til eksisterende melkegeitefjøs gjort dette enklere for produsentene. Økt offentlig innkjøp av geitekjøtt er et annet viktig virkemiddel for å øke etterspørselen etter kjekjøtt.

TINE foreslår i sitt innspill å sette ned ei partssammensatt arbeidsgruppe med formål om å gjennomgå de totale rammebetingelsene for geitemelkeproduksjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår, i tråd med TINEs forslag, å sette ned ei partssammensatt arbeidsgruppe på geit, men mener mandatet må være bredere, og ta for seg hele verdikjeden i geitenæringa. Øvrige momenter til mandat:

- Det er behov for en langsiktig strategi for utvikling av norsk geitehold, både med hensyn til geitemelkeproduksjon på kort og lang sikt, og kjøttproduksjon fra både melke- og ammegeit.
- Ammegeitas posisjon sett opp mot behov for kjøtt og landskapsleie bør vurderes.

²⁹ [Husdyrhald – SSB](#)

- Se på muligheter for å styrke geitebrukene, særlig sett i sammenheng med geitesetrenes rolle i opprettholdelsen av seterulturen og utnytting av marginale beiteressurser for matproduksjon.
- Utredning av ordninger som gjør det mer attraktivt for næringsmiddelindustrien å øke geitemelkeandelen i blandingen på ulike meieriprodukter.
- Se på muligheten for å tørke ned geitemelk til melkepulver til kalver i storfekjøttproduksjon. Dette ville økt norskandelen, da man per dags dato importerer melkepulver til dette.
- I enkelte distrikter foredles ikke geitemelk i det hele tatt, men går direkte til fôr, f.eks. til svineproduksjon. For å utnytte ressursen bedre, se på muligheten for å utarbeide et pristilskudd direkte til bonde som gir mulighet til å videreforedle melka selv, i de områdene der det er aktuelt.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger opp til følgende virkemidler for å styrke geitenæringa:

- Husdyrtilskudd til melkegeit videreføres på dagens nivå.
- Grunntilskudd melk økes med 0,33 kr/l.
- Grunntilskudd kjøtt økes med 1,5 kr/kg.
- Beitetilskudd videreføres på dagens nivå.
- Utmarksbeitetilskuddet økes med 50 kroner.
- Driftstilskudd videreføres på dagens nivå.
 - Avkortninga av driftstilskudd til produsenter som leverer både ku- og geitemelk fjernes.
 - Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at melkesauebruk skal motta driftstilskudd på lik linje med melkegeiteprodusenter.
- Tilskudd til kjeslakt økes med 300 kr til 800 kr.

8.7.2 Ammegeit

Ammegeit for kjøtt- og ullproduksjon samt rydding av kratt og landskapspleie er en liten, men sterkt voksende næring i Norge. Antall besetninger med ammegeit har økt raskt, og det er nå mer enn tre ganger flere besetninger med ammegeiter enn med melkegeiter. Besetningene er små, med et gjennomsnitt på under tolv ammegeiter per besetning. Det var 857 ammegeitebesetninger i 2023.³⁰

Ammegeita har en viktig rolle i landskapsforvaltninga. Utleie av ammegeiter til landskapspleie er et alternativ til manuelt eller maskinelt arbeid, og bør betales fullt ut av de som leier geitene til dette.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å beholde husdyrtilskuddssatsene til ammegeit på dagens nivå.

8.7.3 Helsetjeneste for geit og saneringsprogram ammegeit

Saneringsprogrammet «Friskere geiter» (2001-2014) var svært positivt for geitenæringa, men omfattet kun melkegeiter. Det må være et klart mål at helsetilstanden både i melkegeite- og ammegeiteholdet forbedres og opprettholdes, og forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og

³⁰ [kjottets-tilstand-2024_30okt2024.pdf](#)

Småbrukarlag foreslår derfor at all ammegeit på sikt skal gjennom et tilsvarende saneringsprogram som melkegeita.

I Meld. St. 8 (2024-2025) om Dyrevelferd beskriver regjeringen nye helseutfordringer i geitenæringa, særlig knyttet til framveksten av hobbyhold av geit og ammegeitehold. Regjeringen foreslår å etablere en helsetjeneste for geit, og ber om at finansiering avklares av partene i jordbruksforhandlingene.³¹

Animalia administrerer de eksisterende helsetjenestene for fjørfe, svin, sau og storfe, og er villig til å ta på seg ansvaret for etablering og drift av en helsetjeneste for geit, om tiltaket er fullfinansiert. Dersom lønns- og driftsmidler tilgjengeliggjøres i 2025, kan en etablering av en helsetjeneste for geit iverksettes allerede i inneværende år.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det etableres en helsetjeneste for geit, på linje med helsetjenestene for fjørfe, svin, sau og storfe. Denne bør bl.a. omfatte administrasjon av et saneringsprogram for ammegeit på linje med den som ble gjennomført for melkegeit (Friskere geiter), samt et overvåkingsprogram av melkegeit og ammegeit for å forsikre om at helsetilstanden ikke forringes over tid.

Helsetjenesten for geit finansieres over jordbruksavtalen fra potten midler til rådgiving. Basert på Animalias kostnadsoverslag vil dette beløpe seg til 1 550 000 kr årlig til lønnsmidler, 100 000 til ledelse og rapportering, 300 000 kr i årlige driftsmidler, 1 600 000 kr til etablering av velferdsplattform geit og utviklingsledelse fordelt på to år i perioden 2026-2027, og 400 000 kr for drift av velferdsplattform geit, årlig fra 2028. For 2026 vil kostnaden være 2,75 mill kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det settes av 2,75 mill. kroner til etablering og drift av Helsetjeneste for geit i 2026. Det settes i tillegg av 12 mill. kroner til oppstart og gjennomføring av et saneringsprogram for ammegeit. Disse midlene øremerkes i potten for LUF-midler. Videre foreslår forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag at det ved nyetableringer av ammegeitebesetninger, er en forutsetning at geitene i besetninga har vært gjennom saneringsprogrammet for å motta tilskudd.

8.8 Kraftfôrbasert husdyrhold

8.8.1 Svin

Svin har etter en lengre tid med overproduksjon og kjøtt på reguleringslager, klart å tømme lagrene. Markedsregulator melder om behov for å øke slaktegrisvektene for å få balanse i markedet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil likevel understreke at faren for overproduksjon vil være i stede i næringa all den tid det mangler tilstrekkelige produksjonsregulerende virkemidler i næringa.

Konsesjonsgrense på antall purker er ikke effektivt nok og det er spådd en stor overproduksjon når effekten av utfasing av engangspurker avtar. Dette fordi man forventer en fortsatt avlsframgang på purkene og flere avvendte grisunger pr. purke. Når det er antall purker som regulerer produksjonen vil dette gi et overskudd på 8000 purker på lengre sikt. Dette er en stor kostnad for næringa. En bedre produksjonsregulering må på plass i forkant. 8000 purker er 126 gjennomsnittsbesetninger som må vekk for å forhindre overproduksjon. Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker i utgangspunktet flere og mindre enheter i svineproduksjonen. Det er

³¹ [Meld. St. 8 \(2024-2025\) - regjeringen.no](#)

særlig viktig å opprettholde svineproduksjonen i Troms og Finnmark, for å sikre grunnlaget for en stabil slakteristruktur.

Svin har ikke lenger målpris, men planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE) som fastsettes av Nortura. Svineproduksjonen utgjør store volumer som er viktig for slakterier, kraftfôrindustri og servicebransjen over hele landet. Det er positivt at alle deler av næringskjeden er opptatt at vi må ha en overgang til bare norskprodusert kraftfôrråvare. Målt i dyretall og konsum er gris den største kjøttproduksjonen. Slakteri- og foredlingsindustrien er avhengig av en lønnsom svinenæring i hele landet. Utjevning av fraktkostnader knyttet til slakt og kraftfôr er sentralt.

De økonomiske utfordringene er størst hos de mindre besetningene. Det er blitt dyrt å være liten i forhold til alle kollektive tiltak og forskrifter som krever investeringer og økte årlige kostnader. Det er samtidig svært viktig at vi beholder og utvikler produsentmiljøer i hele landet.

En ser en stadig økende tendens til at puljetillegg og rabatt på kraftfôr premierer de største produsentene. At husdyrtilskuddet gis opp til 35 avlsgris og opp til 1400 slaktegris oppveier i noen grad for dette.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil gjøre følgende endringer i husdyrtilskuddet for gris:

- **Avlsgris Sør-Norge: + 0 kr/dyr**
- **Avlsgris Jæren: + 0 kr/dyr**
- **Avlsgris Nord-Norge: + 50 kr/dyr**
- **Slaktegris Jæren: + 0 kr/dyr**
- **Slaktegris resten av landet: + 0 kr/dyr**

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre distriktstilskudd på gris på dagens nivå.

Produksjonsregulering

Svin har mistet eksportsubsider som et markedsregulerende tiltak. Dette skjedde blant annet på melk, men svin verken har eller fikk de samme virkemidler til å regulere ned produksjonen.

Svin henter hoveddelen av inntektene i markedet. Derfor er det spesielt viktig at det ikke produseres mer enn markedet trenger. Dette er viktig for produsentøkonomien, men også viktig utfra et ressursperspektiv. Svin har hatt vedvarende overproduksjonssituasjoner de siste 20 åra. På det meste har det blitt brukt et kornareal på 50 000 dekar for å produsere fôrkorn til kjøtt det ikke er marked for.

I årets krav velger vi å ikke øke tilskudd til svinenæringa, utenom avlsgris Nord-Norge, selv om kostnadene stiger. Både faste og variable kostnader er i en langsiktig stigende trend, særskilt kraftfôrkostnadene. I tillegg til at det er et stort investeringsetterslep på driftsbygninger.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag har gjort dette utfra en oppfatning om at produksjonsregulerende tiltak er det viktigste for svinenæringa på kort og lang sikt.

Innretning på produksjonsregulering

Pris er et av få virkemidler markedsregulator har tilgjengelig som reguleringsverktøy for å oppnå markedsbalanse. Vi mener at en sterkt nedsatt smågrispris eller differensiert omsetningsavgift ikke er målrettet nok til å ta ned produksjonen. Derfor mener vi at prissettingen av smågris må fastsettes slik at produsentene stimuleres til å produsere det antall smågris markedet har behov for, og at de smågrisene som skapet overskudd prises slik at det er lite lønnsomhet i å produsere dem. Dette vil resultere i en sunnere økonomi for næringa. Dersom det likevel produseres

smågris utover behovet i markedet, er det produsenten som står for de ekstra tilførselene som bærer kostnaden.

Dersom noteringsprisen er på 1100 kroner, kan noteringsprisen settes til 700 kroner og opprettes et markedstillegg på 400 kroner. Pulje, vekt og kvantumstillegg er som før. Dersom en produsent vanligvis leverer 4200 smågris og produksjonen av svin skal reduseres med eksempelvis 5 prosent, vil det for produsenten utgjøre 210 smågris i reduksjon for denne produsenten. Produsenten vil få beskjed om at produsenten optimalt skal levere 3990 smågris. Markedstillegget settes til +400 kr/pr smågris for antallet 1-3990 og 0 kroner for antallet over 3800 3990 leverte smågris.

Eventuelt: Trappes ned over leverte antall eller trekk pr smågris over intervallet

Satsene på henholdsvis noteringspris og markedstillegg settes hvert halvår, slik det gjøres med omsetningsavgift. Ved god balanse i markedet eller underdekning trengs ikke tiltaket.

I rapporten «Nye produksjonsregulerende virkemidler» beskrives det å bruke et tidligere markedsreguleringsverktøy – differensiert omsetningsavgift – til å nå et ønsket vektintervall. Dette er brukt ved to anledninger tidligere, men det etter at overproduksjonen har vært et faktum. Arbeidsgruppa har utredet å bruke samme verktøy som et produksjonsregulerende virkemiddel.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at vektdifferensiert omsetningsavgift må iverksettes når prognosene viser en kommende overproduksjon og før en situasjon med overproduksjon inntreffer.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlaget ønsker at det innføres vektdifferensiert omsetningsavgift som samspiller med en differensiert noteringspris på smågris.

Tilskudd til omlegging til SPF-gris

Ved å sanere grisebesetningene får man på sikt en effekt ved bedre dyrevelferd og bedre förutnytting som vil gi en reduksjon i förbehov. Denne reduksjonen vil frigi 65 000 daa med jord som kan brukes til å dyrke menneskemat. I tillegg vil man oppnå en reduksjon på 205 000 tonn CO2 fram mot 2030 ved å legge om 100 prosent av besetningene til SPF.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det prioriteres IBU-midler til omlegging til SPF i perioden frem til 2030. For å sikre rettferdig fordeling, bør ordningen innrettes slik at man får tilskudd pr. avlspurke.

8.8.2 Fjørfe

Forbruket av fjørfe blant norske forbrukere er økende. I 2023 spiste norske forbrukere i gjennomsnitt 15,7 kg fjørfekjøtt i året per person (engrosforbruk 21,6 kg).¹ Den største overføringen til fjørfekjøtt over jordbruksoppgjøret er gjennom tilskudd til prisnedskriving av kraftfôr. Det er betalingsvilje for fjørfekjøtt i markedet, og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener fjørfeproduksjonen fortrinnsvis må styrke sin økonomi gjennom prisuttak i markedet utover kostnadsdekning og inntektsutvikling.

Fjørfekjøtt er ren kontraktproduksjon. Den ligger ikke til markedsordningen, og det finnes ingen mottaksplikt. All produksjon av kylling og kalkun, samt foreldredyr-generasjoner, blir regulert gjennom egne inngåtte leveringsavtaler (kontrakter) mellom produsent og slakteri, foredlingsanlegg og/eller dagligvarekjede. Prisuttak må derfor skje i markedet. Det er positivt at alle deler av næringskjeden er opptatt at vi må ha en overgang til vesentlig høyere norskprodusert kraftfôrråvare for egg og fjørfe.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at ordningene for fjørfe må styrkes på følgende måte:

- **Konsesjonsgrensen for kalkun reverseres til 40 000, uten tilbakevirkende kraft.**
- **Besetninger med pålagt avlivning må gis unntak fra vilkårene for telledato, slik at dyra inngår i beregning av avløsertilskudd.**

8.8.3 Egg

For egg er det viktigste tiltaket i årets forhandlinger å få på plass produksjonsregulerende virkemidler. Overskuddet i den norske eggproduksjonen mellom 2012 og 2022 snudde i 2023 til en underdekning av norskproduserte egg i det norske markedet, som har vedvart til dags dato. Dette synliggjør hvor viktig det er med gode, fungerende markedsreguleringsverktøy. Det er av samfunnsmessige, miljømessige og privatøkonomiske hensyn uhensiktsmessig å drive med en konstant overproduksjon, samtidig som vi på sikt må sikre en stabil og robust tilgang på egg i Norge uavhengig av markedssituasjonen i Europa.

Arbeidsgruppa som ble satt ned etter fjorårets jordbruksforhandlinger for å vurdere nye produksjonsregulerende virkemidler vurderer i sin rapport en todelt omsetningsavgift for egg. Et slikt verktøy innebærer en høyere omsetningsavgift for nye produsenter sammenlikna med allerede etablerte produsenter, med det formål å gjøre det mindre attraktivt for nye produsenter å etablere seg i perioder med markedsoverskudd. Da de fleste eggprodusenter produserer opp til konsesjonsgrensa, kommer overproduksjon på tilførselssiden som regel av at antall eggprodusenter blir for høyt. Det er relativt rimelig å etablere seg som eggprodusent sammenlikna med andre produksjoner. Færre nyetableringer vil dermed redusere tilførslene frem i tid. En todelt omsetningsavgift vil i hovedsak være et tiltak med en langsiktig virkning, og med to ulike formål; 1) å begrense nyetableringer, og 2) å sørge for at nyetablerte bidrar til å dekke kostnader ved overproduksjon som allerede har blitt gjennomført.

Dersom man velger å innføre en todelt omsetningsavgift er det en risiko for økt etablering før et eventuelt nytt regelverk trer i kraft og ev. i perioder hvor tiltaket er opphevet (lengre perioder med underskudd). Det siste tilfellet kan ved innføring av todelt omsetningsavgift løses ved at ikke-etablerte produsenter registrerer seg på ei venteliste. Dersom markedssituasjonen tilsier at produksjonen kan økes, kan man åpne opp for det antallet nye produsenter som vil dekke den underdekte etterspørselen. Produsentene på ventelista blir da prioritert. Det kan også vurderes andre prioriteringskriterier, f.eks. økologisk produksjon og geografisk plassering.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener todelt omsetningsavgift for egg bør innføres, med venteliste for ikke-etablerte produsenter som ønsker å etablere seg i eggenæringa.

Tollvernet er særlig svak for heleggpulver, et produkt som er lagringsdyktig og relativt enkelt kan importeres. RÅK-ordningen må derfor få en økning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag øker bevilgningen til RÅK-ordningen med 5 mill. kroner i 2026. Økningen skal først og fremst gå til å styrke konkurranseevnen for heleggpulver.

EU har innført maksimal holdbarhet på egg på 28 dager, med bakgrunn i utfordringer med salmonella. I Norge har holdbarheten på egg vært satt til 35 dager etter verping, og en endring til 28 dager vil skape store utfordringer for særlig eggproduksjonen i Nord-Norge, med lange fraktavstander. Eggproduksjonen i Norge er salmonella-fri, og det er sendt inn søknad til EU om

dispensasjon på kravet om 28 dagers holdbarhet. Svar på denne søknaden foreligger ikke per dags dato.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at dersom ikke Norge får unntak for EU-regelverket for kortere holdbarhet på egg, vil det være nødvendig med tilleggsforhandlinger.

På grunn av en stram ramme til fordeling, ser forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag det som nødvendig å omfordele noe mellom produksjoner. Referansebrukene med eggeproduksjon kommer relativt sett svært godt ut i forhold til andre produksjoner, og for å kunne løfte der det trengs mer, foreslår forhandlingsdelegasjonen å kutte i husdyrtilskudd til verpehøns.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre satsen på 28 kr for de første 1000 verpehøner i Nordland, Troms og Finnmark. I landet for øvrig kuttes tilskuddet til verpehøner.

- **Husdyrtilskudd verpehøns, endring**
 - Nord-Norge 1-1000 dyr: 0 kr
 - Landet for øvrig 1-1000 dyr: - 14 kr
 - Hele landet 1001-7500 dyr: - 14 kr
- **Distriktstilskudd egg videreføres på dagens nivå.**
- **Besetninger med pålagt avlaving må gis unntak fra vilkårene for telledato slik at dyra inngår i beregning av avløsertilskudd.**
- **Frakttilskuddet for egg videreføres på dagens nivå.**

8.9 Bevaringsverdige husdyrraser

Gjennom ratifisering av konvensjonen om biologisk mangfold har Norge forpliktet seg til å bevare de nasjonale husdyrrasene. Det gjøres blant annet gjennom tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser.

8.9.1 Storfe

Husdyrtilskuddet til bevaringsverdige storferaser har vært et viktig tiltak for bevaring og økning i antall kyr av de seks bevaringsverdige rasene. Siden tilskuddet ble innført har antallet kyr økt jevnt og trutt for alle rasene. Flere av rasene er fortsatt å regne som truet og derfor teller hvert eneste avlsdyr og hvert individ har stor verdi for rasens overlevelse og innavlsutvikling. Økt husdyrtilskudd er derfor avgjørende for at vi skal klare å fortsette den positive utviklinga.

Alle de bevaringsverdige kurasene er i utgangspunktet melkeraser, men en stadig økende andel holdes som ammekyr. Fram til 2016 var det flest melkekyr, men etter det har andelen ammekyr overtatt og økt betydelig. Andelen ammekyr er nå oppe i 76,7 prosent mot 32 prosent i 2012. I tall utgjør dette 1 412 mjølkekyr i 2013 og 1 265 mjølkekyr i 2023. Dette viser at tiltakene som har vært gjort for å øke antall kyr av de bevaringsverdige storferasene har truffet dårlig de som har mjølkekyr. I 2023 var det kun 275 besetninger som hadde mjølkekyr av de bevaringsverdige storferasene.

Disse tallene viser at det begynner å bli kritisk for fagmiljøet for denne produksjonsformen. Det er de eksisterende mjølkeprodusentene som ivaretar og utvikler kunnskapen om mjølkeproduksjon på disse rasene, ikke etablerte forsknings- og utviklingsmiljø. Slik tradisjonsbåren kunnskap er helt avhengig av at produksjonsformen holdes levende for å sikre muligheten for muntlig overlevering til nye brukere og generasjoner.

Både for den totale driftsøkonomien i melkeproduksjon på disse rasene, samt muligheten til å bevare og drive selektert avlsarbeid på egenskapene som gjelder melkeproduksjon. Det er for eksempel få endringer på årsavdrått til de bevaringsverdige storferasene de femten siste åra, mens NRF har en jevn økning i årsavdrått.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det etableres et eget produksjonstilskudd for mjølkekyr (i tabell 10.19) av de bevaringsverdige storferasene i størrelsesorden 1000 kr/dyr, totalt 1,5 mill. kroner i 2026.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å øke videreføre satsen for melkeku, ammeku og okse av bevaringsverdig rase på kroner 4010 kr/dyr.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlaget ønsker å sette rasekravet til 75 prosent under forutsetning om et nytt produksjonstilskudd til melkeku av bevaringsverdig rase.

8.9.2 Øvrige bevaringsverdige raser

Det gis òg tilskudd til bevaringsverdige storferaser av sau, ammegeit og hest. Formålet med tilskuddet er sikre økt bruk og vern av landbrukets genetiske ressurser, samt øke populasjonen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at satsene for husdyrtilskudd til sau, ammegeit og hest av bevaringsverdige raser videreføres på dagens nivå.

8.10 Seterdrift

Seterdrifta er en viktig del av norsk kulturarv og utmarksbruk, og for omverdenen en spesielt verdsatt del av norsk landbruk.

Desember 2024 ble Norsk seterkultur innskrevet på UNESCO sin liste for immateriell kulturarv. Det synliggjør at norsk Seterkultur er en uvurderlig del av norsk kulturarv og anerkjenner seterdriftas verdier. Status som immateriell kulturarv på Unescos verdensarv liste vil forplikte Norge til å ivareta denne kulturen helt spesielt og bevare den også for framtiden.

En immateriell kulturarv er levende kunnskapsformidling som kun kan ivaretas via fortsatt eksistens og aktiv utførelse. Det er derfor er det svært viktig at vi tar vare på de få setrene vi har igjen i Norge.

I fjor ble det ingen økning på setertilskuddet gjennom jordbruksavtalen.

Det er kostbart og arbeidskrevende å drifte og vedlikeholde to produksjonsapparat i stedet for ett. I 2023 var det var det 745 melkebruk som fikk tilskudd til drift av seter. Av disse var 656 enkeltsetre, 78 fellessetre og 16 besøkssetre. Det utgjør 11 prosent av melkebrukene i landet.

I 2023 leverte Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren rapporten *Forslag til satsing for fortsatt seterdrift – Utredning til jordbruksoppgjøret 2023*. Rapporten peker på at det er store naturmiljø-, kulturmiljø- og landskapsverdier knytta til setrene og at en fortsatt nedgang i antall setre vil gjøre være negativt for flere av de landbruks- og miljøpolitiske målene for jordbruket. I rapporten vises det til at antall setre i Norge de siste 20 årene er omtrent halvert, og at dersom nedgangen fortsetter i samme takt, vil det om 20 år knapt være setre igjen.

Rapporten fra direktoratene er avgrenset til å vurdere de økonomiske virkemidlene som er rettet direkte mot seterdrift, og ikke de generelle vilkårene for melkeprodusenter. De skriver likevel at det er en «*grunnleggende forutsetning for setring at det finnes melkebruk som kan drive seter, og dette i stor grad er små og mellomstore bruk*».

Det er ikke vurdert hvordan generelle virkemidler som påvirker produksjonsmåter indirekte påvirker setring. Hvis prisforholdet mellom kraftfôr og grovfôr/beite forblir som i dag trengs for eksempel sterkere støtte til seterdrift enn om dette forholdet endrer seg til fordel for grasproduksjon.

Det er også knyttet utfordringer rundt seterdrift til utslag i verktøy som klima-kalkulatoren. For en del vil setring med ekstensiv produksjon, basert på utmarksbeite og med det lavere ytelse og begrenset mulighet til å tilføre kraftfôr føre til unaturlig høye teoretiske klimautslipp. Dette påvirker flere områder, men forskjellen i for eksempel rentenivå mellom grønt lån og vanlig landbrukslån kan være så høy som 3 prosent. Dette kan utgjøre 150-200.000 kr for et bruk med 5 millioner i gjeld. Det er viktig at disse ulempene kompenseres.

Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren foreslår følgende mål for seterdrift i Norge:

Hovedmål: Seterdrift med melkeproduksjon, med tilhørende miljøverdier og mattradisjoner, er fortsatt et viktig bidrag i norsk bærekraftig jordbruk.

Delmål:

- Seterdrifta i Norge er en del av den ordinære jordbruksproduksjonen, og utnyttelse av ressurser skal fortsatt være hovedgrunnlaget for seterdrifta.
- Et mangfold av setre finnes når det gjelder beliggenhet, størrelse, driftsmåte og produksjon.
- Naturmiljø-, kulturmiljø- og landskapsverdier knyttet til setrene i drift er ivaretatt.
- Produkter fra setrene er et tydelig bidrag til å bygge Norge som matnasjon.
- Det foreslås to alternative for omfanget av seterdrifta. A og B kan betraktes både som alternativer og, i kombinasjon, som faser i en satsing.
 - **Alternativ A:** Antall setre i Norge med aktiv melkeproduksjon skal stabiliseres på 750 innen 5 år.
 - **Alternativ B:** Antall setre i Norge med aktiv melkeproduksjon stabiliseres og økes til 900 innen 20 år.

Kostnader:

Rapporten slår fast at det vil være realistisk, men kostnadskrevende, å nå målene. Med alternativ A foreslår direktoratene at setertilskuddet økes til 170 000 kroner, og med alternativ B til 210 000 kroner. I tillegg foreslås det besøkssetertilskudd på 150 000 kroner for det siste alternativet. Det første alternativet innebærer en økt bevilgning på 60 millioner kroner sammenlignet med 2022, mens det andre alternativet utgjør en økning på 90 millioner kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag støtter målene for seterdrifta som er foreslått av Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren, og mener at alternativ B om en økning til 900 setre innen 20 år må legges til grunn, og at setertilskuddet på sikt på må komme opp på nivået foreslått i alternativ B.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at styrka og målretta virkemiddelbruk for seterdrift vil sørge for bærekraftig matproduksjon på norske ressurser (økt sjølforsyning). Et fungerende og utbygd nettverk av setrer har også en høy beredskapsverdi i en situasjon der infrastruktur og transport er rammet av krise eller satt ut av spill. Kunnskap om, og erfaring med matproduksjon i ekstensive rammer er svært verdifullt og en viktig beredskap i ekstreme situasjoner.

8.10.1 Bevaring av små og mellomstore bruk det viktigste for å opprettholde seterdrifta

I 2019/20 viste en spørreundersøkelse fra AgriAnalyse at kun 29 prosent av seterbrukerne med ku hadde lagt om til løsdrift på gården, mot et nasjonalt snitt på 40 prosent. Undersøkelsen viste at seterbrukerne i snitt hadde 22 melkekyr eller 89 melkegeit, mens snittet blant alle melkeprodusenter var 28 melkekyr eller 118 melkegeit. Det betyr at flere seterbrukere vil stå ovenfor investeringsbehov i årene fram mot løsdriftskravet trer i kraft i 2034. I spørreundersøkelsen svarer flest seterbrukere (1 av 3) at det aller viktigste for at det fortsatt skal være drift på deres seter om ti år, er *at det er lønnsomt å beholde tilstrekkelig liten besetning ved fornying av driftsapparat på gården.*

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det aller viktigste tiltaket for å videreføre seterdrifta er å opprettholde små og mellomstore melkebruk over hele landet.

8.10.2 Styrke det nasjonale driftstilskuddet til seterdrift (RMP)

Tilskudd til seterdrift ble innført som del av det ordinære produksjonstilskuddet i 1989. I 2003 ble tilskuddet flyttet til regionale miljøprogram (RMP).

Seterutredninga (2023) slår fast at setertilskuddet over RMP er viktigste virkemiddel for å sikre antall setre på dagens nivå. Det er en nasjonal føring om at setertilskudd skal gis i alle fylker. Direktoratenes grove anslag viser at gjennomsnittlig tilskudd til seterdrift bør ligge mellom 170 000 og 210 000 for å dekke kostnadene og sikre drift på dagens nivå (750 setre) eller øke til 900 innen 20 år.

I jordbruksoppgjøret 2023 ble det fastsatt en minstesats på 80 000 kr for setring i fire uker 100 000 kr for setring i seks uker. I 2024 ble avtalepartene enige om å justere fordelingsnøkkelen slik at den i større grad hensyntar antall setre i fylkene.

De fleste fylkene har fastsatt høyere satser for setertilskudd enn de nasjonale minstesatsene. Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at de få seterbrukerne i fylker med lave satser bør løftes opp på samme nivå gjennom økte nasjonale minstesatser.

Melkeavdråttene går i mange tilfeller ned i seterperioden, som følge av at dyra må bevege seg mer for å finne fôr, og at næringsinnholdet i fôret på setra kan være lavere enn rundt gården og ved innefôring. Det er viktig at styrkede tilskudd for seterdrift bidrar til god utnyttelse av ressursene rundt setra, og ikke på en stor andel tilkjørte fôrmidler. Derfor bør ikke alle midlene til setersatsing gå til driftstilskuddet, men på målrettede investeringstilskudd.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil øremerke 10 mill. kroner som skal fordeles henholdsvis på fire uker setring og seks uker eller mer.

8.10.3 IBU-midler til seterdrift

2019-2023 gitt til sammen ca. 13 millioner i IBU-midler til prosjekter med ordene «seter/støl» i prosjektbeskrivelsen. Dette er lite midler og seterutredninga forventer større investeringsbehov

framover. Direktoratene peker på at hvis det skal være lettere å nå fram i konkurranse med andre gode prosjekter, er det mulig å gi føringer om at prosjekter knyttet til seterdrift prioriteres. Det er ikke mulig å stille samme krav til lønnsomhet i et anlegg som brukes bare 1-2 måneder hvert år.

Forhandlingsutvalget i Norske Bonde- og Småbrukarlag mener at det må prioriteres investeringsmidler til istandsetting av jordvegen knyttet til setra, og opprustning og utvikling av seteranlegg. Dette inkluderer også infrastruktur som veg, vann og tilkobling til strømmett. Det må utformes egne vurderingskriterier for seterdrift, for å ta hensyn til at det er krevende å finne lønnsomhet i et driftsapparat som brukes få måneder i året.

8.10.4 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling

Halvparten av de aktive setrene er i dag ikke tilkoblet strømmettet, og de aller fleste av disse benytter dieselaggregat. Pilotprosjekter med solcelleanlegg og batteri viser at teknologien nå er moden også for seterdrift.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det må legges en føring om at investeringer i fossilfri seterdrift må prioriteres gjennom Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling (se kap. 10.2)

8.11 Andre produksjoner

Som prinsipp burde alle husdyr som får husdyrtilskudd automatisk kvalifisere til å være med i avløringsordningen for ferie og fritid, birøkt burde derfor innlemmes her. I årene som kommer vil en trenge en økning i bifolk til pollinering jf. målet om økt selvforsyning. Et slik tiltak vil være viktig for rekrutteringen.

Lama og alpakka er populære husdyr i Inn på tunet og andre besøksgårder, og burde også innlemmes i avløringsordningen på lik linje med f.eks. avlskanin.

8.11.1 Birøkt

Næringsbirøkt er arbeidskrevende og svært intensiv om sommeren. I vintermånedene bruker større næringsbirøktere mye tid på slyngning av honning, smelting av voks og klargjøring av utstyr. Næringen krever spesialkompetanse for å sikre dyrevelferd, kvalitet og produksjon - og har behov for rekruttering, vekst og utvikling.

Antall tilskuddsmottakere i 2024 var 1120 med til sammen 50480 bifolk, hvilket er tilnærmet helt likt som året før. Næringa egner seg godt som tillegg til andre produksjoner.

Honningbiene er den viktigste pollinatoren ved kommersiell produksjon av frukt og bær. Studier viser en betydelig økning av både kvalitet og kvantitet ved bruk av honningbier til pollinering, 30 prosent avlingsøkning er et gjennomgående tall fra ulike studier. I en omlegging av norsk jordbruk for å gjøre oss mindre avhengige av import av dyrefôr vil tilgang på honningbier til pollinering av kulturvekster som oljevekster og frøproduksjon også bli stadig mer aktuelt.

Norges Birøktelag (NB) peker i sitt innspill på honningbienes avgjørende betydning for å lykkes i denne satsningen.

I 2023 ble jordbrukets parter enig om å bevilge 1,5 mill. kroner til opprettelse av opplysningskontorordning. Næringen valgte å inngå avtale med Opplysningskontoret for egg og kjøtt. 2024 var første driftsår, og arbeidet har allerede gitt gode resultater. Forhandlingsutvalget foreslår derfor å øke bevilgingen fra 1,5 mill. kroner til 2,5 mill. kroner. Ved å øke pris og markedstilgang kan birøkt på sikt bli mindre avhengig av tilskudd. Ved økt markedsføring vil

norsk honning bli førstevalget til forbruker. Videreføring og styrking av en opplysningskontorordning er viktig for å nå dette målet.

Kubetilskuddet økte med 200 kroner fra i 2024. I år foreslår næringen å justere kubetilskuddet for prisøkningen, noe som utgjør en økning på 30 kroner. Dette utgjør en kostnad på 1,5 mill. kroner. Forhandlingsutvalget mener at opplysningskontorordning og helsetjeneste er viktigere ordninger å prioritere enn en økning i kubetilskuddet, som er produksjonsdrivende.

Norges Birøkerlag ønsker å etablere en statlig finansiert rådgivningstjeneste knyttet til bihelse. Birøkten er preget av mange små produsenter og også blant næringsbirøktere er det manglende kompetanse knyttet til bihelse. Norsk Birøkt har de friskeste biene i hele verden, men klimaendringer gjør at risikoen for nye sykdommer og skadelige parasitter øker. For å sikre en fortsatt høy helsestatus, og samtidig legge til rette for en fremtidig bærekraftig pollineringsbirøkt, mener forhandlingsutvalget at dette er et godt tiltak. Norges Birøkerlag har høy faglig kompetanse og driver flere større forskningsprosjekt. De vil være godt rustet til å drive en slik tjeneste.

Summert vil en styrking av opplysningskontorordningen og rådgivningstjeneste og avløserordning ved ferie og fritid bli 2,25 mill kroner. I 2024 fikk birøkt 10 mill. kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag går inn for å:

- **Videreføre satsen på 1,5 mill. kroner for å drifte en opplysningskontorordning for honning og andre biprodukter i 2026. Norges Birøkerlag forvalter midlene.**
- **Opprette en helsetjeneste for birøkt ved å bevilge 1,25 mill. kroner over post 77.13.**

8.11.2 Hjort

Det søkes i dag husdyrtilskudd til ca. 5000 hjort. Hjort i hegn bruker i stor grad samme type arealer som ammeku og sau. Som for sau og ammeku, er det viktig med gode beiter for å sikre god tilvekst av slaktedyr. Hjorten får i dag husdyrtilskudd for dyr over 1 år, beitetilskudd for alle dyr, avløsertilskudd, arealtilskudd og kulturlandskapstilskudd.

Norge har til dels store og voksende hjortebestander i villhjort. Det er ikke ønskelig å stimulere til en økning i andelen tamhjort. I dag er produkter av hjort regnet som et premiumprodukt som kan ta ut merpris i markedet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener hjort i utgangspunktet er et premiumprodukt, og må kunne hente ut merpris i markedet. Det foreslås derfor å avvikle husdyrtilskuddet til hjort over et år. Øvrige tilskudd til hjort videreføres. Avløsertilskuddet til hjort økes med 37 kr/dyr til 614 kr/dyr.

9. Velferdsordninger

Kostnaden til kvalifisert arbeidskraft er i mange tilfeller høyere enn det bønder har mulighet til å betale, og mange gjennomfører derfor arbeidsdagene sine til tross for at det kan forsterke eventuelle plager eller være en fare for den gravides helse. Når samordninga leder til at man ikke kan ta seg råd til avløsning, kan det potensielt føre til konsekvenser for bondens helse og velferd for dyrene.

Bønder er selvstendig næringsdrivende og har et spesielt ansvar for å drive på en måte som er inntektsoptimaliserende, og slik ordningene er i dag vil det mest inntektsoptimaliserende for bonden være å ikke bli syk, skadet eller få barn.

Når lønnsomheten i jordbruket er lav, er gode velferdsordninger spesielt viktig for å ivareta bondens helse og velferd. Sikker tilgang til avløsertjenester og økonomisk trygghet ved sykdom, er av stor betydning for dyrevelferd og menneskevelferd.

Stortinget har pekt på viktigheten av at utøvere i landbruket skal kunne ha sosiale vilkår på linje med andre grupper, og viser spesielt til tilskudd til avløsning ved ferie og fritid og tilskudd til avløsning ved sykdom (Prop. 133 S (2015–2016)).

Regjeringen har lagt stor vekt på viktigheten av gode velferdsordninger for jordbruket i Meld. St. 11 (2023-2024):

«Den sosiale dimensjonen av berekraft handlar om å sikre at alle menneske får eit godt og rettferdig grunnlag for eit anstendig liv. I jordbruket er sosial berekraft knytt til føreseielege rammevilkår, moglegheit for utvikling av inntekta og gode velferdsordningar for den einskilde næringsutøveren.»

Ifølge SSB var 45 prosent av gårdbrukere over 50 år i 1999, og denne andelen økte til 55 prosent i 2024. Samtidig økte andelen bønder over 65 år fra 7 til 14 prosent. I 2024 var gjennomsnittsalderen for en bonde 50,7 år. Gode velferdsordninger er essensielt for å sikre rekruttering til jordbruket, men også for å ivareta bønder som blir eldre.

Dagens velferdsordninger må styrkes betraktelig, både ved sykdom, ved fødsel og til ferie/fritid. Over tid må ordningen følge lønnsutviklingen i samfunnet, ellers vil den svekkes. Tilskudd til velferdsordninger er plassert i «grønn boks» i WTO og det er ingen grense for økning i tilskudd.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil understreke at velferdsordningene er av stor betydning for jordbruksnæringa, og viktig for å ivareta bondens helse og velferd. Samordning mellom lønnsinntekter og tilskudd til sykdomsavløsning går på bekostning av økonomisk sikkerhet, dyrevelferd og bondevelferd i jordbruket. En styrking av velferdsordningene er et godt og målrettet rekrutterings- og likestillingstiltak. Utbetaling av avløsertilskuddet to ganger i året bør gjeninnføres, for å stimulere til økt bruk.

9.1 Velferdsordninger som likestillingstiltak

Kun 16,4 prosent av norske bønder er kvinner (Statistisk Sentralbyrå, 2023). Vi hører om kvinner som går i fjøset frem til fødsel er i gang og om kvinner som er tilbake i fjøset få dager etter fødsel. Årsaken til dette er først og fremst dårlig økonomi og for svake ordninger for avløser ved sykdom mm, som gjør at det er få andre valg for å få gjennomført dyrestell og annet nødvendig arbeid i gårdsdrifta.

Det er et mål i landbrukspolitikken at kvinner og menn skal ha de samme mulighetene til å drive næringsvirksomhet innenfor landbruk og landbruksbaserte næringer. Bedre generelle velferdsordninger vil være viktig for rekruttering av kvinner til bondeyrket. Man ser at flere

kvinner venter med å gå inn i jordbruket til etter å ha fått barn. Styrkede velferdsordninger knyttet til svangerskap, fødsel og pass av syke barn vil bidra til å gjøre det mer attraktivt for kvinner å gå inn i yrket tidligere.

I dag får foreldre to uker felles permisjon ved fødsel. Dette gjelder ikke i jordbruket, noe som kan bidra til å gjøre bondeyrket mindre attraktivt for begge parter. Samme behov for felles samvær med barn gjelder for bønder som for andre yrker. Ved fødsel må derfor partner kunne få avløsertilskudd i to uker, selv om mor mottar avløsertilskudd i samme periode. Det bør framgå som en generell regel, og ikke bare som en dispensasjonsadgang, slik det er i dag. (Forskriftens § 5).

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil styrke velferdsordningene knyttet til svangerskap, fødsel og pass av syke barn for mer likestilling i jordbruket. Ved fødsel må partner få avløsertilskudd i to uker, slik at begge foreldre kan være hjemme med barnet samtidig. Det er svært viktig at ordningene innrettes slik at det å være gravid og føde barn ikke virker negativt på mulighetene for å inntektsoptimalisere drifta.

9.2 Velferdsordninger som rekrutteringstiltak

Det aller viktigste tiltaket for å øke antall bønder i norsk jordbruk er å sørge for rekruttering av unge til bondeyrket. Velferdsordningene må styrkes for å gjøre jordbruket attraktivt, og det må i større grad tilrettelegges for velferdsordninger som treffer nye og unge bønder. Nyetableringsperioden regnes her som de første fem årene.

Regjeringen la fram «*Plan for auka rekruttering til landbruket*» i januar 2025, hvor velferdsordninger i landbruket ble trukket fram som en av de viktigste prioriteringene for å sikre at unge bønder ønsker å gå inn i næringa.

«Regjeringa prioriterer å styrkja dei sosiale vilkåra til bonden gjennom tilskot til avløyssing ved sjukdom, svangerskap og fødsel med meir. [...] Avløysartilskotet skal gje moglegheit til å prioritera barn, familie og vener. Det skal både vera moglegheit til å reisa på ferie og følgja barn på fotballtrening, som andre i samfunnet.»

I rapporten «Rekruttering av avløssere til jordbruket» (2024) foreslås det at hyppigere utbetaling av tilskudd til avløsser for nye bønder, vil hindre likviditetsutfordringer som kan stå i veien for å ta ut ferie og fritid eller sykemelding i det første året.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil innføre styrkede velferdsordninger for nyetablerte bønder de første tre driftsårene. Ved å sette sykepengegrunnet ved sykdom, fødsel og pensjonspoeng til 5G for et fullt årsverk for nyetablerte bønder, styrker man sosial sikkerhet for bønder i oppstartsfasen.

9.3 Bondevelferd henger sammen med dyrevelferd

Som yrkesgruppe er bønder mer utsatt for angst og depresjon enn andre, og ifølge AgriAnalyse opplever 66 prosent av bønder bekymring og depresjon knyttet til arbeidet.

Bondens velferd henger sammen med dyrevelferd. Husdyrhold er ofte et ensomt yrke med stort ansvar, dårlig økonomi og høy arbeidsbelastning. Det gir høy risiko for psykisk uhelse. Bønder er vanlige mennesker som faller ut av arbeid og daglige rutiner på samme måte som andre som får psykiske problemer.

Et faglig og sosialt felleskap er viktig for å forebygge psykisk uhelse hos bonden. Med stadig færre gårdsbruk og større avstander mellom dem som er igjen, er det særlig viktig med gode

møteplasser og etablerte nettverk for å forebygge kriser og som kan bidra dersom en krise inntreffer.

Som en del av prosjektet Trygg Bonde har NLR Innlandet etablert Bondens nettverk i en rekke kommuner i regionen. Bondens nettverk er «en systematisk arbeidsmetode for å forebygge psykisk uhelse i landbruket.» Prosjektet ble avsluttet i 2024, men i sluttrapporten slås det fast at; «Ved at prosjektet Trygg bonde avsluttes, så vil det ikke si at fokuset kan avta. Det vil det være naturlig at regionens HMS-rådgiver i NLR blir en støttespiller og pådriver.»

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at NLR innenfor midlene som er øremerket til HMS, skal videreføre 2 mill. kroner til krisebistand på HMS-området og til økonomisk kriserådgivning.

9.4 Tilskudd ved sykdom, svangerskap og fødsel mv

Vilkårene for å kunne motta tilskudd til avløsning ved sykdom m.m. er spesifisert i *forskrift om tilskot til avløsning ved sykdom og fødsel mv.*» Maksimal dagsats for tilskuddet er 2 600 kroner i 2025. Hvor høy dagsats det enkelte foretak kan få avhenger av dyr og størrelse på produksjon. Tilskuddsgrunnlaget baseres på antall dyr, dekar, bifolk eller kvadratmeter. Forskriften fastslår at brukere må være yngre enn 70 år for å motta tilskudd ved sykdom. Aldersbegrensingen må fjernes.

Formålet med ordningen er å medvirke til å dekke kostnadene til avløsning i jordbruket ved sykdom, dødsfall, svangerskap og fødsel. Ordningen er særlig viktig ved langvarig sykdom for å unngå store økonomiske tap. I fjorårets forhandlinger ble grensen for hvor lenge man kan motta tilskudd til avløsning ved sykdom m.m. utvidet fra 365 dager til 425 dager (1 år og 2 måneder).

82 prosent av bønder har annet arbeid i tillegg til gårdsdrifta. For mange bønder er det ikke bare et *valg* å ha flere inntektskilder, men en nødvendighet og en forutsetning for å kunne gjøre investeringer i driftsapparatet. Bondens totale inntekt, både fra drift og annet arbeid, skal dekke kostnader ved gårdsdrifta, lån på bolig og fjøs, fritidsaktiviteter til barna, mat, strøm og alle andre utgifter. Kostnader knyttes til drift forsvinner ikke dersom gårdbruker blir sjuk. Det er derfor urimelig at utmåling av tilskudd til sjukdomsavløsning baseres på en samordning av næringsinntekt og annen inntekt.

Velferdsordningene for bøndene er en ordning som er unik for jordbruket, og som gir fordeler utover det andre selvstendig næringsdrivende har. Dette er en konsekvens av den økonomiske situasjonen i jordbrukssektoren. Det er likevel stor enighet om behovet for å styrke velferdsordningene i jordbruket utover dagens ordninger. Samordninga oppleves urasjonell, fordi det går utover alle dem som er avhengig av arbeid utenfor jordbruket. Å fjerne samordninga vil derfor være svært målrettet for å styrke velferdsordningene, og øke tillitten til systemet.

Lønnsinntekt bør likebehandles med annen næringsinntekt. Samordning med lønn og honorar må fjernes. Samordning med sjukepengar, foreldrepenger m.m. opptjent fra lønnsinntekt eller annen næringsinntekt må også fjernes. Tilsvarende mener vi at begge skal ha mulighet for å få tilskudd til avløser om begge er sjuke samtidig.

I Prop. 105 S (2023-2024) ble usikkerhet knyttet til konsekvensene av fjerning av samordninga understreket.

«I løpet av forhandlingene fikk partene informasjon som bidro til at partene kom frem til at det er behov for å vurdere juridiske sider og økonomiske konsekvenser nærmere. Partene mener blant annet at det er usikkert om, og i så fall hvordan, fjerning av samordning vil påvirke Navs vurdering av sykepengereetten.»

Til årets forhandlinger, ble det utarbeidet en rapport som vurderte sjukepengar og tilskudd til avløsning ved sjukdom, hvor gjeldende regelverk ble gjennomgått for å se på sammenhengene mellom sjukdomsavløsningsordningen og ytelser jordbrukeren kan få fra NAV. Rapporten konkluderer på følgende vis:

«Sykepengar for arbeidstakerinntekten blir ikke påvirket av sjukdomsavløsningsstilskuddet, og det vil gjelde selv om tilskuddet ikke avkortes mot lønnsinntekt. Der tilskudd til avløsning ved sjukdom mv. medfører at en person opprettholder næringsinntekten fra jordbruksdrifta, kan det medføre at bonden ikke har rett til sykepengar for den samme næringsinntekten.»

Usikkerheten knyttet til sammenhengen mellom NAV-ytelser og avløsertilskuddet er tilbakevist, og man kan med visshet fjerne samordninga, uten at det vil føre til avkortning av ytelser fra NAV.

Landbruksdirektoratet sitt anslag i en rapport om samordning fra 2019 var at fjerning av samordning med lønnsinntekt kan innebære en økning i tilskuddsutbetaling på mellom 40-53 mill. kroner. Dersom en i tillegg fjerner samordning med Nav-ytelser, anslo direktoratet at tilskuddsutbetalingene ville kunne øke med ytterligere 140 mill. kroner. Til sammen innebærer det en anslått økning i tilskuddsutbetalinger på over 190 mill. kroner, basert på tall fra 2019. For å tilpasse anslagene fra 2019, foreslås det at det settes av 250 millioner kroner til tilskudd til avløsning ved sjukdom, svangerskap og fødsel, for å fjerne samordningen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at tilskudd til avløser ved sjukdom, svangerskap, dødsfall mv. økes til 2700 kr. p. dag. Samordning av tilskudd til sjukdomsavløsning mot annen inntekt og ytinger fra NAV må fjernes. Aldersbegrensningen i forskrift må fjernes, slik at man kan motta avløsertilskudd ved sjukdom etter fylte 70 år, dersom man fortsatt arbeider som gårdbruker.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at tilskudd til sjukdomsavløsning som et minimum justeres med lønnsøkning hvert år framover, så man sikrer at tilskuddet gir full kostnadskompensasjon for lønnsutviklingen.

9.4.1 Avløsertilskudd ved sjukt barn

Det er behov for å forenkle og styrke ordninga for bønder med alvorlig og langvarig sjuke barn. I rapporten «Evaluerer av tilskudd til avløsning av jordbrukere ved sjukt barn inntil 365 dager» datert 02.03.2020, kom Landbruksdirektoratet med anbefaling som følger:

«Ny regel om tilskudd til avløsning av jordbrukere som har, eller kunne ha fått pleie- eller opplæringspengar på grunn av sjukt barn. Det foreslås at regelen utformes likt som ved jordbrukerens egen sjukdom, det vil si at det kan gis tilskudd til avløsning for inntil 365 dager de siste tre årene, med et tilskuddsfritt opphold på 26 uker. Hovedregelen er at det kun gis ett tilskudd til avløsning for et foretak for samme periode.»

I rapporten til fjorårets jordbruksoppgjør, «Vurdering av velferdsordninger i jordbruket» (2024), framkommer følgende:

«Jordbruksforetaket kan få opp til 40 dagar med omsorgspengar fordelt på to foreldre, forutsatt at begge foreldra oppfyller kravet til næringsinntekt frå garden. Det vart gjort ei endring i § 6 andre ledd i 2021 som utvida retten for tilskot ved kronisk sjuke barn for inntil 60 dagar. Dette er lengre periodar enn det Nav har gjennom omsorgspengar som er 10 – 15 dagar per forelder, men kortare enn Nav sine pleiepengar.»

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker at overstående forslag til endring i ordningen for tilskudd til avløsning av jordbrukere med sjukt barn for inntil 365 dagar gjennomføres. Kostnaden ved endringene er estimert til 9 millioner kroner.

Endringene vil være et billig sikkerhetsnett for jordbrukere som havner i en vanskelig situasjon, og vil kunne bidra til at det overordnede målet med tilskuddsordningen nås i enda større grad. Foreldre som har fått innvilget 60 dager gis mulighet til å søke på nytt for inntil 365 dager.

9.4.2 Avløsning ved dødsfall

Gjenlevende ektefelle/samboer, barn eller foreldre etter en avdød jordbruker kan få tilskudd til avløsning i inntil åtte uker etter dødsfallet. I Landbruksdirektoratets rapport fra 2019 om «Konsekvensene av å avvikle samordning mellom tilskuddet og jordbrukerens lønnsinntekt» (Rapport nr. 18/2019) oppgis det at under 1 prosent av tilskuddet til avløsning ved sykdom mm. går til avløsning ved dødsfall.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at retten til tilskudd til avløsning ved dødsfall må utvides til å gjelde tolv uker, mot åtte uker i dag. Det bør være mulig å forlenge ordningen ved behov dersom en ser det er nødvendig for å holde driften i foretaket i gang. En slik økning vil ha en forventet årlig kostnad på i underkant av 0,7 mill. kroner.

9.5 Sjukepengeordningen

Gjennom en kollektiv modell sikres jordbrukere 100 prosent av sjukepengegrunnlaget etter 16 dager i den offentlige sjukepengeordningen. Ordningen gjelder alle jord- og skogbrukere som oppfyller minstekravet til næringsinntekt. Bevilgningen for ordningen er 40,9 mill. kroner for 2025.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke bevilgningen til sjukepengeordningen med 1,9 mill. kroner i 2026 til 42,800 mill. kroner.

9.6 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Avløsning til ferie og fritid er spesielt viktig for rekruttering til næringa. Ferie og fritid har stor betydning med tanke på likestilling til andre grupper i samfunnet og er sykdomsforebyggende. Bondens arbeidsdag er lang og krevende. For mange er det en kamp å få endene til å møtes. Mange bønder prioriterer derfor ikke ferie og fritid. Men også bønder trenger fri og avkobling. En styrking av tilskuddsordningen til ferie og fritid kan få positive konsekvenser for både bondens helse og dyrevelferd.

For å sikre rekruttering til yrket i framtida og ivareta bondens helse, ønsker Norsk Bonde- og Småbrukarlag å øke tilskudd til ferie og fritid betraktelig. Vi mener bonden bør ha anledning til ferie og fritid på linje med arbeidstakere i andre yrker. For å kunne leie inn avløser tilsvarende fridager som sammenligningsgruppa på

Med stram økonomi, er det også mange bønder som ikke benytter avløserordningen for ferie og fritid, da de ikke har råd til å forskuttede lønn til avløser lang tid i forveien. Inntektene i jordbruket baserer seg i økende grad på tilskudd og ikke markedsinntekter, som forsterker likviditetsutfordringene når tilskuddene kun utbetales årlig. Utbetaling av avløsertilskuddet to ganger i året bør derfor gjeninnføres.

Utbetaling av avløsertilskudd to ganger i året bør foregå slik at det innføres en søknadsrunde i mars med utbetaling i juni/juli basert på fjorårets satser. Deretter korrigeres det for nye satser i jordbruksoppgjøret for inneværende år i utbetalingen for søknadsrunde nummer to i oktober, som dermed utbetales i februar. Med en utbetaling av avløsertilskudd om sommeren vil man

styrke likviditeten i næringa, i en tid hvor dette ofte er en utfordring i produksjoner som er sesongbaserte og som har mindre inntekter på denne tiden av året.

Økt likviditet gjennom hyppigere utbetaling av avløsertilskuddet vil også senke jordbrukets renteutgifter, som vil gi reduserte kostnader for sektoren som vil gi redusert behov for kostnadskompensasjon for staten i kommende jordbruksoppgjør.

Tilskudd til avløser ved ferie og fritid fjernes for slaktekylling, for å frigjøre midler til andre produksjoner. Det er formålstjenlig å flytte disse over til grovfôrbaserte produksjoner, herunder sau og ammeku. Kylling vil, ved bortfall av tilskudd, kunne kompensere for dette gjennom økt pris i markedet. Det må samtidig påpekes at det er svært viktig at Staten sørger for et best mulig tollvern herunder blant annet fryst kyllingfilet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at tilskudd til ferie og fritid skal kunne dekke fri tilsvarende en gjennomsnittlig arbeidstaker, hvor et årsverk tilsvarer 230 dager i arbeid og 135 dager fri inkludert ferie, helligdager og helg. Dette innebærer at tilskudd til avløsning ved ferie og fritid økes til minimum 2G per foretak.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at tilskudd til avløsning ved ferie og fritid økes med 38,912 mill. kroner i 2026, med en økning av satser per dyr tilsvarende 6,5 prosent, og en økning av maks tak per bruk på 4 prosent. Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid fjernes for slaktekylling, for å styrke grovfôrbaserte produksjoner, les sau og ammeku.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at avløsertilskuddet skal betales ut to ganger i året.

9.7 Landbruksvikar

Landbruksvikarordningen gir en trygghet til hver enkelt bonde for at han eller hun har tilgang på kompetent vikar når sjukdom og ulykker inntreffer. Målsettingen med ordningen er konkret at den skal bidra til delfinansiering av i alt 240 årsverk i landbruksvikarstillinger.

Ifølge en rapport fra Ruralis «Rekruttering av avløsere til jordbruket» (2024) er det mange bønder som har utfordringer med tilgang på avløsere, også ved behov for landbruksvikarer. Rapporten foreslår flere tiltak for å ta tak i utfordringene med rekruttering og stabilitet i avløseryrket. Lønnsutviklingen for avløser er tett koblet til tilskuddsordningen til avløsning. Det er nødvendig at tilskuddet holder tritt med kostnadsutvikling og sikrer likviditet hos bonden til betaling av avløser.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at en god landbruksvikarordning med riktig kompetanse er viktig for bonden og skaper en trygghet i hverdagen. Landbruksvikarordningen økes med 2 mill. kroner til 81,14 mill. kroner i 2026.

9.8 Tidligpensjon

Tidligpensjonsordningen (TPO) skal stimulere til tidligere generasjonsskifter og dermed bidra til rekruttering i jordbruket. Om lag 592 (507 enbrukere og 85 tobrukere) personer mottar tidligpensjon i året. Det ble bevilget 64 millioner kr. til tidligpensjonsordningen over jordbruksavtalen for 2025.

Satsene er i dag 105 200 kroner for enbrukerpensjon og 168 320 kroner for tobrukerpensjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil videreføre satsen for enbrukerpensjon og tobrukerpensjon på dagens nivå.

10. Bærekraftig matproduksjon

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har en helhetlig tilnærming til bærekraft i jordbruket. Norsk jordbruk skal bygges på sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Vi må se tiltak i sammenheng, og forstå at krisene vi står i er sammensatte. Klima- og miljøkrisa er fundamentale utfordringer, som vi alle har et ansvar for å løse. Norsk jordbruk er en del av løsninga, med forutsetninger for å produsere norsk mat i et evighetsperspektiv.

Matproduksjon og jordbruk er en del av et naturlig økosystem, og krever bruk av ressurser. Det er ikke et alternativ å produsere mindre mat i Norge, når det finnes kapasitet til å produsere norsk mat på bærekraftig vis basert på stedegne ressurser.

All matproduksjon medfører biologiske klimagassutslipp. I det norske utslippsregnskapet ser det derfor isolert sett best ut å redusere norsk matproduksjon. Import av mat belaster ikke Norges klimaregnskap. Biologiske utslipp fra matproduksjonen må aksepteres, og fossile utslipp må reduseres. Jordbruket må bidra med binding av karbon i jord gjennom god agronomi og bærekraftig bruk av beite.

En stor utfordring for jordbruket som sektor er at mange grunnleggende forutsetninger for bærekraftige matsystemer er krevende, om ikke umulige, å tallfeste: levende lokalsamfunn med bosetting, arbeidsplasser og dugnadsånd, gode liv for mennesker og dyr, biologisk mangfold, klimarisiko, tradisjonell kunnskap, matsikkerhet og lokal og nasjonal beredskap. Dette må ivaretas gjennom aktiv politikk, tilskuddsordninger over jordbruksavtalen, regelverk, kunnskapsutveksling og god rådgiving.

Bærekraftig drift må evne å koble sammenhenger mellom klimaendringer, klimarisiko i jordbruket og behovet for klimatilpasning. Tiltak og teknologi for utslippskutt må ikke virke strukturdrivende, ved å tilrettelegge for et ensrettet, storskala jordbruk i sentraliserte områder. Denne type matproduksjon vil være svært sårbar for ekstreme værhendelser og skape press på lokalt miljø og natur. Den beste klimatilpasningen vi kan velge for jordbruket, er spredt matproduksjon i hele landet, basert ressursgrunnlaget i området.

God agronomi er viktig for å sikre et bærekraftig jordbruk. Jordbruket skal redusere sine klimagassutslipp, blant annet gjennom en fossilfri maskinpark og fornybar energi, men jordbruket skal også ivareta andre miljøhensyn. Et bærekraftig norsk jordbruk benytter det lokale ressursgrunnlaget, ivaretar biologisk mangfold, har lav bruk av plantevernmidler og reduserer avrenning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at en helhetlig tilnærming til bærekraft må være grunnlaget for jordbrukspolitik, men hensyn til sosiale, økonomiske og miljømessige forhold. Matsikkerhet og totalberedskap sikres ved et klimatilpasset og geografisk spredt jordbruk. Bærekraftig jordbruk baseres på tiltak for god agronomi for god jordhelse, biologisk mangfold, mindre avrenning, redusert bruk av plantevernmidler, god utnyttelse av stedegne ressurser i lokale kretsløp og utmarksbeite.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag er opptatt av å fremme en bruksstruktur som er tilpasset et lokalt ressursgrunnlag. Samtidig er det avgjørende for å sikre bærekraftig matproduksjon, at det ikke produseres mer mat enn det som konsumeres. Produksjonsregulerende virkemidler må hindre overproduksjon, som et viktig klimatiltak mot matsvinn og dårlig ressursutnyttelse.

10.1 Oppsummering av tiltak med klima- og miljøeffekt i NBS sitt krav

En grunnleggende forutsetning for miljøvennlig drift er å opprettholde et jordbruk der bruksstrukturen står i forhold til ressursgrunnlaget og der bonden har tid til å drive på en ressursmessig god måte når det gjelder agronomi, økologi, gjødselhåndtering og mangfold på gården. Bonden må ha tid til å gjøre rett ting til rett tid.

Dette må være gjennomgående for all virkemiddelbruk i jordbruksavtalen. I tillegg brukes det vesentlige budsjettmidler til ordninger med miljøformål, blant annet:

- Regionale miljøprogram (RMP)
- Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)
- Handlingsplan for plantevernmidler
- Utvalgte kulturlandskap
- Økologisk jordbruk

Disse ordningene er omtalt andre steder i dokumentet. Flere av ordningene som er nevnt under kapitlet om tiltak med klimaeffekt har også positive miljøeffekter.

Hovedfokuset i jordbrukets klimaarbeid må være de jordnære klimatiltakene, som handler om god agronomi, redusert åpen åker, fôringsstrategier, dyrehelse og avlsarbeid, og ikke minst å kutte de fossile utslippene der det er teknisk mulig. Dette kan alle bønder være med på. Vi trenger en skikkelig satsing på å ruste opp norske jordbruksarealer. Det er helt avgjørende for å kunne drive mer klima- og miljøvennlig, for å øke sjølforsyninga og for å bedre økonomien. Tilskuddssatsene til drenering og grøfting er for lave til at det svarer seg i veldig mange områder. Kalking, kløver i eng og vekstskifte er det ingen eller lite virkemidler for i dag.

En forutsetning for effektivt og virkningsfullt klimaarbeid i jordbruket, er langsiktige ordninger som gir forutsigbarhet for bønder. Mange tiltak som gjennomføres krever lengre virkningstid for å ha effekt, og derfor er det nødvendig å ha et stabilt rammeverk for tilskudd.

Det er viktig at teknologi for å redusere utslipp fra jordbruket ikke bidrar til videre strukturrasjonalisering. Lager- og spredeløsninger for husdyrgjødsel, presisjonsteknologi og biogass er alle eksempler på teknologi som krever et visst volum for å kunne investere, og det er viktig at virkemidler for denne type løsninger kompenserer for smådriftsulempen.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag er pådriver for klimatiltak som:

- Bygger på god agronomi og jordhelse, god dyrehelse og god dyrevelferd.
- Ivaretar andre miljøhensyn som biologisk mangfold, avrenning og lavere bruk av plantevernmidler.
- Bidrar til bedre ressursutnyttelse og bruk av norske jordbruksarealer og utmarksbeiter.
- Reduserer bruken av fossilt drivstoff og andre ikke-fornybare innsatsfaktorer som mineralgjødsel.
- Opprettholder og helst øker norsk matproduksjon, istedenfor at ytterligere norske jordbruksarealer og utmarksbeiter går ut av drift.
- Bidrar til et mer klimatilpasset jordbruk som er bedre i stand til å håndtere perioder med mer tørke og nedbør.
- Er i tråd med de fire overordnede målene for landbrukspolitikken.
- Er mulig for alle å ta del i – uavhengig av gårdens størrelse og beliggenhet. Teknologi som bidrar til utslippsreduksjoner må tilpasses strukturen i norsk jordbruk, og ikke omvendt.
- Ikke fører til økt import.
- Ikke påfører bonden merkostnader.

- Er innrettet på en slik måte at det ikke krever mye tid og ressurser til dokumentasjon og rapportering fra bonden.

For 2025 bevilget partene 10 545,7 mill. kroner på ordninger med klima-, natur- og miljøeffekt over jordbruksavtalen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil i årets jordbruksoppgjør legge til rette for følgende tiltak for miljømessig bærekraft:

Kap. 1150		2025	Endring	2026	Merknader
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	220,0	30	250,0	
Post 50	Drenering av jordbruksjord	148,0	47,0	195,0	
Post 50	Tiltak i beiteområder	32,0	0,0	32,0	
Post 50	PRESIS	4,0	-4,0	0,0	Ferdigstilt des. 2025.
Post 50	Klima- og miljøprogram	40,0	-2,5	37,5	
Post 50	Klimasmart landbruk	12,0	-2,0	10,0	
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25,0	2,5	27,5	
Post 50	Biogass	23,0	-23,0	0,0	Flyttes til Bionova og Statsbudsjettet
Post 50	Verdiskapningsprog. fornybar energi og teknologiutv.	237,0	-71,0	166,0	Gjenninnføre støtte til solenergi
Post 50	MetanHUB	10,0	0,0	10,0	
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	15,0	-2,0	13,0	
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk	15,0	5,0	20,0	

Post 74.16	Beitetilskudd	2 334,9	126,4	2 461,3	
Post 74.17	Areal- og kulturlandskaps-tilskuddet	6 071,1	498,6	6 569,7	
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	1 106,1	50,0	1 156,1	Opprettelse av posten «fylkets egne prioriteringer»
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	169,2	41,5	210,7	
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	22,2	0,0	0	
Post 77.11	Støtte til avlsorg. klimakammer	2,0	-2,0	0,0	
Post 77.13	Energirådgivning i veksthussektoren	1,0	0,0	1,0	
	Sum virkemidler innen miljø- og klima	10 487,5	694,5	11 182	

Se kapittel 13.1 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

10.2 Klima

21. juni 2019 underskrev Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norges Bondelag og staten en intensjonsavtale om reduksjon av utslipp av klimagasser tilsvarende 5 millioner tonn CO₂ ekvivalenter akkumulert for perioden 2021 til 2030.

Klimaavtalen omfatter:

- Hele jordbrukssektoren, der de største kildene til utslipp er enterisk metan, CH₄ og N₂O fra gjødsellagring og N₂O fra dyrka mark.
- Jordbruksrelaterte utslipp fra energisektoren, som omfatter utslipp fra fossil oppvarming i bygg i primærnæringen og bruk av traktor og maskiner.
- Jordbruksrelaterte utslipp fra arealbrukssektoren, utenom skog og utmarksarealer. Omfatter utslipp av CO₂, N₂O og CH₄ samt opptak av karbon i dyrket mark og beite (aktivt beita innmarksarealer).

For klimaavtalen har man avgrenset et klimaregnskap som knyttes til utslippene direkte i jordbruket. Klimagassregnskapet rapporteres på samme måte som i det nasjonale klimagassregnskapet. Utslipp og opptak fra arealbrukskategoriene dyrket mark og aktivt beita innmarksarealer er omfattet av klimaavtalen mellom jordbruket og staten, men arealbruk knyttet

til skog ikke er omfattet. Prinsippene klimaregnskapet baseres på, har mangler som bidrar til et skjevt bilde av jordbrukets påvirkning på klimagassutslipp.

I henhold til klimaavtalen mellom jordbruket og staten er det satt ned en egen regnskapsgruppe for å rapportere og føre regnskap for oppfølging av klimaavtalen. Det er også en ambisjon at utslippseffekten av tiltak som per i dag ikke fanges opp i det nasjonale klimagassregnskapet, over tid skal inngå i det nasjonale klimagassregnskapet. Rapporteringen skjer på sektornivå, og ikke på gårdsnivå.

I det årlige klimagassregnskapet for klimaavtalen legges den til enhver tid gjeldende beregningsmetodikk i det offisielle klimagassregnskapet til grunn, i tråd med retningslinjer utarbeidet av FNs klimapanel (IPCC). Det innebærer at det kun er areal hvor det kan dokumenteres og tallfestes hvilken effekt eventuell jordbruksaktivitet har på utslipp, som bidrar til måloppnåelse. Slik tallfesting kan per i dag ikke gjøres for utmarksarealer.

Det er et prinsipp for klimaregnskap som innebærer at utslipp bokføres ved kilden. Jordbruket nytter mange innsatsfaktorer som strøm, gjødsel og biobrensel som kan medføre utslipp i produksjonen, men disse utslippene skal bokføres i det landet og den sektoren som står for produksjonen. Bruken av strøm og biobrensel i jordbruket regnes som klimanøytralt, hvilket betyr at de ikke bidrar til måloppnåelse på klimaavtalen.

Klimaregnskapet for jordbruket må:

- Reflektere den positive effekten beitedyr har på utmarks- og beitearealer.
- Inkludere opptak av karbon på beite og eng.
- Skille mellom biologiske og fossile utslipp.
- Få et styrket datagrunnlag og metode for utregning av utslipp fra arealendringer.

Det finnes mange kilder til klimagassutslipp, men i matproduksjon må det skilles mellom fossile og biologiske utslipp. Det er umulig å produsere mat uten å slippe ut klimagasser fra biologiske prosesser, og derfor må det, som det slås fast i utredningen til Klimautvalget 2050, være utslipp knyttet til matproduksjon også i framtiden. Utslipp fra biologiske prosesser i naturen er en del av karbonets naturlige kretsløp, som er i konstant omløp. Utslipp av karbon fra fossile kilder, består av karbon som ikke har vært i omløp, og som blir tilbakeført til kretsløpet av oss mennesker gjennom utvinning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om 2,5 mill. kroner til klimaregnskapsgruppa i 2026 fra de øremerkede midlene i Klima- og Miljøprogrammet. Rammen skal finansiere nye utviklingsprosjekter og videreutvikle Regnskapsgruppas rapporteringssystem.

10.3 Ny klimamelding

Regjeringen lanserte ny klimamelding torsdag 10. april 2025 med mål om å kutte norske klimagassutslipp med 70 – 75 % innen 2035³². Meldinga legger til grunn en helhetlig politikk for matsystemet i Norge, som tar hensyn til matsystemets mange funksjoner og aktører. Det utvises stor forståelse for at det er flere mål for matproduksjonen som må veies opp mot hverandre og tas hensyn til.

Det norske matsystemet skal levere nok, trygg og sunn mat, samtidig som de øvrige overordnede målsettingene for matsystemet opprettholdes.

³² Meld. St. 25 (2024-2025) Klimamelding 2035 – på vei mot lavutslippssamfunnet.

Meldinga legger til grunn en helhetlig tilnærming. Likevel knyttes det bekymring til hvilke konsekvenser kostholdstiltak vil ha for norsk landbruk. Nye kostråd ble presentert høsten 2024. De nye kostrådene baseres på kunnskapsgrunnlaget fra de Nordiske Næringsstoffanbefalingene (NNR) som kom i 2023. De nasjonale kostrådene er basert på sammenhengen mellom kosthold og helse. Klimapåvirkningen av ulike matvaregrupper er omtalt i et separat dokument, men er ikke innlemmet i rådene.

I Miljødirektoratet har vurdert tiltak som kan redusere utslippene fra jordbruket, hvorav kostholdsendringer utgjør en betydelig andel. Reduserte anbefalinger for rødt kjøtt i de nye kostrådene fra 2024 er grunnlaget for at dette tiltaket nå er antatt å ha et høyere potensial. I en utredning fra NIBIO etter lansering av kostrådene kommer det fram at kostrådene kan ha store konsekvenser for bruk av norsk jordbruksareal³³.

Vi har estimert at rundt 30% av jordbruksarealet som i dag er i bruk, kan gå ut av produksjon dersom de nye helsebaserte kostrådene følges.

Matproduksjon er en del av komplekse naturlige og samfunnsmessige systemer. Ved å heller beregne hva som er mulig å produsere på arealgrunnlaget, gitt bærekraftige produksjonsmetoder, kunne man komme fram til produksjonspotensialet for ulike matvarer og deretter oversette dette til råd om hva vi bør spise mer og mindre av.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag er positive til at klimameldinga legger til grunn en helhetlig forståelse for matsystemet i sine mål for lavutslippssamfunnet i 2035. Vi krever at kostrådene knyttet til klima oppdateres med en endret tilnærming til bærekraftige produksjonsmetoder. Rådene knyttet til klima, må endres, og Miljødirektoratet og Helsedirektoratet må basere seg på en helhetlig tilnærming, der økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft er ivaretatt, inkludert matsikkerhet og totalberedskap.

10.4 Produksjonsregulering

Overproduksjon er svært negativt i et klimaperspektiv. Produksjon som overgår evnen til konsum, gir dårlig utnyttelse av ressursgrunnlaget. De siste årene har man hatt store mengder norsk kjøtt på fryselager, som har oversteget markedets behovet, og som i ytterste konsekvens har endt som matsvinn. Da blir både utslippene knyttet til produksjon av kjøtt og forbruk av ressurser til produksjon hensiktsløse. Produksjonsregulering fungerer derfor som et tiltak for å unngå matsvinn, og er derfor et viktig klimatiltak.

Norske bønder er avhengig av en betydelig styrking av økonomien i jordbruket, for å kunne sikre bærekraft i næringa. En styrking av økonomien vil kunne føre til nyetablering og utviding av besetninger og dermed til overproduksjon.

Dersom produksjonsvolumer kun reguleres gjennom pris (tilbud/etterspørsel), vil det føre til svekket produsentøkonomi og sløsing med ressurser. Ved overproduksjon, vil bøndene redusere sin omsetning på produkter, og den økonomiske bærekraften i næringen reduseres. I neste omgang fører svekket produsentøkonomi til sentralisering av produksjon og større driftsenheter. Den svake økonomiske situasjonen vil også ha konsekvenser for evnen til å styrke sjølforsyningen, som i utgangspunktet er grunn til å ønske å styrke økonomien i jordbruket.

For å bevare økonomien på et stabilt nivå er man avhengig av et marked i balanse. Derfor må man få på plass produksjonsregulering. Man må se på hvordan man samtidig kan slippe til nye

³³ NIBIO (2024) Bærekraft i norsk jordbruksproduksjon. Premisser og tiltak for forbedringer. Vol. 10:110.

produsenter, samt vurdere om det skal være en nedre grense for å være omfattet av produksjonsregulering.

Det er svært viktig å få på plass nye konkrete produksjonsregulerende tiltak innen kort tid for å unngå eventuell overproduksjon. Dagens system for markedsregulering er ikke tilfredsstillende. Det er avgjørende for legitimiteten til næringa at det leveres så tett opptil markedsdekning på norskprodusert vare som mulig, men at det ikke produseres mer enn det markedet etterspør.

Det er økonomisk og miljømessig optimalt å regulere produksjonen i en tidlig fase, før individet er født. Det er næringens ansvar å regulere overproduksjon og det foreslås derfor at å sette ned et partssammensatt utvalg som skal utvikle verktøy for å kunne ta dette ansvaret, samt at næringen i forkant av dette inngår en forpliktende avtale om at produksjonsregulerende tiltak skal på plass.

En partssammensatt arbeidsgruppe har levert rapporten «Utredning om nye produksjonsregulerende virkemidler». Der ble det utredet følgende produksjonsregulerende virkemidler:

- Forhøyet omsetningsavgift for nye produsenter på egg (todelt omsetningsavgift)
- Vektdifferensiert omsetningsavgift på svin og storfe
- Kvoter på sau
- Andre tiltak som bransjeråd og produsentråd.

Forslaget i rapporten til kvoter på sau viser seg å være utfordrende å forvalte. Per nå er sauenæringa den næringa som er lengst unna et nytt og gjennomførbart produksjonsregulerende virkemiddel.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at partene setter ned en partssammensatt arbeidsgruppe, som forplikter seg til å legge fram et omforent, gjennomførbart og konkret forslag til produksjonsregulering på sau. Mandatet til arbeidsgruppa må vurdere virkemidler opp mot:

- Å sikre et balansert marked for sau og lam
- En desentralisert produksjon
- Reguleringseffektivitet og kostnader
- Regionalt produksjonsgrunnlag
- Etableringshindringer for nye produsenter
- Dyrevelferd
- Økt selvforsyning
- Øvrige landbrukspolitiske mål, særlig landbruk over hele landet
- Gjennomførbarhet

10.4.1 Klimarådgivning

I jordbruksforhandlingene i 2024 ble det bestemt at tilskudd til klimarådgivning skulle tas ut av Regionalt Miljøprogram. Dette vedtaket krever en omlegging av dagens praksis, og en utforming av nytt tilskuddssystem må avgjøres i årets forhandlinger.

Landbruksdirektoratet anbefaler i sin rapport om prosessen med å flytte tilskudd til klimarådgivning ut av RMP-ordningen at tilskuddet fortsetter som et tilskudd til bonden. Alternativet er at tilskuddet betales til aktørene som tilbyr klimarådgivning for gjennomførte klimarådgivning. En videreføring av tilskuddsutbetaling til bonden i etterkant av gjennomført rådgivning begrunnes med at det er lite forpliktelser for bonden knyttet til klimarådgivningen i

dag. Dersom man gjør klimarådgivninga «gratis» for bonden, vil man i enda mindre grad ha forpliktelser knyttet til gjennomføring av rådgivninga.

I en næring med presset økonomi, er alle tiltak som gir redusert likviditet en utfordring. Tilskuddsutbetaling for gjennomført klimarådgivning kommer lenge etter gjennomført rådgivning, og dette kan virke som en barriere for bønder til å gjennomføre klimarådgivning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag bevilger ikke tilskudd til en egen ordning for klimarådgivning, når ordningen tas ut av Regionalt Miljøprogram. Dersom man skulle opprettet en egen tilskuddsordning for klimarådgivning, bør ordningen innrettes slik at tilskuddet gis til aktørene som tilbyr klimarådgivning. Det vil gi insentiv til bonden til å gjennomføre rådgivninga, fordi det ikke krever utbetaling i forkant og ikke krever administrasjon knyttet til søknadsprosessen for bonden.

I 2024 mottok 1235 jordbruksforetak tilskudd til klimarådgivning. Oppslutningen om klimarådgivningen er økende, men fortsatt lav. I rapporten «Evaluering av pilotperiode for tilskudd til klimarådgivning» (2024) vises det til at tilskudd til klimarådgivning er utløsende for omtrent halvparten av bøndene som gjennomførte klimarådgivning. Uten tilskuddet, ville ikke disse bøndene gjennomført klimarådgivning.

I evalueringen stilles det spørsmål ved hvor mye effekt klimarådgivning har på gjennomføring av klimatiltak. Det legges stor vekt på bruk av klimakalkulator gjennom klimarådgivningen, og rådgivningen er utløsende for bruk av klimakalkulator for de fleste bønder. Dette leder ikke til reelle klimakutt.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at rådgivning om klima- og bærekraftstiltak i jordbruket på sikt må innlemmes i den overordnede landbruksrådgivningen. Prinsipper om bærekraft bør være førende for annen rådgivning som gis i jordbruket.

10.4.2 Klimasmart Landbruk

I fjorårets jordbruksoppgjør ble det satt av 12 mill. kroner som en enkeltbevilgning til Landbrukets Klimaselskap. Landbrukets Klimaselskap utvikler klimakalkulator for ulike produksjoner. Pr nå fungerer den for 88 % av norske landbruksforetak, og det jobbes for å få resterende produksjoner inn i kalkulatoren.

Det er positivt at det arbeides for å tilrettelegge for at bonden kan få oversikt over gode tiltak for bærekraftig produksjon i klimaarbeidet i jordbruket. Det er potensiale for å gjennomføre tiltak på gårdsnivå knyttet til god agrobiologi og redusert bruk av fossile energikilder. Det bør likevel tilrettelegges for et fokus på sektoren i sin helhet i klimaarbeidet videre, med tilskuddsordninger som virker utløsende for gjennomføring av tiltak som har effekt både på klimautslipp, klimatilpasning og god bruk av stedegne ressurser.

Bevilgningene til Landbrukets Klimaselskap er ikke en tilskuddsordning med årlige bevilgninger. Som et vilkår for tilskuddet på 10 mill. kroner i 2023 skulle Klimasmart Landbruk til jordbruksoppgjøret 2023 legge frem en rapport som blant annet inneholdt en plan for videre drift og utvikling av klimakalkulatoren, herunder ansvarsfordeling og finansiering. I rapporten som er levert fra Landbrukets Klimaselskap ble det anslått at årlige driftskostnader vil ligge på rundt 10 millioner kroner i årene framover. Det var ikke avklart hvordan dette skulle finansieres. I innspill til årets forhandlinger ber Klimaselskapet om driftsmidler videre i 2026 og 2027.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag trakk seg i januar 2022 ut av Landbrukets Klimaselskap. Dette var både med bakgrunn i det økonomiske bidraget til selskapet, men også grunnet bekymring rundt klimakalkulatorens påvirkning på klimaarbeid i jordbruket. Klimakalkulator fremmer en forståelse

av klimavennlig jordbruk, som ikke tar hensyn til bærekraft og best mulig bruk av norske jordbruksarealer og utmarksbeiter. Kraftfôr kan komme ut bedre enn gras. Bruk i sentrale strøk kommer fort bedre ut i klimakalkulatoren enn bruk med tilsvarende produksjon i mer marginale områder på grunn av lenger vekstsesong og høyere avlingsnivåer.

Klimakalkulatoren var fra begynnelsen av presentert som et forbedringsverktøy der bonden kunne sammenligne seg med seg selv. I seinere tid har det også kommet fram at varemottakere ønsker data som klimadokumentasjon videre i verdikjeden, og det er stort fokus på merking av produkter basert på bærekraftsindikatorer. Presset utenfra etter data er sterkt. Dataen må ikke brukes til merking av matvarer og sammenligning av produkter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag er bekymret for hvordan dataene fra klimakalkulatoren vil bli brukt på sikt. Det er svært viktig at klimakalkulatoren blir en reell fellesløsning for norsk jordbruk som bidrar til at klimadata ikke brukes til å sette deler av norsk jordbruk opp mot hverandre.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at Landbrukets Klimaselskap mottar 10 mill. kroner over jordbruksavtalen til drift i 2026. Videre finansiering av drift må avklares.

10.4.3 Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å nå landbrukspolitikkenes målsettinger innenfor klima og miljø. Prosjektene skal bidra til at eksisterende eller ny kunnskap raskt når ut til næringsutøvere, til oppdatert kunnskap for rådgivning og forvaltning og til å informere om jordbrukets miljøinnsats til det øvrige samfunnet. Mottakere av prosjektstøtten er primært FoU-organ, rådgivning og ulike organisasjoner. Det gis tilskudd på inntil 100 prosent av godkjent kostnadsoverslag.

Målene for klima- og miljøprogrammet er å bidra til:

- at produksjon av mat skal foregå med god ressursbruk og minst mulig forurensning, klimagassutslipp og tap av biomangfold.
- å øke landbrukets miljøbidrag, som kulturlandskap, kulturbetinget biologisk mangfold, binding av karbon og produksjon av biogass.
- å tilpasse agronomi og dyrkingssystem til endrede klimaforhold, med sikte på å opprettholde eller øke matproduksjonen og ivareta produksjonsressursene.

Programmet hadde i 2024 et budsjett på 40 mill. kroner, hvorav 11 mill. kroner tilhørte fylkesvise prosjekter og de resterende nasjonale prosjekter (17 mill. kroner) og øremerkede prosjekter (12 mill. kroner). Prognosen for 2026 for klima- og miljøprogrammet er 34 mill. kroner.

Et første steg på veien mot et bærekraftig jordbruk bør være å utrede kostnader knyttet til tiltakene som skal gjennomføres i jordbruket, for å kunne diskutere finansiering av tiltakene. Det svenske Lantbrukarnas Riksförbund har beregnet kostnadene knyttet til å gjennomføre den grønne omstillingen i landbruket i Sverige³⁴. Ifølge deres rapport, vil det i en 15-25-årsperiode være behov for investeringer på rundt 80-85 milliarder svenske kroner. Dette tilsvarer årlige kostnader på 10-11 milliarder kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at prosjekter innen temaene klimatilpasning, jord og lokale kretsløp skal prioriteres i 2024-25. Forhandlingsutvalget i

³⁴ Hoffmann, M., Redner, A., Törnquist, M., Thuil lier, V., Lundkvist, L.E., Johansson, C., Windfall, E., Sundblad, F., Nordenskjöld, C., og Forssell, M. (2023) Kostnader för jordbrukets gröna omställning. Lantbrukarnas Riksförbund

Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at bevilgningsrammen reduseres til 37,5 mill. kroner, med reduksjon i øremerkede midler over programmet på 2,5 mill. kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at det øremerkes 1 mill. kroner til utredning av kostnadene for klimatiltak i jordbruket. 2,5 mill. øremerkes Klimaregnskapsgruppa.

10.4.4 Biogass

Formålet med ordningen er å stimulere til at husdyrgjødsel benyttes til produksjon av biogass, enten på egen gård eller gjennom leveranse til biogassanlegg. Tilskudd skal gå til å dekke utgifter for å levere husdyrgjødsel til biogassproduksjon i sentraliserte anlegg og i gårdsbaserte biogassanlegg som er lokalisert i Norge. Ved søknadsomgangen 2024 ble det utbetalt 15,6 mill. kroner til 87 søkere, mot 13,1 mill. kroner til 73 søkere i 2023. I 2023 ble det levert rett over 137 000 tonn husdyrgjødsel (tilskudd utbetalt i 2024). Dette utgjør omtrent 2 prosent av all husdyrgjødsel i 2023. Litt over halvparten av gjødsla ble levert til et enkelt biogassanlegg. Ordningen har hatt stor oppslutning de siste årene, og andelen gjennom eget gårdsanlegg er økende.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble tilskuddsrammen til biogass økt fra 22 mill. kroner til 23 mill. kroner. Tilskudd gis med 833 kroner per tonn levert husdyrgjødsel, vektet for tørrstoffinnholdet i gjødselen. For gårdsanlegg måles tilskudd ut fra foretakets dyretall så fremt all husdyrgjødselen benyttes i anlegget. Satsene varierer mellom dyreslag.

Til jordbruksoppgjøret 2024 gikk Landbruksdirektoratet gjennom tilskuddsordningen for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg. I utredningen ble det gjort en vurdering av rammebetingelser som påvirker lønnsomheten for biogassproduksjon av husdyrgjødsel, med utgangspunkt i at man skulle fortsette med en tilskuddsordning til jordbruksforetak over jordbruksavtalen.

Produksjon av biogass er en prioritert klimasatsing i jordbruket, og et viktig ledd i utfasing av fossile energikilder. Utredningen legger vekt på biogassproduksjon som et ledd i sirkulærøkonomien, ved at «landbruket er leverandør av substrat til biogassproduksjon og mottaker av biorest/biogjødsel.»

Landbruksdirektoratet har fått innspill fra ulike aktører i næringen, som trekker fram at «en barriere for investeringer er at rammevilkårene, tilskuddsordningen inkludert, ikke oppfattes som tilstrekkelig forutsigbare som grunnlag for investeringer.» For å bygge opp en verdikjede for biogass, er det behov for trygge rammevilkår. Utredningen vurderer Statsforvalterne som en aktør som er aktuell for å overta forvaltningsansvar. Å flytte tilskuddsordninger til Bionova, kan også bidra til økt forutsigbarhet for biogassnæringen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at tilskuddet til biogass må finansieres gjennom Bionova med midler fra Statsbudsjettet, og foreslår å kutte bevilgningen over jordbruksavtalen.

10.4.5 Handlingsplan for plantevernmidler

Handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler skal bidra til å redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmidler og risikoen for negative virkninger av bruken av kjemiske plantevernmidler på helse og miljø.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble det bevilget 15 mill. kroner i prosjektmidler for handlingsplanen. Landbruksdirektoratet mottok høsten 2024 21 søknader om prosjekttilskudd for 2025, med et totalt søknadsbeløp på 31 mill. kroner. 9 prosjekter mottok tilsagn om tilskudd. Av disse omhandlet 1 kunnskap om faktisk eksponering, 4 integrerte metoder, 1 plantevernmidler i jord

og vann, 1 bærekraftig/riktig bruk og 2 plantevernmidler under norske forhold og hensyn til pollinatorer.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag reduseres til prognosen til Landbruksdirektoratet, med en ramme på 13 mill. kroner til handlingsplan for plantevernmidler i 2025.

10.4.6 Norges Gartnerforbund

Norges Gartnerforbund har siden 2023 mottatt en årlig bevilgning over jordbruksavtalen til klima- og energirådgivning i veksthus. Energi- og klimarådgivning er viktig for at næringen skal nå målene om økt produksjon, minsket energiforbruk og redusert CO₂-utslipp pr. produsert enhet. NGF arbeidet har vært støttet med kr 1 millioner, men er ikke lønns- og prisjustert siden oppstart i 2008. En justering tilsvarer kr 1,6 mill. kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre bevilgningen på 1 mill. kroner i 2025.

10.4.7 Bionova

Innovasjon Norge er staten og fylkeskommunenes virkemiddel for å realisere verdiskapende næringsutvikling i hele landet, og skal blant annet bidra til nyskaping i næringslivet og utvikling i distriktene. Bionova er Innovasjon Norge sin satsting på bioøkonomi og klimatiltak for jordbruk-, skogbruk- og havbruksnæringene.

Bionova, en satsing etablert under Innovasjon Norge, har ordninger for investeringer i gårdsvarmeanlegg, veksthus, biogass- og biokullanlegg og flislager og tørkeanlegg for brenselproduksjon.

De to programmene *Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket* og *Bioøkonomi* ligger under Bionova. Bevilgninger til Verdiskapningsprogrammet har siden 2023 kommet fra jordbruksavtalen.

Forhandlingsutvalget til Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at Bionova i større grad burde etterstrebe å være en ordning for støtte til gode agronomiske tiltak, med en prioritering av småskala løsninger som er tilpasset bruk i alle størrelser. Energiltak i jordbruket bør i større grad dekkes av ordninger i Enova.

10.4.8 Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket (LUF)

Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket (Innovasjon Norge) skal stimulere landbruket til å produsere, bruke og levere fornybar energi. Formålet med programmet er å få flere bedrifter i landbruket til å ta i bruk fornybar energi for å fase ut fossil energi og gjøre landbrukets energiforbruk mer klimanøytralt. Det er primært bønder og skogeiere som kan motta finansiering. For informasjon, kompetansetiltak og forstudier kan det gis støtte til organisasjoner der bønder eller skogeiere er medlemmer eller eiere, eksempelvis skogeierlag og allmenning.

Programmet inngår i Bionova fra 2023. Programmet styres etter en målsetting om økt produksjon og bruk av fornybar energi og reduserte klimagassutslipp. I tillegg skal programmet bidra til å introdusere ny klima- og miljøvennlig teknologi til landbruket.

I jordbruksoppgjøret 2023 ble bevilgningen til programmet økt med 15 mill. kroner fra 222 mill. kroner til 237 mill. kroner.

For at aktører skal kunne motta støtte til tiltak gjennom Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket, må de ha fylt ut klimakalkulatoren. Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker ikke at krav om bruk av klimakalkulatoren skal ligge til grunn for tilskuddsutbetaling. Det er nødvendig å få en tydelig avklaring på bruk av data og finansiering av klimakalkulatoren, før bruken videreutvikles.

Dette legger Innovasjon Norge vekt på når de behandler søknadene:

- Prosjektet skal bidra til økt verdiskaping og sysselsetting i Norge.
- Prosjektet skal bidra til økt lønnsomhet for bedriften.
- Prosjektet må kunne vise til klar reduksjon i utslipp av klimagasser og bidra til å nå målene i klimaavtalen for jordbruket.
- Eierandel og ringvirkninger innenfor skog- og landbruk, herunder utnyttelse av lokale ressurser fra skog eller kulturlandskap.
- Forutsetninger, planer og budsjetter skal være realistiske.

Innovasjon Norge har avsluttet satsingen rettet mot solcelleanlegg for å kunne ha tilgjengelige rammer til prosjekter med høyere klimanytte. På nettsidene står det også at Innovasjon Norge «prioriterer prosjekter med god klimanytte og betydelig produksjon av fornybar energi. Fra august 2023 prioriteres ikke solcelleanlegg med mindre det introduseres nye løsninger/konsepter.»

Forklaringen på dette er at solcelleanlegg som erstatter strøm fra strømmettet ikke fører til at det bokføres noen klimagevinst i det norske utslippsregnskapet/klimaavtalen for jordbruket – da forbruk av strøm allerede settes til 0 utslipp i tråd med regler fra FNs klimapanel.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at Enovas rettighetsbaserte støtte til solceller for husholdninger og sameier, bør utvides til å gjelde prosjekter inntil en viss størrelse for landbruksbygg. Det må legges en føring om at investeringer i fossilfri seterdrift må prioriteres i Bionova (se kap. 8.10).

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil redusere bevilgningen til verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling til 166 mill. kroner i landbruket i 2025, siden det var 71 mill. Kroner i ubenyttet ramme i 2024, med føringer om at mindre solcelleanlegg og investeringer i fossilfri seterdrift (se kap. 8.10) må prioriteres i Verdiskapningsprogrammet og Bionova.

10.4.9 MetanHUB

Klimaavtalen forplikter jordbruket til å gjennomføre utslippskutt. Den største enkeltkilden til utslipp fra jordbruket er enterisk metan fra husdyrhold, med dagens regnskapsføringsprinsipper. For å minske utslippene fra husdyrholdet har det vært et stort fokus på bruk av metanhemmere i fôret til drøvtyggere.

En partssammensatt arbeidsgruppe som ble nedsatt i jordbruksoppgjøret 2023 leverte en rapport om potensiale for å knytte tiltak for utslippskutt til husdyrtilskuddet. Tilskuddsordninger kunne blitt tilpasset for å gi mindre tilskudd til utslippsintensive husdyrslag, men at dette ville gått på bekostning av andre jordbrukspolitiske mål. Husdyr som bidrar mest til utslipp av metan, er også de husdyrslagene som kan utnytte grovfôr, gras og utmarksbeite og dermed bidra til biologisk mangfold, klimatilpasning, og til effektiv ressursutnyttelse lokalt.

Forhandlingsutvalget til Norsk Bonde- og Småbrukarlag belyser utfordringer ved å gi tilskudd til bruk av metanhemmere. Man må unngå at tilskuddet virker strukturdrivende. Mange produksjoner har ikke per i dag et tilpasset produksjonsapparat for tildeling av

metanhemmere i fôret. Tildeling, vil for mange, kreve investeringer i fôrmikser og kraftfôrautomat, som ofte er lite tilpasset mindre produksjoner. Mulighet for tildeling av metanhemmere til dyr på beite er foreløpig uavklart, siden god effekt av metanhemmere ser ut til å kreve hyppig tildeling gjennom fôr. Dersom det settes noen form for krav eller føringer for økt bruk av metanhemmere i fôr, kan dette derfor få alvorlige konsekvenser for bruk av beite og utmark i norsk husdyrproduksjon.

Prosjektet MetanHUB er et samarbeid mellom landbruksorganisasjoner, forskere og myndigheter. MetanHUB undersøker effekten av fôrtilsetninger og fôrmidler som kan redusere metanproduksjon fra norske drøvtyggere, kalt metanhemmere.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår en videreføring av bevilgningen til prosjektet MetanHUB på 10 mill. kroner i 2026.

10.5 Miljø

10.5.1 Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Kommunene forvalter støtteordningen Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). Støtten gis som engangstilskudd til investeringer og vedlikehold. Formålet er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Prosjektene og tiltakene skal prioriteres ut fra lokale målsettinger og strategier.

Konkret dreier dette seg om skjøtsel av spesielle natur- og kulturminneverdier, tilskudd til skjøtsel av verneverdige bygninger, bygging av fangdammer og hydrotekniske anlegg i vassdrag for å redusere avrenning av jord, rydding av gamle ferdselsveger, turstier og lignende.

Det er økende utfordringer med hydrotekniske anlegg som på grunn av forfall, elde og dimensjonering ikke tar unna økt nedbør. Det er også stor interesse for å ta vare på biologisk mangfold og kulturminner i jordbrukets kulturlandskap. Det er de siste årene øremerket midler til utbedring av hydrotekniske anlegg i planeringsområdene, dvs. i kornområdene rundt Oslofjorden og i Trøndelag.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble tilskuddsrammen til SMIL økt med 20 mill. kroner til 220 mill. kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at det bevilges 250,0 mill. kroner til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) i 2025, en økning på 30 mill. kroner.

Se kapittel 13.1 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

10.5.2 Regionale miljøprogram (RMP)

RMP er en målrettet tilskuddsordning for tiltak mot regionale miljø- og klimautfordringer. Ordningen omfatter tilskudd til å redusere faren for negative miljøeffekter til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, herunder setring, tilrettelegge for friluftsliv, ivareta biologisk mangfold, og til drift av bratte arealer. Det er viktig at fylkene får beholde retten til å utforme sine egne programmer og prioriteringer. RMP-midlene er jordbruksavtalemidler som skal komme bøndene i jordbruket til gode. Tilskuddet er rettighetsbasert og blir tildelt foretak i etterkant av at de har utført et tiltak.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble bevilgningen til RMP økt til 1 106,1 mill. kroner, en økning på 100 mill. kroner. 20 mill. Kroner av økningen var øremerket vannmiljøtiltak i Oslofjord-fylkene.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at rammen for RMP bør økes med 50 mill. kroner i 2025. Av økningen øremerkes 10 mill. kroner til seter og 40 mill. kroner til et nytt småskiftetilskudd.

Til årets forhandlinger har Landbruksdirektoratet i samråd med Miljødirektoratet og Riksantikvaren utarbeidet en rapport som problematiserer tilskudd over RMP til tiltak som også er omfattet av miljøkrav.

I rapporten legges det vekt på at RMP-tilskuddet i dag er basert på ulike prinsipper. Tilskuddet fungerer som motivasjon, kostnadskompensasjon og betaling for produksjon av økosystemtjenester og miljøgoder. Et viktig prinsipp i norsk miljøpolitikk er prinsippet om at forurensere betaler. I rapporten trekkes det fram at dette er et gyldig prinsipp i næringer som har mulighet til å ta ut økte kostnader knyttet til miljøkrav i markedet, mens jordbruksnæringa i større grad er regulert og har betydelig mindre mulighet til å flytte kostnader over på markedet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil legge vekt på at det er nødvendig med tilskudd som fungerer som kostnadskompensasjon og betaling for den innsatsen og de tiltakene som bøndene legger ned i jordbruket som fører til samfunnsmessige fellesgoder. RMP-tilskuddet er en forutsetning for at det gjennomføres gode agronomiske og miljømessige tiltak i jordbruket i dag, og denne ordningen bør videreføres uavhengig av hvilke miljøkrav som settes til næringa.

Landbruksdirektoratet fastsatte revidert nasjonal instruks for regionale miljøtilskudd 7. juli 2022 for perioden 2023-2026. I fjorårets forhandlinger ble det vedtatt en revidering av Regionalt Miljøprogram som skal ferdigstilles til 2026. Dermed ble også perioden for inneværende nasjonal instruks utvidet til 2027.

Den nasjonale menyen for tiltak har etter hvert blitt kraftig redusert, og fylkene har mistet mange muligheter til å støtte tiltak som er særlig viktig for akkurat deres område. Eksempler kan være å styrke seterdrifta utover det nasjonale setertilskuddet eller å gjeninnføre tilskudd til båtfrakt av beitedyr.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det bør innføres et meny punkt i den nasjonale instruks for regionale miljøtilskudd som heter *Fylkets egne prioriteringer*. Her står fylket fritt til å innføre tilskudd så lenge de er i samsvar med formålet for RMP. Inntil 10 prosent av fylkets RMP-midler kan benyttes til tilskudd innenfor *Fylkets egne prioriteringer*.

10.5.3 God jordhelsepraksis

Jord av god kvalitet, med et aktivt mikroliv og naturlige kretsløp i behold, er grunnlaget for matproduksjon og har viktige økosystemtjenester. Regenerative prinsipper ligger til grunn for arbeid med jord med mål om å utvikle og forbedre økosystemhelsen. En satsning på jordhelse er å tilrettelegge for vedvarende høy avlingskvalitet og -mengde og samtidig et bidrag til jordbrukets tilpasning til klimaendringene, til beskyttelse av vannressursene mot avrenning og til karbonbinding som et viktig tiltak for å redusere karbonsnivået i atmosfæren.

Det er flere tiltak for god agronomi som også er gode jordhelsetiltak som det ikke er virkemidler for i dag. Eksempler er kalking, vekstskifte, jordløsning, faste kjørespor og tilførsel av organisk materiale. Mange av tiltakene som stimulerer til bedre jordhelse vil, alene eller i kombinasjon med andre, også kunne ha et vesentlig potensial for økt karbonbinding.

Basert på utredningen «utviklingstiltak for god jordhelsepraksis» som kom til fjorårets forhandlinger, har Landbruksdirektoratet kommet med anbefaling om å utarbeide tilskuddsordninger for god jordhelsepraksis.

Det er foreslått en jordhelseavtale som legges under Regionale Miljøprogram, med fokus på vekstskifte. Det legges vekt på at tilskudd til ulike former for vekstskifte er tiltak som er enkle å utforme, å gjennomføre og har god effekt. Det er foreslått tre ulike tilskudd; vekstskifte med olje og proteinvekster i kornproduksjon, jordvelferdsår i åkerproduksjoner og vekstskifte i grovfôrproduksjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag er opptatt av at en trenger en bredde av klima- og miljøtiltak å velge mellom, for ulike tilskuddsordninger i jordbruket, slik at man kan velge tiltak basert på lokale forutsetninger og ressursgrunnlag. Derfor kan tilskudd til vekstskifte under RMP være et godt tiltak. Tilskudd til vekstskifte bør komme inn som en tilskuddspost i ny programperiode for RMP i 2027.

10.5.4 Tilskudd til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og tilskudd til tiltak i verdensarvområdene brukes til miljøtiltak i noen av våre mest verdifulle kulturlandskapsområder. Tilskudd kan gis til årlige driftstiltak og engangs-/investeringstiltak. Forvaltningsansvaret for begge ordningene ble overført fra regionalt forvaltningsnivå til kommunene i 2020.

Ordningen «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» skal ta vare på variasjonen i jordbrukets kulturlandskap samt biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer. Ved oppstart i 2009 var 20 områder med i ordningen. I 2024 var det 51 områder med i utvalget, etter at det i 2021 ble bestemt at det i løpet av 2022 og 2023 skulle innlemmes enda fem nye områder. I 2024 ble det bevilget en ramme på 31,8 mill. kroner til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Av dette er 15,5 millioner kroner avsatt i jordbruksavtalen, og 16,3 mill. kroner over Klima- og miljødepartementets budsjett.

Det er nå tre områder som omfattes av landbrukets tilskuddsordning til verdensarvområdene; Vegaøyan, Vestnorsk fjordlandskap (Geirangerfjorden og Nærøyfjorden) og Røros bergstad og Circumferensen. I 2024 var rammen til Landbrukets verdensarvordning på 9,5 mill. kroner over LUF. I tillegg tildeles midler via Klima- og Miljødepartementet sitt budsjett.

Avtalepartene var i 2022 enige om at Røros Bergstad skulle innlemmes i verdensarvsordningen i 2023. I jordbruksoppgjøret 2023 ble også Circumferensen innlemmet i ordningen, men uten at bevilgningene økte proporsjonalt. Bevilgningen til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap ble i fjorårets oppgjør videreført med 25 mill. kroner. På sikt bør man vurdere å utvide verdensarvordningen til flere av de UNESCO-listede områdene, slik som Urnes stavkirke og Rjukan-Notodden industriarv.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil øke bevilgningen til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap til 29. mill. kroner for 2025, hvor økningen på 4 mill. kroner øremerkes verdensarvordningen for Røros bergstad og Circumferensen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at Landbruksdirektoratet utarbeider en utredning for Vegaøyan og Vestnorsk fjordlandskap tilsvarende utredningen om Røros bergstad og Circumferensen fra 2022.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever en forskriftsendring i §2 i forskriften om verdensarvområdene, slik at midlene til Vega kan brukes i bufferzonen, slik de kan for Røros bergstad og Circumferensen i dag.

Se kapittel 13.1 med tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11. Økologisk jordbruk

Økologisk jordbruk har en viktig rolle som spydspiss for å gjøre hele det norske jordbruket mer miljøvennlig og bærekraftig. Det økologiske jordbrukets hovedintensjon om å drive landbruk mest mulig i samspill med naturen, gir positive effekter for biologisk mangfold, jordkvaliteter og jordstruktur. Godt drevet økojord kan være mer motstandsdyktig mot både flom og tørke. Dette kan gi sikrere avlinger i usikre tider, og er dermed et viktig ledd i arbeidet med å skape et mer klimatilpasset norsk landbruk.

11.1 Nytt økomål og Nasjonal strategi for økologisk jordbruk

Fredag 11. april lanserte regjeringa en ny strategi for økologisk jordbruk for perioden 2025-2032. Den forrige strategien (2018-2030) ble lansert i 2018 av Solberg-regjeringen, og målet den gang var «å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet». Den nye strategien bygger på målet om 10 prosent økologisk jordbruksareal innen 2032. Den oppdaterte strategien «bygger på en anerkjennelse av at økologisk jordbruk kan bidra i tilpasninger til et klima i endring og redusere tap av naturmangfold.»

I strategien foreslås ti tiltak for å øke omsetning og produksjon av økologisk areal. Økologiprogrammet³⁵ avvikles, men de tre innsatsområdene *kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av effektiv verdikjede* videreføres.

Nasjonal strategi for økologisk jordbruk foreslår ti tiltak for å nå strategiens mål om 10 prosent økologisk jordbruksareal innen 2032:

1. Vektlegge overføringsverdien fra økologisk til konvensjonelt jordbruk (spydspissfunksjonen).
2. Styrke Nasjonal ressursgruppe for økologisk jordbruk og inngå en intensjonsavtale.
3. Tiltaksplan for økt omsetning og produksjon av økologisk melk.
4. Tiltaksplan for økt omsetning og produksjon av økologisk korn.
5. Tiltaksplan for økt omsetning og produksjon av økologisk frukt og grønt.
6. Øke omsetningen av økologisk mat og drikke i offentlig sektor og storhusholdninger.
7. Øke antall produsenter som driver økologisk.
8. Øke bevisstheten om økologisk mat og drikke blant forbrukere.
9. Tydeligere kobling mellom lokalmat og økologisk mat.
10. Forbedre statistikken over omsetning av økologisk mat og drikke.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil understreke at det viktigste tiltaket for å styrke økologisk produksjon, er å sikre et marked for produktene. Punkt 6 vil derfor være avgjørende fremover. Forhandlingsutvalget ber om at det innføres et mål om minst 20 prosent norskprodusert økologisk i offentlige anskaffelser. I kombinasjon med styrket økonomi (punkt 7), må disse tiltakene prioriteres for å nå målet om 10 prosent økologisk produksjon.

³⁵ https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/miljo-og-klima/okologisk-landbruk/okologiprogram-2019--2030/_attachment/inline/e72e7d9d-6d5f-4609-a7dc-34040fc7fe00:2ae7baf26ebca65f6f99d6f12c306afebf7d8532/%C3%98okologiprogram%20-%20oppdatert%202020sep%202024.pdf

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil peke på den svært sårbare situasjonen for økologisk frukt og grønt, og ber om at punkt 5 om tiltaksplan for økt omsetning og produksjon av økologisk frukt og grønt prioriteres gjennomført i 2025.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om en total økning i tilskudd til økologisk produksjon (husdyr og areal) på 41,5 mill. kroner i 2026.

11.2 Utvikling i økologisk jordbruk

11.2.1 Økoarealet stabilt

I 2024 utgjorde det økologiske arealet i Norge 4,6 prosent av det totale jordbruksarealet. Til sammenligning utgjorde det økologiske arealet 13,7 prosent i Finland (2023), 18 prosent i Sverige (2024) og 11,4 prosent i Danmark (2023). I EU drives cirka 11 prosent av arealet økologisk. Globalt øker det økologiske arealet – det gjør også verdien av de økologiske varene som omsettes. I strategien «Farm to Fork» har EU satt mål om 25 prosent økologisk landbruk innen 2030.

Norge skiller seg negativt ut med hensyn til andel økologisk jordbruksareal sammenlignet med resten av verden, og ikke minst våre nordiske naboland.

Det norske økologiske jordbruksarealet nådde en topp i 2011, med drøyt 500 000 dekar. I 2024 var det totale økologiske arealet på 423 044 dekar, med 34 124 dekar karensareal³⁶. Dette var en vekst på 2,3 prosent i økologisk areal, og en nedgang på 0,8 prosent i karensareal. Dersom vi skal nå målet om 10 prosent økologisk jordbruksareal innen 2032, må arealet mer enn dobles.

I 2024 var det 1914 økologiske primærprodusenter, en nedgang på 25 virksomheter fra 2023. De siste fem årene har det vært en nedgang i økologiske landbruksvirksomheter på 3,4 prosent. Utviklingen er lik som for det konvensjonelle landbruket, hvor nedgangen er på 3,5 prosent.

11.2.2 Økt etterspørsel etter økologiske varer

Norske forbrukere etterspør økologiske produkter, og i 2024 var det en vekst i omsetningen av økologiske varer fra året før. Fra 2023 til 2024 var det en vekst i omsetning av økologiske varer på 7,8 prosent, og 5 prosent i dagligvaremarkedet. Dette inkluderer både norskprodusert og importert vare. Økningen var større enn prisveksten, som tyder på økt etterspørsel etter økologiske varer. Denne økningen kan delvis skyldes økt interesse blant forbruker om temaer som prosessering av mat og metanhemmere i konvensjonell melkeproduksjon.

En vesentlig andel av økologiske produkter som konsumeres i dag er importerte. Akkurat hvor stor andel av omsetningen som stammer fra importert vare finnes det ikke tall på i dag. Det er behov for bedre statistikkgrunnlag for å måle andelen importert/norskprodusert økologisk vare, og dermed få bedre oversikt over noe av potensialet for å øke norsk produksjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener statistikk for økologisk produksjon og omsetning må på plass. Dette inkluderer statistikk for importandel og norskandel for økologiske jordbruksvarer i dagligvaremarkedet og HORECA. En ekstern aktør bør få i oppdrag å hente inn tall fra alle omsetningskanalene.

³⁶ Tall fra Debio Statistikk

11.3 Økt økologisk produksjon

11.3.1 Innføre gratis bruk av sertifisert økomerke

For å kunne omsette en vare som økologisk i dag, må varen være godkjent og sertifisert med Ø-merket. Sertifiseringsordningen driftes av Debio. Sertifiseringen og årlige kontroller medfører en kostnad for produsenten, sammensatt av produksjons- og arealgebyr, og et fast årlig gebyr. Hvor stor kostnaden er varierer dermed fra produsent til produsent.

Mange opplever sertifiseringsordningen som kostbar. Særlig små produsenter og de som omsetter varer direkte til kunden, velger gjerne ikke å ta kostnaden ved sertifisering. Ettersom de i hovedsak står for markedsføring av sine produkter selv, har de anledning til å kommunisere merverdien av sine varer til kunden uten sertifisering. Flere av disse produsentene driver tilnærmet økologisk, men arealet de forvalter, er ikke sertifisert og inngår dermed ikke i det beregnede økologiske arealet.

Som et ledd i å oppnå Stortingets mål om 10 prosent økologisk areal innen 2032, bør det innføres gratis bruk av sertifiseringsmerket for økologisk. I dag dekker staten deler av denne kostnaden gjennom en bevilgning til Debio, øvrige kostnader dekkes av bonden. Kostnaden går med til drift av ordningen, samt kontroller. Å tilrettelegge for sertifisering av arealer som i dag drives økologisk eller tilnærmet økologisk ved å redusere kostnad ved bruk og kontroll av sertifiseringsmerket, vil være et målrettet og kostnadseffektivt tiltak.

Gratis bruk og kontroll av det sertifiserte økomerket foreslås også i en rapport fra Agri Analyse.³⁷ De skriver: «Det å pålegge gårdbrukerne ekstra utgifter for å produsere under strengere offentlige krav kan virke hemmende og ulogisk for både produsenter og forbrukere». I Danmark er det gratis å ta i bruk det økologiske merket.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener sertifiseringsmerket for økologisk bør bli gratis for produsent, og at kostanden ved bruk og kontroll av sertifiseringsordningen dekkes av staten i sin helhet. Ordningen dekkes utenfor jordbruksavtalen, da det er en offentlig ordning.

11.3.2 Økologisk frukt og grønt

Andelen omsatt økologisk frukt og grønt er lav.³⁸ I 2024 var den økologiske andelen av totalomsetningen på 1,5 prosent, mot 1,7 prosent i 2023 – en nedgang på 4 prosent. Det var en nedgang i omsetning og økologisk andel for de fleste frilandsgrønnsaker (med unntak av brokkoli og purre). Omsetningen av økologisk gulrot sank med 50 prosent i 2023, og fortsatte å synke i 2024. Andelen økologisk av totalomsetning for gulrot var på 2,4 prosent i fjor. Omsetningen av økologisk agurk økte i 2024, mens salat og tomat hadde en nedgang. Totalt sett økte omsetningen for veksthusgrønnsaker i 2024.

For grønnsaker totalt sett var det en nedgang på 0,2 prosent fra 2023 til 2024.

Omsetningen av økologiske poteter var omtrent lik som i 2023, men andelen økologisk økte fordi totalomsetningen gikk ned.

³⁷ Agri Analyse, Sårbarhet for økologisk grøntproduksjon i Norge (2025). <https://www.agrianalyse.no/getfile.php/138656-1739263452/Dokumenter/Dokumenter%202025/Rapport%202025-%202025%20S%C3%A5rbarhet%20for%20%C3%B8kologisk%20gr%C3%B8ntproduksjon%20i%20Norge.pdf>

³⁸ Landbruksdirektoratet registrerer omsatte mengder poteter, grønnsaker og frukt fra et utvalg av grossister, men ikke omsetning til industribedrifter og deler av serveringsmarkedet. Det hentes heller ikke inn omsetningstall fra alternative salgskanaler. Tallene er omregnet til tonn og justert for å ta høyde for omsetning til forbrukermarkedet som ikke blir meldt inn til Landbruksdirektoratet.

Økologiske poteter og grønnsaker som blir omsatt som konvensjonell vare blir ikke fanget opp i Landbruksdirektoratets statistikk. Produksjonen kan derfor være større enn det som omsettes.

Produksjonen av økologisk frukt og bær gikk i 2024 ned med 8 prosent sammenlignet med 2023. Det var et fall i produksjonen av både økologiske epler og plommer. Omsetningen av økologiske epler økte derimot fra 7 til 22 tonn, mens det *ikke* ble omsatt økologiske plommer hos grossist i 2024 (en nedgang fra 7 tonn i 2023 til 0 i 2024).

og hadde den høyeste samlede avlingen på over ti år. Etterspørselen var derimot lav, og kun noen få tonn med plommer og epler ble solgt som økologisk. Andelen økologisk var 0,7 prosent for epler og 1,1 prosent for plomme.

Ifølge Landbruksdirektoratet (rapport 4/2025) begrenses omsetning av økologisk frukt og grønt av etterspørselen, men også til en viss grad av tilbudet.

De økologiske grøntprodusentene har viktig kunnskap om plantevern og ugrasbekjempelse, som kommer resten av jordbruket til gode. Det er et markedspotensial for økologisk frukt og grønt, men produktene må være tilgjengelige og produsentene må ha stabile leveranseavtaler. Det er særlig et markedspotensial for økologisk frukt og grønt gjennom alternative salgskanaler som REKO-ringen og Bondens marked, hvor produsentene rapporterer om høy etterspørsel i sesong.

Antallet produsenter av økologisk frukt og grønt som har avtale med produsentorganisasjonen og grossist for levering til dagligvare, er nå nede på et kritisk nivå. Det gjør situasjonen for økologisk grønt svært sårbar. Med et tallfestet mål for økologisk jordbruksareal på 10 prosent, forventer vi en utvikling på etterspørselssiden som den norske produksjonen må være rigget for å møte.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil påpeke viktigheten av å ha produksjon av norske økologiske frukt og grønnsaker. For å redusere risikoen for produsentene, er offentlig innkjøp et viktig tiltak for å sikre et marked for avsetning av disse produktene. I tillegg må det stimuleres til mer småskala grøntproduksjon. Forhandlingsutvalget foreslår derfor å gjeninnføre tilskudd til småskala grøntproduksjon gjennom IBU-ordningen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever en økning i arealtilskudd for økologisk frukt og bær mm., grønnsaker og potet på 500 kr/daa. Dette tilsvarer en økning på 3,6 mill. kroner i 2026.

Pristilskudd til økologisk frukt og grønt

For å stimulere til økt volum av økologisk frukt og grønt, er et pristilskudd det mest målrettede tiltaket. Dette er også etterspurt av næringa selv. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag støtter dette.

Det er svært få volumprodusenter igjen innen økologisk grønt. Dersom det skal stimuleres til økt omsetning av økologisk frukt og grønt i det offentlige, er det helt nødvendig med aktører som kan levere større volum. En barriere for økt omsetning av økologisk frukt og grønt i det offentlige er nettopp tilgjengelige varer.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at det innføres et pristilskudd for økologisk frukt, grønt og potet. Tilskuddet sonedifferensieres ikke og det innføres ikke minstekvantum. Avskjæring mot hobbyprodusenter ivaretas ved at tilskuddet forvaltes sammen med produksjonstilskuddet.

Det innføres følgende tilskuddsgrupper og -satser:

- Grønnsaker og løk 1,50 kr

- Rotvekster, poteter 1,70 kr
- Tomater, agurker 4,50 kr
- Frukt og bær 10,50 kr

Tilskuddet gis i tillegg til eksisterende pristilskudd grønt under post 73.17.

Landbruksdirektoratet utformer detaljert regelverk for ordningen og differensiering på grønnsakskulturer med utgangspunkt i vedtatte satser. Anslag for bevilgningsbehov for ordningen er prognosert til om lag 8 mill. kroner i 2026, på basis av omsetningstall for 2024. Volum kan kontrolleres ytterligere gjennom etablert praksis med stedlig årlig revisjon i regi av Debio.

11.3.3 Arealtilskudd og økologisk korn og kraftfôr

Produksjonen av økologisk korn anslås å øke med 7 prosent fra forrige sesong, til totalt 12 500 tonn i 2024-25-sesongen. Til tross for en økning fra fjoråret, er snittet likevel 2300 tonn lavere enn de fem foregående årene. Arealet brukt til økologisk kornproduksjon er redusert med 6 prosent, fra 82 290 dekar i 2023 til 77 585 dekar i 2024. Antallet kornprodusenter gikk også ned fra 428 til 413. Den økologiske kornproduksjonen foregår i all hovedsak i Innlandet, Østfold, Trøndelag, Vestfold og Akershus. Mellom 80 og 90 prosent av det økologiske kornet går til fôrproduksjon.

Det dyrkes for lite norsk økologisk korn og markedet etterspør mer enn det som leveres i dag. Felleskjøpet rapporterer en underdekning i verdikjeden for økologisk korn på om lag 30 øre/kg, som gir en samlet underdekning (proveny) på i underkant av 3,6 mill. kr. Av disse utgjør ca. 1,5 millioner kompleksitetskostander, og 2,1 millioner inndeckning av transportkostnader. Det er i tillegg en transportunderdekning til kraftfôr på ca. 4,5 millioner. I sum utgjør dette en total underdekning i verdikjeden for økologisk korn og kraftfôr på 8,1 millioner.

Underdekningen er størst på økologisk fôrkorn. Det er behov for å øke produksjonen av norsk økologisk korn og proteinråvare, særlig til økologisk kraftfôr. Andelen norske råvarer i økologisk kraftfôr ligger i dag på rundt 33 prosent, mens norskandelen for konvensjonelt kraftfôr varierer fra 49 (kylling) til 70 prosent (storfe – okser)³⁹. En importandel i det økologiske kraftfôret på 67 prosent er ikke i tråd med den økologiske tankegangen og bidrar til negativt omdømme for økologiske husdyrprodukter.

Til jordbruksoppgjøret 2023 utredet Landbruksdirektoratet hvordan egenprodusert økologisk korn og total norsk produksjon av økologisk korn og kraftfôrråvare kunne økes. I rapporten identifiserte direktoratet flere flaskehalsar. De samme flaskehalsene ble også redegjort for i rapporten til en partssammensatt arbeidsgruppe for korn og kraftfôr som ble satt ned etter jordbruksoppgjøret 2024⁴⁰. Her ble det foreslått fire alternative løsninger for å løse flaskehalsene i kornproduksjonen:

- 1) **Alternativ 0:** en videreføring av dagens situasjon, uten å iverksette nye tiltak eller endre eksisterende virkemidler.
- 2) **Alternativ 1:** En rendyrking av spydspissfunksjonen til økologisk jordbruk. I hovedsak å videreføre dagens system. Det må kompenseres for ekstrakostnadene ved produksjonen, uavhengig av sted.

³⁹ Animalia (2025), Fôrråvarer til husdyr. <https://www.animalia.no/no/samfunn/hva-spiser-husdyra/>

⁴⁰ Rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe for korn og kraftfôr (2025).

https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/nyhetsarkiv/arbeidsgrupperapport-korn-og-kraftfor/_attachment/inline/1d430d62-3734-4873-a4ed-5aef60efcf1a:03e49a738cb282f2f26237a12149f1f039290709/Arbeidsgrupperapport%20Korn%20og%20kraftfor%20PUBLISERT.pdf

- 3) **Alternativ 2:** En effektivisering av verdikjeden. En ny retning med vekt på kostnadsreduksjoner, bruk av lokale ressurser, redusert fraktbehov og samling av produksjonen i klynger. Det kan ikke lenger forventes like økonomiske vilkår for økologisk kornproduksjon over hele landet.
- 4) **Alternativ 3:** Tiltak som kan gjennomføres uavhengig av sporvalg.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag anerkjenner utfordringene i den økologiske produksjonen, og ser for seg en kombinasjon av alternativ en og to. Som en del av arbeidet med å legge til rette for økt produksjon av økologisk korn og kraftfôr, vil det være viktig å stimulere til mer bruk av grovfôr og beite i drøvtyggerproduksjonen, og legge til rette for en fungerende verdikjede. I områder utenom klyngene på Østlandet, Innlandet og Trøndelag, bør det tilrettelegges for hjemme-maling eller produsentsamarbeid.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår en økning i arealtilskuddet til økologisk korn på 45 kr/daa for å kompensere for økte fraktkostnader til økologisk korn, som utgjør 3,5 mill. kroner i 2026. I tillegg økes tilskuddet med ytterligere 105 kr/daa for å stimulere til økt økologisk kornproduksjon, som utgjør 8,2 mill. kroner. Totalt legges det opp til en økning i arealtilskuddet på korn på 11,7 mill. kroner i 2026.

Forhandlingsutvalget foreslår å avvikle tilskuddet til økologisk brakka og grønngjødsling. Tilskuddet til grovfôr økes med 10 kr/daa til 60 kr/daa, en økning på totalt 2,9 mill. kroner i 2026. Tilskuddet til økologisk 1. år i karens økes med 150 kr/daa til 450 kr/daa, totalt 2,2 mill. kroner i 2026.

Fraktordningene for økologisk korn og kraftfôr

Mottak av økologisk korn krever en egen varestrøm med egne siloer. Verdikjeden for økologisk korn består i dag av mange mindre partier og til dels lange transportavstander. Økologisk dyrket norsk korn kan derfor ikke leveres på alle mottaksanlegg, hvilket medfører at økologisk korn ofte får lang transport til mottak. I dag gis det tilskudd for frakt fra kornprodusent til nærmeste mottaksanlegg som kan ta imot den aktuelle varen. Tilskuddet gis med soneberegning, og varierer fra 0 kr per tonn (0-20 km) til 120 kr per tonn (over 140 km).⁴¹

Husdyrprodusenter som driver økologisk, er en del av den ordinære ordningen for frakttilskudd for kraftfôr. Satsene beregnes på basis av kostnadene ved transport fra definerte basisanlegg til hvert kommunesenter. I dag er det kun produksjon av økologisk kraftfôr på Felleskjøpets anlegg på Lena og Rindsem. Det er stor variasjon i andelen av fraktkostnadene som dekkes for økoprodusenter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at anleggene ved Lena og Rindsem blir klassifisert som basisanlegg for mottak av økologisk korn i frakttilskuddsordningen for økologisk korn. For å kompensere for økte kostander, økes arealtilskuddet for korn med 45 kr/daa til dette tiltaket (se kap 11.3.3).

Prisnedskriving av økologisk korn

Prisnedskrivingstilskuddet (PNS) til økologisk korn er større enn til konvensjonelt korn (2,481 kr/kg for økologisk korn mot 1,371 kr/kg for konvensjonelt korn i 2024). Dette har sin bakgrunn i et høyere kostnadsbilde for økologisk korn.

Økologisk matproduksjon skal være spydspiss for bruk av norske ressurser og grovfôr bør derfor utgjøre en vesentlig andel av fôret til drøvtyggere. Prisnedskriving av korn gjør kraftfôret billigere, og stimulerer til bruk av kraftfôr framfor grovfôr. Som en spydspiss for bruk av

⁴¹ Rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe for korn og kraftfôr (2025)

ressursgrunnlaget, bør derfor andelen grovfôr og beite økes i økologisk produksjon. Et tiltak for å stimulere til dette, er å redusere PNS for økologisk korn.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener prisnedskrivning av økologisk korn til kraftfôr til drøvtyggere strider mot grunnprinsippet for økologisk produksjon, hvor bruk av mest mulig lokalprodusert fôr bør være grunnleggende.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener ekstra tilskudd til PNS for korn og kraftfôr til økologiske drøvtyggere bør fjernes, og reduserer PNS til økologisk korn med 1,11 kr/kg. Husdyrtilskuddet løftes for å kompensere for økte kostnader som følge av endringen (se kap. 11.3.5).

11.3.4 Økologisk melk

Den samlede økologiske melkeproduksjonen var i 2024 på 43,6 mill. liter, en økning på 4,4 prosent, eller 1,8 mill. liter, fra 2023. Andelen økologisk melk har vært stabilt de siste årene, og utgjorde 3,0 prosent av totalt levert melkevolum i 2024. Samlet økning i melkeproduksjonen i 2024 var på 5,5 prosent. I 2024 var det 6849 økologiske melkekyr. Det var en nedgang på 272 kyr fra 2023 til 2024. Store deler av den økologiske melkeproduksjonen skjer på Østlandet og i Trøndelag.

Det var en økning i andelen anvendt volum på 7,7 prosent i 2024, fra 28 mill. liter i 2023 til 30,1 mill. liter i 2024. Anvendelsesgraden var i fjor på 69 prosent, mot 66,9 prosent i 2023. Økningen skyldes i hovedsak økt salg av økologisk melk til videreforedling.

Økologisk melkeproduksjon har en spydspissfunksjon ved at erfaringer og kunnskap overføres fra det økologiske til det konvensjonelle jordbruket. Det er svært ønskelig å opprettholde økologisk melkeproduksjon over hele landet, selv om det medfører et høyere økologisk melkevolum enn det markedet er villig til å betale merpris for (anvendelsesgraden). Samtidig er det viktig å stimulere til økt økologisk melkeproduksjon i de områdene hvor det er etterspørsel etter det i verdikjeden.

For å redusere flaskehalsen ved lav anvendelsesgrad av økologisk melk, ble det i jordbruksoppgjøret 2023 innført et grunntilskudd for økologisk melk på 40 øre pr. liter. I fjor ble dette tilskuddet økt til 50 øre pr. liter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre pristilskuddet for økologisk melk på dagens nivå på 0,50 kr/liter. Det må i tillegg åpnes for at grunntilskuddet for økologiske melkeprodusenter kan betales ut til økologisk melk til videreforedling på egen gård.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke tilskuddet til økologisk melkeku med 700 kr/dyr til 5050 kr/dyr i 2026.

11.3.5 Økologisk kjøtt- og eggproduksjon

Produksjonen av økologisk kjøtt har de siste årene holdt seg stabil, med en svak nedgang på 0,3 prosent fra 2023 til 2024. I 2024 ble det produsert omtrent 3 100 tonn økologisk kjøtt fra storfe, svin, fjørfe og småfe.

Det ble produsert totalt 2460 tonn økologisk kjøtt fra firbeinte dyr, en nedgang på 1 prosent fra året før. Den totale anvendelsesgraden var derimot på 53 prosent, en økning på 9 prosent fra 2023. Anvendelsesgraden varierer mellom dyreslagene: 95 prosent av det økologiske svinekjøttet ble solgt som økologisk vare, mens tilsvarende for storfekjøtt og småfekjøtt var hhv. 47 og 32 prosent.

Den økologiske andelen av total fjørfeproduksjon har i flere år ligget på 0,5 prosent. Fra 2023 til 2024 var den økning i produksjonen på 1,3 prosent. Alt fjørfekjøttet ble anvendt som økologisk.

Produksjonen av økologiske egg økte i 2024, og andelen økologiske egg av total eggproduksjon lå på nærmere 7,5 prosent i fjor. Anvendelsesgraden for økologiske egg var på 86 prosent. Det totale engrossalget av egg økte med 1,8 prosent til 67 416 tonn i 2024. Etterspørselen må sees i sammenheng med den totale etterspørselen etter egg, som i 2024 var høy.

Det er Innlandet som produserer mest økologisk kjøtt, etterfulgt av Trøndelag, Vestfold, Vestland og Østfold. 74 prosent av den totale økologiske kjøttproduksjonen var i disse fem fylkene i 2024. Det produseres økologiske egg i åtte fylker. 83 prosent av eggproduksjonen foregår i Østfold, Innlandet og Akershus.

For å sikre økonomien i den økologiske kjøttproduksjonen og stimulere til omlegging, er husdyrtilskuddet et viktig virkemiddel. I tillegg er det avgjørende å sikre tilgang på økologisk fôrkorn (se kap. 11.3.3).

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke tilskuddet til økologisk husdyrproduksjon:

- Øke tilskudd til ammeku med 250 kr til 3500 kr/dyr
- Øke tilskudd til andre storfe med 250 kr til 980 kr/dyr
- Øke tilskudd til avlsgris med 250 kr til 716 kr/dyr
- Øke tilskudd til slaktegris med 150 kr til 465 kr/dyr
- Øke tilskudd til melkegeit med 300 kr til 653 kr/dyr
- Øke tilskudd til sau og melkesau med 150 kr til 650 kr/dyr

11.3.6 Investeringsmidler

I økologisk husdyrhold er det forsterkede krav i forhold til i konvensjonell drift for å ivareta naturlig og god dyrevelferd. Arealkravet per dyr er større, det er krav om tett liggeareal til sau, gris og fjørfe skal ha tilgang til uteareal. Unntak for mulighet til innendørs slutføring av økologisk storfe til kjøttproduksjon er ikke videreført i nytt økologiregelverk som ble innført i 2022. Det er en betydelig ekstrakostnad å tilpasse husdyrbygg til økologisk drift.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil videreføre den eksisterende føringen hos Innovasjon Norge om at investeringer som følge av EU sitt økologiregelverk prioriteres under Landbrukets Utviklingsfond.

11.4 Økt omsetning og etterspørsel

11.4.1 Mål om andel økologiske anskaffelser

For å nå Stortingets mål om 50 prosent økt selvforsyning og 10 prosent økologisk areal, må vi øke produksjonen av planter til mennesker og dyr. Et viktig grep for å stimulere til økt produksjon av særlig norsk økologisk frukt og grønt, men også øvrige produkter, er å sikre et marked hvor produsentene kan få avsetning for disse produktene. For korn, meieri, fjørfe og egg må det stimuleres til økt produksjon. Det er etterspørsel etter disse varene i markedet. For øvrige produksjoner, må det i tillegg bygges et marked for avsetning av produktene i tråd med målet om økt produksjon. Offentlige anskaffelser er et viktig virkemiddel for å bygge et forutsigbart marked for økologiske produkter, særlig for frukt og grønt.

I dag kjøper skoler, sykehus, offentlige kantiner og institusjoner 80 prosent av sitt frukt- og grønnsaksbehov fra utlandet⁴². Ifølge NIBIO er norskandelen i frukt og grønt i offentlig sektor halvparten av det vi finner i dagligvare og privat sektor⁴³. Forsvaret bruker på sin side 20 millioner kroner årlig på innkjøp av frukt og grønnsaker. Å stille krav om at hele eller deler av Forsvarets innkjøp av frukt, grønt og poteter er norskprodusert økologisk vare, vil bidra til å styrke matvareberedskapen. Særlig i grenseområdene i Nord hvor en aktiv matproduksjon er en sentral del av sikkerhetspolitikken, vil slike krav skape forutsigbarhet for lokale bønder. Å øke norskandelen av frukt og grønt på institusjoner, sykehus, skoler og i offentlige kantiner er et viktig grep for å styrke matsikkerheten og tilrettelegge for økt produksjon. Norske bønder står klare for å møte denne etterspørselen⁴⁴. Klima- og miljøhensyn skal vektes 30 prosent i offentlige innkjøp i dag, og ved valg av norske økologiske råvarer, vil innkjøper bidra til å oppfylle dette hensynet i anskaffelser. En forutsetning for å dette arbeidet, er å styrke produksjonen av økologisk frukt og grønt (se kap. 11.3.2).

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det settes et mål om 15 prosent norskprodusert økologisk andel i offentlige anskaffelser.

11.4.2 Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

I jordbruksoppgjøret 2022 ble 5 mill. kroner fra Utviklingsmidler for økologisk landbruk flyttet til Klima- og miljøprogrammet, 5 mill. kroner til NLR sin videreføring av Foregangsfylke-satsingen og 6 mill. kroner til Nasjonale tilretteleggingsmidler. Totalt ble rammen for Utviklingsmidler innen økologisk landbruk redusert fra 31 til 15 mill. kroner, og rammen har lagt stabilt på dette nivået siden da. Av dette er 8 mill. kroner lyst ut som prosjektmidler og 7 mill. kroner er gitt til to anbudsutlysninger med varighet ut 2025.

Utlysninger av midler til landbruksforskninga generelt er for tiden på overordnede tverrfaglige nivå med lite fokus på å finne praktiske løsninger for den enkelte bonde. Dersom det økologiske jordbruket i Norge skal kunne møte utfordringene nye regelverket fra EU medfører, samt fortsatt ha en spydspissfunksjon for landbruket generelt, er det avgjørende at det blir satt i gang forsknings- og utviklingsarbeid for å finne gode, praktiske løsninger for bonden.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke potten til utviklingsmidlene for økologisk landbruk med 5 mill. kroner til totalt 20 mill. kroner. Forhandlingsutvalget ber om at tiltak for å styrke produksjon i tråd med 10 prosent-målet, samt markedsrettede tiltak, prioriteres. Totalt 10 mill. kroner øremerkes Matvalget og Landbrukets Økoløft i 2026.

Matvalget

For å øke produksjonen og forbruket av økologisk mat i Norge, er offentlige måltider en nøkkelfaktor. Offentlige innkjøp bidrar til volum og stabilitet for produsenten, samt øker volumet i varelinjene. Dette bidrar til økt produksjon, og økt tilgang til råvarer for den enkelte forbruker.

Matvalget er en veiledningstjeneste for økt forbruk av økologisk mat og bærekraftige menyer overfor offentlig sektor. Oppdraget er en 3-årig avtale (2023-2025) med Landbruksdirektoratet. Tilskuddet er øremerkede midler over jordbruksavtalen tilknyttet økologiske utviklingsmidler, med en årlig ramme på inntil 4 millioner. Ut over denne bevilgningen bidrar veiledende virksomheter med egenandeler, og totalbudsjettet for inneværende år er på om lag 7 millioner. Matvalget har i dag 7 årsverk.

⁴² <https://gartnerhallen.no/nb/aktuelt/bondene-vil-produsere-mer-men-det-offentlige-velger-importvarer/>

⁴³ <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2982944>

⁴⁴ <https://gartnerhallen.no/nb/aktuelt/bondene-vil-produsere-mer-men-det-offentlige-velger-importvarer/>

Matvalget erfarer at det er stort behov for en kommersielt uavhengig aktør som kan bistå og utfordre offentlige virksomheter i å gjøre vedtatt matpolitikk om til faktiske innkjøpsregimer og praktiske måltidsløsninger basert på norsk landbruksproduksjon. For å bidra til å nå regjeringas mål om mer økologisk i offentlige innkjøp, må en veiledningstjeneste for økologisk mat og bærekraftige menyer videreføres.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om bevilgningen til Matvalget videreføres med 5 mill. kroner årlig, for en ny treårig periode fra 2026 til 2029. Midlene øremerkes under ordningen Utviklingsmidler til økologisk landbruk (LUF).

Landbrukets Økoløft

Landbrukets Økoløft har siden 2016 samlet aktører fra hele verdikjeden for å komme med felles løsninger på utfordringer for økologisk produksjon i Norge.

I 2022 ble ressursgruppa i Landbrukets Økoløft med representanter fra hele verdikjeden, slått sammen med dialogforum for økologisk jordbruk som var ledet av Landbruks- og matdepartementet (LMD). Økoløft og LMD har siden samarbeidet om å arrangere to ressursgruppemøter i året, som delvis har blitt ledet av landbruks- og matministeren. Der har det blitt satt søkelys på flaskehals i verdikjeden for økologisk mat, samt viktigheten av økologisk landbruks spyspissfunksjon og behov for nye nasjonale mål for økologisk produksjon.

I Nasjonal strategi for økologisk landbruk 2025-2032, prioriteres Nasjonal ressursgruppe for økologisk jordbruk høyt, og gruppa skal i perioden utarbeide tiltaksplaner innenfor tre satsingsområder: frukt og grønt, korn, og melk. I tillegg skal ressursgruppa styrkes, og LMD vil invitere medlemmene til å inngå en intensjonsavtale hvor de kan formulere egne ambisjoner og forpliktelser. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener Landbrukets Økoløft bør ha en koordinerende rolle i Nasjonal ressursgruppe fremover i samarbeid med LMD, samt sikre et godt samarbeid mellom aktørene mellom ressursgruppemøtene.

Landbrukets Økoløft har til jordbruksoppgjøret 2025 bedt om en fast, årlig tildeling frem mot 2032. Midlene skal brukes til å bidra til å øke økologisk produksjon, finne løsninger på de ulike flaskehalsene, og å løfte norske økologiske varer i verdikjeden for økologisk mat.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at 5 mill. kroner fra utviklingsmidlene øremerkes Landbrukets Økoløft årlig frem mot 2032. Landbrukets Økoløft skal, innenfor tildelingen, 1) samle verdikjeden og andre aktører fra landbruket, og sikre bedre samspill mellom produsent og marked for å nå målet om 10 prosent økologisk areal, og 2) videreføre ordningen med inspirasjonsbønder, med formål om å inspirere konvensjonelle produsenter til å legge om til økologisk produksjon. Landbrukets Økoløft skal levere en flerårig prosjektplan før midlene tildeles.

11.4.3 Konkurransetsette forbrukerinformasjon om økologisk matproduksjon og jordbruk

I 2007 ble Stiftelsen Norsk Mat (den gang Matmerk) gitt i oppdrag å drive «generisk markedsføringsarbeid for økologisk mat». Oppdraget er gitt en ramme på 2,2 mill. kroner over jordbruksavtalen, i tillegg til midler fra Omsetningsrådet. Oxford Research leverte til jordbruksoppgjøret 2024 en midtveisevaluering av *Nasjonal strategi for økologisk landbruk*. I evalueringen vises det til en uheldig dobbeltrolle hos Stiftelsen Norsk Mat, og flere aktører peker på at dagens organisering bør revurderes. «For å få et større trykk på arbeidet, bør det ses nærmere på hvilke aktører som bør ha ansvaret for formidlingen av informasjon om økologisk mat og hvordan generisk markedsføring organiseres i tiden fremover.»

I ny Nasjonal strategi for økologisk landbruk 2025-2032 trekkes økt bevissthet om økologisk mat og drikke blant forbrukere fram som et viktig tiltak for å nå 10 prosentmålet. I strategien skriver regjeringa at det er *«behov for en forsterket informasjonsinnsats og økologisk matproduksjon. I tillegg kan det være hensiktsmessig å informere om forskjellene mellom økologisk og konvensjonell matproduksjon i informasjonskampanjer, slik at forbrukerne kan ta informerte valg basert på egne verdier og preferanser»*.

Å konkurranseutsette det offentlige oppdraget om generisk informasjon om økologisk landbruk kan være et tiltak for å styrke arbeidet med forbrukerrettet informasjon. På den måten kan ulike aktører presentere sine forslag til hvordan oppnå dette målet. Som en del av anbudet skal aktøren utvikle og gjennomføre kampanjer for å fremme markedsutvikling og økt omsetning av økologiske matvarer.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det offentlige oppdraget knyttet til generisk informasjon om mat og landbruk konkurranseutsettes. Dette medfører en redusert bevilgning til Stiftelsen Norsk Mat på 2,2 mill. kroner fra jordbruksavtalen i 2026. Oppdraget konkurranseutsettes for en periode på fem år med en ramme på totalt 2,2 mill. kroner over jordbruksavtalen, i tillegg til midler fra Omsetningsrådet.

12. Styrking av beredskap og matsikkerhet i Nord

I forbindelse med behandling av Meld. St. 10 (2024-25) vedtok Stortinget en satsing på Nord-Norge i årets jordbruksoppgjør:

«Stortinget ber regjeringa ha ei kraftig prioritering av Nord-Noreg i jordbruksoppgjeret 2025.»

Nord-Norge står i en særstilling. Situasjonen for jordbruket i Nord-Norge er utfordrende, særlig i et beredskapsperspektiv. Et av de viktigste sikkerhetspolitiske tiltakene i Nord er et levende landbruk og aktiv matproduksjon. Slik kan vi sikre matvareforsyning i regionen i en krisesituasjon, og ivareta norsk suverenitetshevdelse.

Finnmark, Troms og Nordland står overfor store roviltutfordringer. Majoriteten av jordbruket i regionen er husdyrproduksjon. Det er betydelige beiteressurser tilgjengelig i regionen, men det er utfordrende å nyttiggjøre seg av disse med den rovdysituasjonen som er i dag.

Agri Analyse har utarbeidet to rapporter med status og tiltak for å styrke jordbruket i Finnmark og Troms. I disse rapportene anslår Agri Analyse at kostnaden ved å styrke jordbruket i de to fylkene over en tiårsperiode er hhv. 1,021 mrd. kroner i Finnmark⁴⁵ og 1,088 mrd. kroner i Troms⁴⁶.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil understreke betydningen av et levende landbruk i Finnmark, Troms og Nordland. Det er viktig med en effektiv rovviltforvaltning i Finnmark, Troms og Nordland for å ivareta de gårdsbruka som er i regionen i dag, og kunne tilrettelegge for økt beitebruk og økt produksjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke tilskudd til Nord-Norge i 2026 med totalt 128,4 mill. kroner:

- **Innføre tilskudd til potet og grønt i Nord-Norge på 1 kr/kg, totalt 4,8 mill. kroner.**
- **Driftstilskudd ammekyr i sone 5-7 økes med 200 kr/dyr/8000 kr/bruk, totalt 11,5 mill. kroner.**
- **Husdyrtilskudd til avlsgris i Nord-Norge økes med 50 kr/dyr, totalt 100 000 kroner.**
- **Arealtilskudd til grovfôr i sone 6 og 7 økes med 140 kr/daa til hhv. 600 kr/daa og 646 kr/daa, totalt 112 mill. Kroner.**
- **I tillegg foreslås en økning av tilskuddsandelen gjennom IBU-midlene, en ny satsing på beiteteknologi i Nord-Norge (23 mill. kroner) og en økning av tilskudd til næringsmiddelindustrien (Statsbudsjettet).**

12.1 Økt kostnadsdekning gjennom IBU-midlene

Kostnadene ved investeringer i Finnmark, Troms og Nordland er høyere enn i andre deler av landet. Lange avstander og få bønder gir høye kostnader til både materialer og tjenester. En ny rapport fra Agri Analyse beregner investeringsbehovet for eksisterende bruk i Finnmark til 600 mill. kroner over ti år. En annen rapport beregner kostnaden ved investeringer i Troms til 187 mill. kroner årlig i fire år, og 85 mill. kroner årlig i påfølgende fire år.

⁴⁵ Agri Analyse, Finnmark – Status og tiltak (2025). Tabell 49. <https://www.agrianalyse.no/getfile.php/138556-1732626640/Bilder/2024/Rapport%207%20B%C3%A6rekraftig%20%C3%B8konomi%20i%20Troms-jordbruket%20%28web%29.pdf>

⁴⁶ Agri Analyse, Bærekraftig økonomi i Troms jordbruket (2025). Tabell 10.2. <https://www.agrianalyse.no/getfile.php/138556-1732626640/Bilder/2024/Rapport%207%20B%C3%A6rekraftig%20%C3%B8konomi%20i%20Troms-jordbruket%20%28web%29.pdf>

Det er ikke tak på IBU-midler i Finnmark, Troms og Nordland i dag. For å stimulere til økt produksjon og ombygging av særlig løsdriftsfjøs i Nord-Norge, bør tilskuddsandelen økes for disse tre fylkene.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at tilskuddsandelen for IBU-midler i Finnmark, Troms og Nordland økes til 60 prosent og 75 prosent i tiltakssonen.

12.2 Tilskudd til beiteteknologi i Nord-Norge

Nord-Norge har enorme utmarksressurser som i dag er ubenyttet. Det er flere grunner til dette, blant annet roviltutfordringer. I en rapport fra 2024 foreslår Agri Analyse en satsing på blant annet beiteteknologi, for å løfte beitebruken i regionen.⁴⁷

En satsing på beiteteknologi er et godt tiltak for å tilrettelegge for økt beitebruk. Økt bruk av beite vil gi styrket sjølforsyning.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å opprette et nytt tilskudd til beiteteknologi i Nord-Norge under LUF, som erstatning for ordningen «Bærekraftig matproduksjon i Nord». Tilskuddet er søknadsbasert, og det kan innvilges inntil 1000 kr/klave. Det bevilges totalt 20 mill. kroner til ordningen i 2026. Se ellers utforming av beiteteknologi-tilskudd i kap 7.1.5.

12.3 Distriktstilskudd for potetproduksjon og frilandsgrønnsaker i Nord-Norge

For å bidra til potetproduksjon og produksjon av frilandsgrønnsaker i Nord-Norge, gis det et distriktstilskudd på 3,74 kr/kg.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil øke distriktstilskuddet for potetproduksjon og frilandsgrønnsaker i Nord-Norge med 1 kr/kg, med total økning på 4,8 mill. kroner i 2026.

12.4 Tilskudd til næringsmiddelindustrien i Troms og Finnmark

Regjeringen bevilget 14 millioner kroner over statsbudsjettet, utenfor jordbruksavtalen, i 2025 til et nytt tilskudd til næringsmiddelbedrifter i Troms og Finnmark som benytter råstoff fra jordbruk og reindrift i sin produksjon. Tilskuddet forvaltes av Innovasjon Norge.

Siden 1998 har Nortura lagt ned flere slakterier og kjøttforedlingsanlegg i Nord-Norge. For Troms og Finnmark er det nå kun slakting i Karasjok og Målselv. Anlegget i Målselv har også noe videreforedling med kjøttdeig som det største produktet.

Produksjonsvolumer i Nord-Norge har over flere år gått nedover, og særlig landbruket i Troms og Finnmark taper produksjon i forhold til resten av landet. Siden 1998 er antall slaktegris i Troms og Finnmark redusert med 50 prosent samtidig som antall slaktegris i landet økt med 15 prosent. Antall sauer er redusert med 25 prosent, mens det i landet er redusert med 14 prosent. Antall storfe er redusert med 25 prosent, mens det for landet er redusert med 15 prosent. Eggproduksjonen i Finnmark og Troms er redusert med ca. 10 prosent, mens den i landet er økt med ca. 35 prosent.

⁴⁷ Agri Analyse, Teknologibruk for melk- og kjøttproduksjon i utmarka i Nord-Norge med Troms som eksempel (2024).
<https://www.agrianalyse.no/getfile.php/138302-1712736636/Dokumenter/Dokumenter%202024/Rapport%203%20Teknologibruk%20i%20utmarka%20i%20Nord-Norge%20%28Web%29%28oppdatert%29.pdf>

I samme periode har også mesteparten av distribusjonen av mat blitt sentralisert til Østlandet og Trøndelag. Det er kun enkelte produkt som blir distribuert direkte fra Målselv ut til dagligvarekunder.

Det er nødvendig å opprettholde slakterivirksomhet i Troms og Finnmark for at det skal kunne være mulig å drive husdyrproduksjon i disse fylkene. Bonden må kunne få levert dyr til slakt uavhengig av geografi. For å sikre at Nortura skal kunne opprettholde mottaksplikten og at bøndene får lik oppgjørpris som andre deler i landet, er det nødvendig at myndighetene dekker driftsulempene knyttet til slakting i Troms og Finnmark.

Det er i dag flere sektorer som mottar støtte slik at det skal være praktisk mulig å nå politiske mål. Et eksempel er ordninger for sikre drift av fiskemottak i områder hvor det ellers ikke ville vært lønnsomt å drive mottak. Dette gjør det mulig for kystfiskerne å levere fangst.

Nok tilførsler er en avgjørende faktor for å skape lønnsomhet for Norturas slakterier i Nord-Norge. Med fallende produksjon i landbruket, særlig i Troms og Finnmark har dette blitt ytterligere forsterket de siste årene. For de to anleggene i Troms og Finnmark viser Norturas økonomiske beregninger at selv inkludert en lavere avregningspris for bønder i Nord-Norge, går den økonomiske driften knyttet til slaktingen i betydelig minus i Troms og Finnmark, mens den akkurat balanserer i Nordland.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det er viktig å ivareta landbruket og forsyningsplikten i Troms og Finnmark. Det er ved denne bevilgningen etablert et prinsipp om støtte utenfor jordbruksavtalen til å ivareta forsyningssikkerheten i nord. Dersom staten mener alvor med satsingen er det naturlig at Nortura blir kompensert fullt ut for sine merutgifter med å drive slakteri og oppfylle mottaksplikten i Troms og Finnmark. Andre slakterier må også få kompensert sine utgifter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener tilskuddet til næringsmiddelindustrien i Nord-Norge som ble opprettet i Statsbudsjettet 2025, økes med 50 mill. kroner til 65 mill. kroner i 2026.

13. Landbrukets Utviklingsfond (LUF) og næringsutvikling

Landbrukets utviklingsfond (LUF) består av en rekke tiltak og virkemidler innen næringsutvikling, kompetanseheving og klima- og miljøtiltak som skal stimulere til utvikling i landbruksnæringen. Virkemidlene omfatter bla. tilskuddsordninger, utviklingsprogrammer og prosjekter som skal bidra til å styrke og bygge ut næringsgrunnlaget på landbrukseiendommer. Midlene tildeles fondet som forvaltes av Landbruksdirektoratet. Forvaltningen av virkemidlene i fondet er spredt på flere aktører.

Fondsmidlene kan brukes til:

- tiltak som tar sikte på å styrke og bygge ut næringsgrunnlaget på landbrukseiendommer. Dette gjelder også om landbrukseiendommen er en del av en kombinert arbeidsplass.
- aktivitetsfremmende tiltak innen eller i tilknytning til landbruksnæringene.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke bevilgningen til Landbrukets Utviklingsfond med 246,1 mill. kroner i 2026.

13.1 Oppsummering – krav om endrede innvilgningsrammer for ordninger under LUF

Tabell

Tilskuddsramme for Landbrukets utviklingsfond i 2025 og forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag sitt krav for 2026. Mill. kroner.

	2025	Ekstra 2025	Endring 2025-26	Krav 2026
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling (IBU-midler)	1272,5		74,8	1347,3
Nasjonale tilretteleggingsmidler	16		0	16
Det store norske grøntløftet ¹	5		0	5
Regionale tilretteleggingsmidler ²	61		0	61
Områderettet innsats			0	
Fjellandbruket	3		0	3
Bærekraftig matproduksjon i Nord (3 år)	25		-25	0
NY: Tilskudd til beiteteknologi i Nord	0		20	20
Rekruttering og kompetanse i landbruket			0	
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	15		5	20
Nasjonal modell for voksenagronom	17		0	17
Pilotprosjekt for videreutvikling av landbruksutdanningen	2		0	2

NY: Fagskoleutdanning håndverksysting	0		2	2
Forskning og utvikling	91,5	7	0	91,5
PRESIS (presisjonsjordbruk i praksis) ³	4	0,396	-4	0
Stiftelsen Norsk Mat	78		6,8	84,8
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	77		0	77
Bondens marked og Norsk Gardsost	3		5	8
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	237		-71	166
Skogbruk	275		-70	205
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	2,5		-2,5	0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		3	4,5
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	220		30	250
Drenering ⁴	148	41	47	195
NY: Kalking	0		100	100
NY: Tilskudd til nydyrking	0		75	75
MetanHUB	10		0	10
Klimasmart landbruk	12		-2	10
Tilskudd til tiltak i beiteområder	32		0	32
NY: Tilskudd til beiteteknologi	0		50	50
NY: Pilotprosjekt: Teigbasert tilskudd	5		10	15
Handlingsplan for plantevernmidler	15		-2	13
Klima- og miljøprogrammet	40	2,023	-2,5	37,5
Biogass	23		-23	0
Tilskudd verdensarvområder og utvalgte kulturlandskap	25		2,5	27,5
Utviklingstiltak økologisk jordbruk	15		5	20
NY: Friskere geiter - kompensasjonstilskudd til sanering av ammegeitbesetninger	0		12	12
Totalsum	2731,00	50,419	246,10	2977,1

- 1 Det store norske Grøntløftet fikk innvilget 15 mill. kroner over tre år i perioden 2025-2027 i jordbruksoppgjøret 2024.
- 2 Regionale tilretteleggingsmidler og regionale tilskudd til rekruttering og kompetanseheving ble slått sammen i jordbruksoppgjøret 2024.
- 3 Prosjektet PRESIS fikk siste tildeling i fjorårets oppgjør. I et møte i mars 2025 ble det avgjort at ubrukte midler i prosjektet for 2024 kunne overføres til 2025.
- 4 Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke bevilgningen til drenering i 2025 med 41 mill. kroner, til totalt 189 mill. kroner. Dette er på samme nivå som 2024.

13.2 Kapitalsituasjonen i LUF

I jordbruksoppgjøret 2022 ble det bestemt at ubenyttede rammer på slutten av året skulle inndras til fondet. Inndragning av ubenyttede rammer gir lavere tilskuddsramme påfølgende år, og på sikt blir mindre tildelt og utbetalinger lavere.

Fondskapitalen ble i 2024 økt med 158,443 mill. kroner til 1 162,694 mill. kroner. Fondets ansvar var per 31.12.2024 på 3320,285 mill. kroner. Ansvarer fra 2023 til 2024 har økt med 7 prosent, og utgjorde i 2024 totalt 280 prosent av den samlede fondskapitalen.

Basert på dagens prognoser for inntekt og utbetalinger, forventes det et overskudd i 2025 på 188,50 mill. kroner. Prognosen viser også at fondskapitalen vil øke ytterligere de neste fem årene. Landbruksdirektoratet anbefaler tross dette at man fortsatt følger nøye med på kapitalsituasjonen i fondet, og at fondskapitalen og likviditeten holdes under oppsyn.

For å sikre fondskapitalen fremover vil forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag videreføre praksisen med inndragning av ubenyttede midler til fondet ved årsslutt. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil ikke tilføre fondskapitalen ytterligere midler i 2026.

I 2024 gjenstår det 119 mill. kroner i rammen, etter partene ble enige om å overføre ubenyttet ramme til Forskning og utvikling, Klima- og miljøprogrammet og PRESIS fra 2024 til 2025 (se LUF-tabell kap 13.1).

Forhandlingsutvalget foreslår å øke bevilgningen til drenering med 41 mill. kroner i 2025. Bevilgningen tas fra ubenyttet ramme. 78 mill. kroner overføres fondskapitalen i 2025.

Behovet for omlegging til løsdrift fram mot 2034 er svært omfattende og tilsier at fondet vil måtte tilføres langt mer midler pr år enn i dag, dersom omleggingen til løsdrift skal la seg gjennomføre. Tar vi utgangspunkt i ombyggingstakten, har staten i prinsippet to valg: enten må kravet utsettes eller så må tilskuddsandelen pr prosjekt endres og mengden midler tilført fondet økes.

Onsdag 9. april behandlet Stortinget Meld. St. 8 (Dyrevelferdsmeldingen). Det ble ikke flertall for å stille krav om at løsdriftskravet kun skal gjelde nybygg. Dermed blir løsdriftskravet stående, og investeringsbehovet forblir i størrelsesorden 22 mrd. kroner (se kap 8.5.4).

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at midler til ombygging av båsfjøs til løsdrift i utgangspunktet bør tilføres fondet utenom jordbruksavtalen. Alternativt bør midlene tilføres fondet på en slik måte at det ikke beregnes som inntekt i jordbruket, da dette er statlig pålagt krav.

13.3 Investerings- og bedriftsutviklingsordningen (IBU-midler)

Det har vært og er et stort behov for investeringer i jordbruket, både i driftsbygninger og i jord, grøfter, gjerder osv. Høyt kostnadsnivå i kombinasjon med lav lønnsomhet gjør det krevende for bonden å finansiere investeringene.

Formålet med midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.

I jordbruksoppgjøret 2024 økte avtalepartene rammen for IBU-midler med 52,0 millioner kroner. Totalt utgjorde rammen for IBU-midler 1 272,5 mill. kroner for 2025. Ansvaret ved utgangen av 2024 på 1539,2 mill. kroner. Landbruksdirektoratet prognostiserer en svak vekst i IBU-midlene frem mot 2029.

Behovet for investeringsstøtte er den til enhver tid gjeldende sum som sørger for at en investering faktisk blir lønnsom. Med lønnsom menes netto nåverdi lik eller større enn null. Det er i utgangspunktet investeringens fremtidige kontantstrømmer over eiendelenes levetid som skal forsvare investert beløp. I de tilfeller der fremtidige kontantstrømmer ikke er tilstrekkelige, må investert beløp reduseres dersom netto kontantstrømmer ikke kan heves. IBU-midler skal derfor sørge for netto nåverdi større enn eller lik null, der fremtidige netto kontantstrømmer fra investeringens produksjon ikke er store nok. Investeringsstøtte i form av IBU-midler er derfor kun nødvendig dersom en produksjon ikke er lønnsom nok i seg selv uten støtte. Produksjoner som har positive netto kontantstrømmer, har derfor ikke behov for IBU-midler.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at IBU-midlene skal kompensere for smådriftsulempen og ikke stordriftsulempen. Gårdens ressursgrunnlag må være avgjørende ved tildeling av investeringsmidler til utbygging. IBU-midlene må bidra til å utnytte landets totale arealressurser og sikre utnytting av ressursgrunnlaget på det enkelte bruk. Alle prosjekter må være i samsvar med gårdens spredeareal og grovfôrareal.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke rammen til investerings- og bedriftsutviklingsordningen med 74,8 mill. kroner til totalt 1347,3 mill. kroner i 2026. I tillegg settes det av 2 mrd. kroner utenom jordbruksoppgjøret til finansiering av omstilling til løsdrift for storfe. Samtidig endres løsdriftskravet til å kun gjelde ved nybygg eller ombygging som følge av at fjøset er utslitt, slik at en unngår å bygge om eller rive fullt brukbare fjøs.

13.3.1 Føringer for IBU-midlene

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår følgende føringer for forvaltningen av IBU-midlene:

- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget og økonomien på bruket. Ved vurdering av det enkelte prosjekt må det sees objektivt på lønnsomhet i prosjektet uavhengig av bondens gjeldsbelastning før prosjekt (egenkapital) og tilgang på ressurser. Det er kun netto kontantstrøm fra den aktuelle produksjonen som skal tas med i vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene.
- Støttegraden for IBU-midlene i Finnmark, Troms og Nordland økes til 60 prosent, og til 75 prosent i tiltakssonen (se kap. 12.1).
- Små og mellomstore bruk, samt bruk som setrer, skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr.
- Investeringer som følge av EUs økologiregelverk prioriteres.
- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner som baserer seg på norske ressurser og som har markedspotensial.

- Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.
- Støtte til investeringer innen korn, frukt-, grønt-, potet- og veksthusnæringen skal prioriteres. Det må åpnes for støtte til mobile investeringer i grøntsektoren. Kostnader til omarronding og grøfting må tas med inn i beregningen av tilskudd til nyplanting. For korn prioriteres særlig investeringsstøtte til oppgradering og nybygg av tørker og lager.
- Nye og småskala produsenter skal prioriteres innen grøntproduksjon, og øremerking av midler til småskala grønt på 20 mill. kroner må gjeninnføres (se kap. 7.3.4).
- Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.
- Nasjonal pott til løsdiftsinvesteringer for storfe videreføres.
- Det må prioriteres investeringsmidler til istandsetting av jordvegen knyttet til setra, og opprustning og utvikling av seteranlegg. Dette inkluderer også infrastruktur som veg, vann og tilkobling til strømnnett (se kap. 8.10.3).
- Tilskuddsdekning til investering i tilbygg til eksisterende melkegeitefjøs for å muliggjøre oppføring av kje.
- Investeringsmidler til fornying av driftsapparat ved generasjonsskifte i saueneæringa prioriteres. Investeringene skal ikke medføre produksjonsøkning og gårdens tilgjengelige utmarks- og arealressurser må legges til grunn.
- Investeringsstøtte til omlegging til SPF i perioden frem til 2030 prioriteres. For å sikre rettferdig fordeling, bør ordningen bør innrettes slik at man får tilskudd pr avlspurke (se kap. 8.8.1).
- Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglagene skal inngå i de regionale partnerskapene.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om en redegjørelse for Innovasjon Norges vurdering av hvordan nåverdiberegning av investeringen bedre kan synliggjøres i arbeidet med søknader om investeringsvirkemidler, ihht. sluttprotokoll for jordbruksoppgjøret 2024.

13.4 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Formålet med Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) er å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tiltak som tilrettelegger for fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Målgruppen for ordningen er bl.a. organisasjoner, forsknings- og utviklingsinstitusjoner, fylkeskommuner og kommuner. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet, og forskrift om tilskudd til nasjonale tilretteleggingstiltak til næringsutvikling og kompetanseheving i landbruket ligger til grunn for forvaltningen av midlene.

I 2024 ble det bevilget 20 mill. kroner til NT-midlene, hvorav 4 mill. kroner ble overført fra tidligere år. Det ble gitt tematiske føringer for økologisk landbruk, HMS-arbeid i landbruket og oppfølging av rapporten «Grøntsektoren mot 2035». Landbruksdirektoratet mottok 41 søknader med et samlet ressursbehov på 44,7 mill. kroner i 2024. 13 av søknadene ble innvilget med en total ramme på 15,9 mill. kroner. I tillegg ble det satt av 4 mill. kroner til prosjekter innen økt sjølforsyning og bedre grovfôr. Tre prosjekter søkte om totalt 4,7 mill. kroner, og et prosjekt fikk innvilget 4 mill. kroner.

I januar 2024 lanserte regjeringa et nytt mål for omsetning av lokalmat på 25 mrd. kroner innen 2035. For å nå dette ambisiøse målet, er det viktig å tilrettelegge for alternative salgskanaler og utvikle nye markedsmuligheter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil videreføre bevilgningen på 16 mill. kroner til Nasjonale tilretteleggingsmidler. Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det bevilges midler til minst et prosjekt med formål om å utvikle salgskanaler eller markedsmuligheter for lokalmat og -drikke.

13.5 Regionale tilretteleggingsmidler

Regionale tilretteleggingsmidler skal legge til rette for regional næringsutvikling med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket. Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer innenfor fastsatte nasjonale og regionale rammer, strategier og prioriteringer. Det kan i tillegg gis tilskudd til tiltak som bidrar til rekruttering eller kompetanseheving.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble ordningen «Regionale tilskudd til rekruttering og kompetanse» (RK-midler) innlemmet i «Regionale tilretteleggingsmidler» (RT-midler). Bakgrunnen for dette var at ordningene har hatt tilnærmet likt formål. Det er fylkeskommunene som forvalter RT-midlene.

I 2024 ble det bevilget totalt 41 mill. kroner i RT-midler og 14 mill. kroner i RK-midler. Totalt ble det innvilget 41,8 mill. kroner til 180 prosjekter under RT-midlene i 2024. Hovedårsaken til at det ble bevilget mer midler i 2024 enn som ble innvilget rammen, var at noen fylker overførte uutnyttet ramme fra 2023 til 2024. Det ble totalt innvilget ca. 15,5 mill. kroner til gjennomføring av 119 RK-prosjekter i fjor. Tidligere underforbruk og inntrukne midler har gitt fylkeskommunen anledning til å tildele midler til prosjekter utover rammen på 14 mill. kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil videreføre bevilgningen på 61 mill. kroner til Regionale tilretteleggingsmidler i 2026.

13.6 Områderetta innsats

13.6.1 Fjellandbruket

Omtrent 42 prosent av landarealet i Norge ligger i fjellareal. I disse områdene finner vi 17 prosent av dyrka mark i Norge og om lag 20 prosent av aktive gårdsbruk (NIBIO 2018). Effektivisering i landbruket har særlig truffet fjellandbruket. Små og bratte driftsarealer gjør det utfordrende å sikre lønnsom drift, og fjellkommunene opplever befolkningsnedgang som også merkes i landbruket og tilhørende næringer. Samtidig er det et enormt potensial i fjellandbruket til å utnytte utmarksressursene våre til matproduksjon og bidra til å styrke sjølforsyninga og matberedskapen. Det er derfor viktig å opprettholde et aktivt fjellandbruk over hele landet.

Områderettet innsats til fjellandbruket er en satsing som omfatter fjellandbruket i 77 kommuner i Trøndelag, Innlandet, Vestfold og Telemark og Oslo og Viken. Midlene skal bidra til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. I 2025 ble ansvaret for forvaltning av midlene overført fra Statsforvalteren til Trøndelag fylkeskommune.

I Statsbudsjettet for 2023 ble det satt av midler til å opprette et Nasjonalt senter for fjellandbruk. Senteret er et nettverk som «jobber for å fremme og styrke livskraftig fjellandbruk i Norge». Arbeidet med fjellandbruket bør sees i sammenheng. Det kan derfor være aktuelt å la senteret forvalte midlene til fjellandbruket. På denne måten kan man sikre god kunnskapsoverføring over hele landet, og danne grunnlag for et sterkt nettverk.

I 2024 startet kommunene i regionen et samarbeid om å lage tettere koblinger og samarbeid mellom reiselivet og landbruket/lokalmaten. Arbeidet inngår i det pågående arbeidet med matregionsatsingen. Dette er et viktig tiltak og kan bidra til økt verdiskaping i fjellandbruket.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil videreføre bevilgningen på 3 mill. kroner til fjellandbruket i 2026. Nasjonalt senter for fjellandbruk bør overta forvaltningen av disse midlene.

13.6.2 Bærekraftig matproduksjon i Nord

I jordbruksoppgjøret i 2022 ble det satt av midler til satsingen «Bærekraftig matproduksjon i Nord» over tre år med mål om å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken og heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk. Fylkeskommunen i Troms og Finnmark har ansvaret for å koordinere arbeidet med satsingen. Ordningen skulle evalueres etter tre år.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble bevilgningen økt med 8 mill. kroner til 25 mill. kroner totalt. Av disse skulle 5 mill. kroner gå til et pilotprosjekt i 2025 for en ordning med teigbasert tilskudd i regionen.

En satsing på Nord-Norge er viktig (se kap. 12). Områdesatsingen «Bærekraftig matproduksjon i Nord-Norge» har gått til prosjekter for utvikling av jordbruket i området. For å styrke jordbruket i regionen, mener forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag at disse midlene bør gå direkte til bonden. Kun 32 prosent av fôrenhetene i utmarka utnyttet i Nord-Norge. Agri Analyse foreslår i en utredning en økning i bruk av beiteteknologi for å sikre bedre utnyttelse av utmarksressursene.⁴⁸ Dette er et godt og målrettet tiltak for å styrke matproduksjonen i Nord-Norge.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at *Bærekraftig matproduksjon i Nord* avvikles fra 2026. 5 mill. kroner videreføres til «pilotprosjekt for teigbasert tilskudd». 20. mill. kroner omfordes til beiteteknologi i Nord-Norge (se omtale i kap. 12.2).

13.7 Rekruttering og kompetanse

13.7.1 Nasjonal modell for voksenagronomen

I tillegg til den ordinære naturbruksutdanningen har vi en nasjonal modell for voksenagronom og for voksengartner. Disse tilbudene er i all hovedsak lokalisert i tilknytning til ulike naturbruksskoler rundt i landet. Formålet med nasjonal modell for voksenagronom å bidra til styrking av kompetansehevende tiltak i landbruket som sikrer faglig kvalitet og fleksibel tilrettelegging. Det er viktig og positivt at voksenagronom- og voksengartnerstilbudet følger en nasjonal og enhetlig modell og at tilbudene har en forutsigbar finansiering. Til jordbruksoppgjøret 2024 evaluerte SINTEF voksenagronomordningen på bestilling fra avtalepartene. Evalueringen viste at dagens modell fungerer godt, og er et viktig tilbud til unge voksne som har hatt en annen yrkeskarriere før de tar over gårdsdrifta.

I august 2024 la regjeringa fram ny opplæringslov. Loven gir utvidet rett til videregående opplæring, blant annet:

⁴⁸ Agri Analyse, Teknologibruk for melk- og kjøttproduksjon i utmarka i Nord-Norge, med Troms som eksempel (2024)

- **Rett til å ta videregående opplæring til du fullfører.** Hvis du stryker i ett eller flere fag på videregående, eller avbryter underveis, har du rett til opplæring helt til du har fullført. Tidligere har ungdom kun hatt rett til tre års opplæring.
- **Rett til å ta et nytt fagbrev, selv om du har ett fra før, eller du har fullført med studiekompetanse.** Etter den gamle loven hadde du kun rett til å ta ett fagbrev, og du hadde ikke rett til å begynne på yrkesfag hvis du allerede hadde tatt studieforberedende.
- **Utvidede rettigheter for opplæring for voksne.** I tillegg skal opplæring i moduler gjøre det enklere for flere å opparbeide seg en ny kompetanse eller fullføre noe de har startet på, men avbrutt underveis.

Disse endringene kan på sikt medføre endringer i voksenagronomen, men det er fortsatt usikkert hvordan. I jordbruksoppgjøret 2024 ble det derfor anbefalt å videreføre ordningen med nasjonal modell for voksenagronomen slik den er i dag.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at bevilgningen til gjennomføring av voksenagronomtilbudet videreføres med 17 mill. kroner i 2026.

13.7.2 Fagskoleutdanning innen håndverksysting

Fagskoletilbudet «Handverksysting – verdiskaping i mjølkeforedling» er et samarbeid mellom Fagskulen Vestland, Sogn Jord- og Hagebruksskule (SJH) og Trøndelag høgere yrkesfagskole (THYF) avd. Trondheim. Utdanningen er et årsstudium som går på deltid over to år, og er ment for de som skal starte med lokalforedling av melk, overta drifta, eller som skal arbeide i en slik bedrift.

Studiet er populært blant ysteriene i Norge. Det var fulltegnet kull i både 2022 og 2023, men fagskolen sliter med finansieringen. Det ble derfor ikke gjennomført i 2024. Det er ventelister for opptak, og søkerne kommer fra hele landet. Fagskoleutdanningen svarer særlig ut behovet for mer inngående kunnskap om ysting og melkeforedling.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at det settes av 2 mill. kroner til fagskoletilbudet innen håndverksysting. Midlene forvaltes av fylkeskommunen.

13.8 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat sitt formål er å styrke konkurranseevnen til norsk matproduksjon ved å arbeide med kvalitetssystemer og kompetanse samt å synliggjøre norske konkurransefortrinn og norsk opprinnelse overfor forbruker og marked. Oppgavene knyttet til tilskudd er i all hovedsak arbeidet med KSL (kvalitetssystem i landbruket), kommunikasjon og markedsføring av Nyt Norge, Spesialitet og Beskyttede betegnelser, samt drift og utvikling av lokalmat.no, økologisk.no, godkjenning av Inn på tunet-gårder og nasjonal nettside for Inn på tunet, samt salgsmålinger for lokalmat og -drikke.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble bevilgningen til Stiftelsen Norsk Mat økt med 7 mill. kroner til totalt 78 mill. kroner. SNM skulle vektlegge en økning av antall KSL-revisjoner, samt fortsette med markedsføring av ordningene *Spesialitet* og *Beskyttede betegnelser*.

Kravene til kvalitetssikring i norsk landbruk utvikler seg, og det er nødvendig å videreutvikle KSL for å møte forventninger og behov fra både næring og marked. Behovet for endring kommer tydelig frem i høringene til rapportene «Gyldig KSL» og «Fremtidens KSL-revisjoner». Stiftelsen Norsk Mat har, gjennom en bredt sammensatt arbeidsgruppe, utarbeidet en plan for utvikling av KSL frem mot 2030. Anbefalingen er samlet i en rapport som sendes på høring våren 2025. Rapporten peker på behov for et styrket revisjonssystem med en tydeligere struktur for oppfølging av avvik. En styrking av KSL er viktig for å øke troverdigheten til KSL som et

revisjonssystem, opprettholde tillit og sikre oppslutningen om et felles internkontrollsystem i landbruket.

Med bakgrunn i gjennomført benchmarking av KSL standarden mot FSA (Farm Sustainability Assessment) har deler av grøntnæringen i 2025 innført krav om Gull-nivå for sine produsenter. Det vil si KSL med tilleggssjekkliste FSA. Grøntnæringen ønsker sjekklisten innført for alle landets grøntprodusenter. Endringen medfører 800 flere KSL-revisjoner i året.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke bevilgingen til Stiftelsen Norsk Mat med 6,8 mill. kroner til totalt 84,8 mill. kroner i 2026. Økningen øremerkes med 6,4 mill. kroner til KSL inkludert innføring av FSA og Nyt Norge, og 2,6 mill. kroner til generell prisøkning. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber Stiftelsen Norsk Mat ta en gjennomgang for å se på potensialet for effektivisering av organisasjonens drift og virke.

13.9 Utvikling av lokalmat

I 2024 ble det omsatt lokalmat og -drikke for 12,27 mrd. Dette er 2 mrd. kroner mer enn forrige omsetningsmål på 10 mrd. kroner innen 2025. I 2024 lanserte derfor regjeringa et nytt ambisiøst mål om å øke omsetningen av lokalmat og -drikke til 25 mrd. kroner innen 2035.

Lokalmat og -drikke er en viktig del av vår identitet. Produsentene viderefører håndverk og tradisjoner fra generasjoner tilbake, og bidrar til innovasjon og matmangfold. Det er positivt for forbruker, for reiselivet og for verdiskaping i distriktene. Lokalmatprodusentene bidrar til å styrke sjølforsyningen og skaper arbeidsplasser i lokalsamfunnet. Veksten i omsetning av lokalmat og -drikke tyder på at det er vilje til innovasjon og ivaretagelse av viktige tradisjoner blant produsentene, og betalingsvilje blant forbrukere.

Dersom vi skal nå regjeringas ambisiøse målsetting, er det flere elementer som må på plass. Kunnskap og kompetanse blant produsentene må styrkes; særlig på markedsføring og merkantile tjenester, det må legges til rette for at nye produsenter kan etableres og at eksisterende produsenter kan vokse, økonomien må sikres for produsentene, og det må tilrettelegges for markedsmuligheter og -tilgang.

I januar 2025 la regjeringa fram «Oppskrift for økt omsetning av lokalmat og -drikke». I oppskriften foreslår regjeringa flere tiltak for å nå omsetningsmålet, blant annet:

- Vurdere utvidelse av ordningen for gårdssalg av alkohol
- Vurdere økning av innslagspunktet for anbud av offentlige anskaffelser
- Se på muligheten for å støtte oppunder fellesskapsløsninger knyttet til logistikk og distribusjon
- Vurdere innretningen på kompetansetilbudet
- Se på årsaken til lav deltakelse i Utviklingsprogrammet og vurdere behovet for eventuelle endringer
- Igangsette og gjennomføre flere prosjekter/piloter for å styrke koblingen mellom lokalmat og reiseliv, og lokalmatprodusenter og lokale innkjøpere

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag støtter regjeringas satsing på lokalmat og -drikke, og mener lokalmatproduksjonen er en viktig del av sjølforsyninga, beredskapen, verdiskaping og sysselsetting i distriktene, og av våre tradisjoner og identitet. Lokalmatprodusentene utnytter mulighetene i gårdens ressursgrunnlag for å drive jorda og gården i et evighetsperspektiv.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener de viktigste tiltakene for å styrke produksjonen og omsetning av lokalmat og -drikke er styrket kunnskap og

kompetanse, bedre markedstilgang og å styrke økonomien til produsentene, og ber om at tiltak som bidrar på disse områdene prioriteres.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil understreke at det er behov for å videreutvikle eksisterende og opprette nye direktesalgskanaler for sikre avsetning på produktene til små lokalmat og -drikkeprodusenter, og muliggjøre testing av nye og innovative produkter i markedet. Direktesalg er spesielt viktig for små frukt- og grøntprodusenter.

13.9.1 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

Kompetansenettverk for lokalmat består av fem regionale aktører som gir matfaglig kunnskap til lokalmatprodusenter gjennom kurs, rådgivning og en besøksordning. Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Hovedmandatet er å utvikle og tilby kompetanse som setter produsentene i stand til å planlegge, foredle og omsette mat med kvalitet og mat som er trygg. Landbruksdirektoratet har det nasjonale forvaltningsansvaret, mens fylkeskommunene forvalter de regionale kompetansenettverkene.

Høsten 2024 leverte Oxford Research sin rapport om kunnskapsbehovet til lokalmatprodusenter og evaluering av eksisterende kompetansetilbud. Rapporten ble bestilt til jordbruksoppgjøret 2024. Rapporten identifiserte tre områder hvor det var behov for ytterligere kompetanse:

- Bedriftene har generelt god kontroll på produksjons- og foredlingsprosesser, men det er et behov for mer inngående kunnskap om avanserte teknikker og prosesser. Spesifikke kompetanseområder her inkluderer råvarebehandling, mattrygghet og utvikling av nye produkter.
- Lokalmatbedrifter er ofte produktorienterte og har et stort behov for kompetanse innen marked og markedsføring. Bedriftene mangler ofte kompetanse innen markedsstrategier, kundenalyser, og digital markedsføring. De har særlig behov for bedre forståelse
- Kompetanse innen strategi og forretningsutvikling er også viktig. Strategisk planlegging, økonomistyring, og innovasjon er avgjørende for å oppnå bærekraftig vekst. Bedriftene trenger støtte til utvikling av forretningsmodeller som kan tilpasse seg markedsendringer og utnytte nye muligheter.

Rapportforfatterne trekker særlig frem området markedsføring, økonomi og strategi som mangelfullt. Fremover vil det være viktig med god koordinering for å sikre et godt, helhetlig kompetansetilbud til produsentene.

Det er i dag mangel på kunnskap blant produsenter om merkantile tjenester og markedsføring. I dag ligger ansvar for kurs og rådgivning om markedsføring hos Stiftelsen Norsk Mat. Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener mangfoldet i kurs og rådgivning bør ligge hos Kompetansenettverkene for å sikre likeverdig tilgang og et helhetlig tilbud. Kompetansenettverkene bør inkludere merkantile tjenester, markedsføring og forretningsmessig rådgivning.

Kompetansenettverkene opplever markant økning i antall veiledninger og kurs. Etterspørselen er større enn nettverkene har kapasitet til å gjennomføre, og rådgivningsapparatets mandat har ikke blitt utvidet tross stor vekst i bransjen. Det er spesielt ventelister innen ysting og sider- og fruktvinsproduksjon. Besøksordningen er underfinansiert. Fylkeskommunene rapporterer om god måloppnåelse for Kompetansenettverkene, men at ressursene ikke er tilpasset den store veksten som har skjedd på området. I jordbruksoppgjøret 2024 økte partene bevilgningen til Kompetansenettverkene med 300 000 kroner til totalt 15 mill. kroner. En ytterligere styrking av

denne bevilgningen i kombinasjon med et utvidet mandat er viktig for å sikre et godt kompetansetilbud videre.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke bevilgningen til Kompetansenettverk for lokalmat med 5 mill. kroner til 20 mill. kroner i 2026. Forhandlingsutvalget ber om at Kompetansenettverkene får mandat til å tilby rådgivning og kurs innen markedsføring, forretningsmessig drift og merkantile tjenester som en del av sitt eksisterende kurstilbud.

13.9.2 Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping har sin opprinnelse i Verdiskapingsprogrammet som Norsk Bonde- og Småbrukarlag var pådriver for på tidlig 2000-tall. Formålet med utviklingsprogrammet er å skape økt vekst og verdiskaping innen lokalmat, reiseliv, reindriftsnæringen, Inn på tunet, innlandsfiske og andre bygdenæringer basert på landbrukets ressurser. Programmet skal stimulere til økt lønnsomhet og konkurranseevne gjennom bedriftsutvikling, samarbeid, kompetanse og omdømmeaktiviteter. Utviklingsprogrammet er et viktig tiltak for å utvikle både lokalmatprodusenter, reiselivsbedrifter og samarbeid mellom ulike produsenter.

I 2024 var bevilget ramme til Utviklingsprogrammet på 77 mill. kroner. Av dette går bl.a. 12 mill. kroner til Grüne Woche og 10 mill. kroner til prosjekter hos Visit Norway.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre bevilgningen til Utviklingsprogrammet. Prosjekter med direkte tilknytning til primærproduksjon skal prioriteres. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker i tillegg en satsing på festivaler, arrangementer mm. som fremhever norsk jordbruk, eksempelvis ved beiteslipp/kuslipp eller sanking.

Internationale Grüne Woche og Visit Norway

Europas største landbruks- og matmesse Internationale Grüne Woche (IGW) arrangeres årlig i Berlin, med rundt 1500 utstillere fra 70 land, 300 000 besøkende og 5000 journalister. Messen er en viktig møteplass for landbruket, og kan bidra til å styrke omdømme og den matbaserte reiselivsnæringa.

Det bevilges om lag 12 mill. kroner over jordbruksavtalen til deltakelsen, og mellom 30-65 produsenter av lokalmat og -drikke deltar årlig. I tillegg stiller landbruks- og matministeren med en delegasjon av inviterte, som inkluderer produsenter, representanter fra landbruksnæringa, reiselivet, andre interesseorganisasjoner og næringslivet. I jordbruksoppgjøret 2024 ble partene enige om at det skulle gjennomføres en evaluering av Norges satsing på IGW.

Oxford Research leverte sin rapport i mars 2025. De konkluderer:

«Norge som matnasjon har endret seg i positiv retning og blitt mer profesjonalisert i løpet av den siste ti-femtenårsperioden. Deltakelsen på IGW kan også ha en positiv effekt på lokalmatprodusentenes tilknytning til bransjenettverknnettverk og deltakelse på regionale matfestivaler. Det er imidlertid lite som tyder på at IGW har hatt betydning for lokalmatsprodusentenes tilgang til nye markeder og verdiskaping. Norge har deltatt på IGW i lang tid, med et betydelig antall deltakere tilknyttet landbruksnæringen. Det legges inn betydelige økonomiske ressurser i den norske deltakelsen. Det er vårt samlede inntrykk at IGW koster mer enn det smaker. Vi finner det sannsynlig at alternativ bruk av IGW-midlene vil gi større nytteverdi for utviklingen av Norge som mat- og reiselivsnasjon.»

Rapportforfatterens funn er i tråd med det synspunktet Norsk Bonde- og Småbrukarlag har hatt i en årrekke. Vi støtter forfatterens konklusjon, og mener deltakelsen på IGW bør erstattes av en satsing på omdømme- og reiselivstiltak regionalt.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at satsingen på Internationale Grüne Woche avsluttes. Midlene brukes i stedet på regionale matsatsinger gjennom utviklingsprogrammet, hvor det regionale partnerskapet blir involvert.

Reiseliv er en viktig næring for å utvikle lokalmatproduksjonen og bygge omdømmet til næringa i Norge og i utlandet. En satsing på kombinasjonen reiseliv og lokalmat kan bidra til verdiskaping og vekst for landbruket.

I turistundersøkelsen 2024, er 36 prosent av utenlandske turister og 41 prosent av norske turister opptatt av matopplevelser. Majoriteten av disse ønsket å oppleve den norske matkulturen. 6 prosent av utenlandske turister og 4 prosent av norske turister hadde eller planla gårdsopplevelser som en del av ferien.

Potensialet i reiseliv i kombinasjon med matopplevelser er enormt. Visit Norway har en årlig bevilgning gjennom jordbruksavtalen på 10 mill. kroner. Bevilgningen benyttes til å gjennomføre en rekke tiltak for å styrke Norges omdømme som reiselivsnasjon. Midlene benyttes også i stor grad til prosjekter som ikke er koblet til matopplevelser eller gårdsturisme.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker ikke å videreføre bevilgningen til Visit Norway på 10 mill. kroner i 2026.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å opprette en pott under Utviklingsprogrammet på 22 mill. kroner til en omdømme- og reiselivssatsing lokalt og regionalt. Formålet med ordningen er å styrke samspillet mellom reiseliv og produsenter av lokalmat og -drikke. Tiltak skal bidra til vekst og verdiskaping. Visit Norway kan søke på midlene på linje med andre aktører. Ordningen forvaltes av landbruks- og matdepartementet, og det kan gis midler til flerårige tiltak. Partene kan legge føringer for satsingen gjennom jordbruksoppgjøret.

Evaluering av Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

I 2024 ble det bevilget 84,3 mill. kroner til Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping. 24,4 mill. kroner av disse var ubenyttet ved utgangen av året. De siste årene har andelen midler gjennom Utviklingsprogrammet ligget et godt stykke under bevilget ramme. Det er uvisst hvorfor, men flere lokalmatprodusenter rapporterer til Norsk Bonde- og Småbrukarlag at dagens program (vekst 1 og vekst 2) ikke treffer deres behov.

For å nå regjeringas ambisiøse omsetningsmål, er det behov for å styrke eksisterende lokalmatprodusenter og tilrettelegge for at nye skal starte opp. Da er det viktig at vekstprogrammene i Utviklingsprogrammet er målrettet.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at det gjennomføres en evaluering av vekstprogrammene i Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping. Evalueringen skal vektlegge produsentenes opplevelser og nytte av programmet, samt hvordan vekstprogrammene kan innrettes for å treffe bedre.

13.9.3 Støtte til Bondens Marked og Norsk Gardsost

I jordbruksoppgjøret 2023 ble bevilgningen til Bondens marked redusert med 1 mill. kroner. Dette var midler som tidligere ble tildelt Bondens marked regionalt. I jordbruksoppgjøret 2024 ble midlene til Bondens marked og Norsk Gardsost videreført med hhv. 2 mill. kroner og 1 mill. kroner, totalt 3 mill. kroner.

Oxford Research sin evaluering av kompetansebehovet til lokalmatprodusentene, viste et behov for et kompetansetilbud som går mer i dybden enn dagens tilbud gjør. De siste 20 årene har norsk ost hatt en formidabel vekst, med medaljedryss til norske oster og ysterier under oste-VM. Skal det norske ystemiljøet vokse ytterligere, er det behov for et kompetanseløft. En satsing på fagrådgivning til norske gårds- og håndverksystemer er et kostnadseffektivt og målrettet tiltak for å bidra til vekst innenfor dette området.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke bevilgningen til Norsk Gardsost med 1 mill. kroner til totalt 2 mill. kroner. Økningen øremerkes ansettelse av fagrådgiver og utvikling av kurs og annet kunnskapsmateriale. Forhandlingsutvalget forutsetter at Norsk Gardsost sikrer et godt samarbeid med kompetansenettverkene og fagmiljøet på NMBU for å styrke kunnskapen blant norske gårds- og håndverksystemer, og for å bidra til videreutvikling av det matfaglige tilbudet til kompetansenettverkene innen ystefaget.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øke bevilgningen til Bondens marked med 4 mill. kroner til totalt 6 mill. kroner i 2026.

13.9.4 Likestilling av Inn på tunet og foredling med annen næringsvirksomhet i landbruket

Foredling av egenproduserte råvarer er en viktig del av næringsvirksomheten for mange bønder. Lokalmaten bidrar til reiseliv, ivaretagelse av tradisjoner og næringsutvikling, og er en viktig del av verdiskapingen i jordbruket.

For stadig flere bønder er Inn på tunet en viktig del av næringsvirksomheten. Dessverre rangeres IPT bare som en tilleggsnæring. Ved vurderinger av inntektsmuligheter på en landbrukseiendom har dette negativ betydning.

Andre tilleggsnæringer, som f.eks. juletreproduksjon, småkraft og grus- og pukkverk, regnes som stedbunden næring skattemessig og gir grunnlag for jordbruksfradrag. Inntekt fra Inn på tunet regnes i dag som bi-inntekt, og verken dette eller lokal foredling av egne råvarer gir grunnlag for jordbruksfradraget.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag peker på at lokal foredling av egenproduserte råvarer og Inn på tunet er stedbunden næring. Derfor må definisjonen i skatteregelverket endres, slik at inntekt fra disse aktivitetene kan legges til grunn for jordbruksfradrag på linje med andre inntekter fra jordbruket.

13.10 Forskning og utvikling

13.10.1 Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri

Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri (FFL/JA) finansierer forskning og innovasjon i hele verdikjeden fra primærledd til industri- og forbrukerledd. Det er to finansieringskilder:

- **Jordbruksavtalen:** Det settes årlig av midler over jordbruksavtalen, i 2024 var beløpet på 91,5 mill. kroner.
- **Forskningsavgift på landbruksprodukter:** Finansieres med forskningsavgift på 0,35 prosent på landbruksprodukter. For importert halvfabrikata og ferdigvarer er avgiften

0,25 prosent. I 2024 utgjorde forskningsavgiften 235,5 mill. kroner, hvorav 96,3 mill. kroner kom fra importerte varer.⁴⁹

Midlene fra jordbruksavtalen skal bidra til å dekke opp avtalepartenes behov for forskning og utvikling med hovedvekt på anvendt kunnskap. Ubenyttede midler på rammen til FFL/JA overføres til neste år. I 2025 er partene enige om at 7 mill. kroner av ubenyttede midler fra 2024 overføres til 2025.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at forskningsmidlene over jordbruksavtalen må brukes til å støtte opp under målet om økt sjølforsyning av jordbruksmatvarer, gjennom bl.a. økt areal- og utmarksbruk, lokal og nasjonal beredskap, god agronomi, teknologiutvikling tilpasset strukturen i norsk jordbruk, styrking av de landbruksøkonomiske miljøene i Norge, og mer presis virkemiddelbruk. Det bør også prioriteres tiltak som bidrar til innovasjon innad i landbruket, til å oppfylle jordbrukets klimaavtale, til klimatiltak som kan styrke jordbrukets konkurransekraft, og til å styrke arbeidet med helhetlig bærekraft i jordbruket.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre bevilgningen på 91,5 mill. kroner til forskning og utredninger over jordbruksavtalen for 2026.

Forhandlingsutvalget i Norske Bonde- og Småbrukarlag mener at forskningsavgiften for norskprodusert vare må settes til 0,25 prosent. Forskningsavgiften for importert vare økes til 0,35 prosent. Subsidiært bør forskningsavgiften være lik for norskprodusert og importert vare på 0,25 prosent.

13.11 Skogbruk

Skogbruk er ei viktig og tradisjonstung næring i Norge, og ei viktig (bi)næring for mange jordbrukere og andre grunneiere. Samtidig er skogbruk sentralt i samtalen om globale miljø- og klimaproblemer, som direkte truer landbrukets livsgrunnlag.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble det bevilget 275 mill. kroner til skogbruket i 2025, en økning på 5 mill. kroner fra året før. Det ble utbetalt 119,1 mill. kroner i tilskudd til skogsveier i 2024, hvorav 30,42 mill. kroner ble dekt over Statsbudsjettet. Det ble bevilget 16,78 mill. kroner til drift i vanskelig terreng, hvorav mesteparten av midlene går til taubanedrifter.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at skogbruket kan bidra positivt til klimaregnskapet gjennom karbonbinding, og bruken av skogprodukter på bekostning av oljeprodukter er og kommer til å være en viktig del av overgangen til et mer klima- og miljøvennlig samfunn. Skogbrukets bidrag til utslipp av klimagasser avhenger imidlertid blant annet av hogstmetode, transport, foredling og bruk av tømmeret. Dessuten er det i skogen vi finner flesteparten av de truede artene i norsk natur, og tiltak som bevarer de store naturverdiene i skogen må derfor styrkes.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener tiltak til skogbruk gjennom LUF først og fremst skal gå til utviklingstiltak for å bidra til en mer bærekraft skogdrift. Øvrig inntekt til skogbruket bør hentes i markedet. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å redusere bevilgingen til skogbruk med 70 mill. kroner til 205 mill. kroner i 2026. Det øremerkes totalt 15 mill. kroner til lukkede hogstformer og 10 mill. kroner til miljøtiltak i skogen.

⁴⁹ Landbruksdirektoratet, Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri.
<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/prosjektmidler/forskningsmidlene-for-jordbruk-og-matindustri>

13.11.1 Støtte til alternative driftsformer i skogbruket

Det er økende interesse for alternative driftsformer til bestandsskogbruk og flatehogst, både blant forskere, beslutningstakere, skogdriftsnæringen selv og befolkningen mer generelt. Dette henger sammen med økt kunnskap om og bevissthet rundt nøkkelrollen til skogen når det kommer til artsmangfold og tap av dette. I tillegg kan lukkede hogstformer være fordelaktig i et klimaperspektiv, fordi mer av karbonet bevares når flere trær får stå og man opprettholder et mer kontinuerlig skogbilde, ettersom størsteparten av karbonlagring i skog skjer i skogsjordsmonnet⁵⁰.

Økt bruk av lukkede hogstformer fører til et mer kontinuerlig og flersjiktet skogbilde, noe som kan være positivt både for mennesker og andre arter som bruker og bor i skogen. En fersk rapport fra NINA, NIBIO og NIVA⁵¹ vurderer hvordan lukkede hogstformer påvirker karbonlagring i skog, biologisk mangfold, økologisk tilstand, vannkvalitet og skognæring. Lukkede hogster kan være bedre for naturmangfoldet dersom det gjøres på en måte som tar spesielt hensyn til gamle trær, løvtrær og død ved, som er viktige livsmiljøer for mange truede arter. Lukkede hogstformer kan også medføre færre negative konsekvenser som næringsstofftap og økt vannføring, og følgende redusert risiko for ras og flom, i forhold til flatehogst. Det trengs midler til kompetanseheving blant skogeiere og skogbrukere om lukkede hogstformer for at denne typen skogforvaltning gjøres på en måte som ivaretar naturverdiene i skogen.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øremerke 5 mill. kroner av LUF-midlene til kurs og andre opplæringstiltak om lukkede hogstformer.

Dersom økt bruk av lukkede hogster fører til avvirkning av et større totalt areal for å oppnå et like høyt tømmeruttak som i dag, vil dette kunne motvirke de positive effektene av alternative hogstformer. Her kan forbedret kvalitet og følgende premiering av kvalitetstømmer bøte på et eventuelt lavere tømmeruttak ved bruk av lukkede hogstformer.

Den ovennevnte rapporten viser at lukkede hogstformer kan gi bedre kvalitet og dimensjon på trærne, som dermed egner seg bedre som sagtømmer. Økt virkeskvalitet kan gi bedre økonomi for skogeierne, dersom det premieres i markedet. Dette kan det offentlige bidra til f.eks. ved å styrke krav til offentlige innkjøp av lokalt trevirke.

Skogbilveinettverket trenger oppgradering, også om en legger til rette for økt bruk av lukkede hogstmetoder. Dersom det satses mer på lukkede hogster og mindre hogstmaskiner, kan oppgradering og vedlikehold av skogsbilveier tilpasses denne bruken, og økt oppgradering og bruk av traktorveier kan være mer relevant flere steder.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener tilskudd som premierer mer manuell drift og bruk av lettere hogstmaskiner kan være positivt både for de enkelte skogeierne og for den økologiske tilstanden i skogen. Forhandlingsutvalget ber om at det under bevilgningen av LUF-midler til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) opprettes en post for subsidiering av lukkede hogstformer som kombinerer tømmeruttak og bevaring av naturmangfold. 10 mill. kroner øremerkes til prosjekter med lukkede hogstformer.

⁵⁰https://media.wwf.no/assets/article_images/rapport_karbonlagring.pdf?_gl=1*he3b4i*_up*MQ..*_ga*MT11OTA0NDY5Mi4xNzEzMjU3NzEz*_ga_9FJXDEE5N5*MTcxMzI1NzcxMC4xLjAuMTcxMzI1NzcxMC4wLjAuMA

⁵¹ <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2024/april-2024/effekter-pa-karbondynamikk-miljo-og-naring-ved-okt-bruk-av-lukkede-hogstformer/>

13.11.2 Miljøtiltak

Bevilgninger til ordninga miljøtiltak i skog må videreføres og styrkes. Ordninga er viktig for å ta vare på spesielt artsrike skogsområder. Størsteparten av de truede artene i Norge holder til i skogen, og tapet i artsmangfold skjer i et alvorlig tempo. Gammel og spesielt artsrik skog må prioriteres i verneprosesser, mens andre miljøtiltak i skogen bør kombineres med skogforvaltning der det er mulig.

Miljøkonsekvenser av gjødsling av skog bør utredes bedre før tilskudd til dette videreføres, bl.a. med hensyn til at nitrogengjødsling kan svekke jordsmonnets evne til karbonlagring, og avrenning til omgivelsene. Gjødsling av skog i nærheten av utmarksbeiter med økologiske husdyr bør forbys. Det er umulig å forhindre økologiske dyr på utmarksbeite å beite i områder som er gjødslet, noe som vil føre til at økologiske beitebrukere mister sin Debio-sertifisering da de ikke lenger oppfyller kravene. Tentativt må det innføres en varslingsplikt slik at økologiske brukere har mulighet til å fjerne sine beitedyr enten ved bruk av digitale gjerder eller ved å stenge dem fysisk vekk fra gjødslede områder.

Regjeringa har foreslått flere tiltak for å øke den økologiske tilstanden i norsk skog. For skogeier vil dette kunne innebære aktive skjøtselstiltak og redusert hogst og/eller omlegging til andre, mindre intensive hogstmetoder. Kostnadene slike tiltak medfører for skogeiere bør kompenseres, og tilskudd til miljøtiltak i skog bør derfor økes betraktelig. For å gjøre ordninga mer tilgjengelig for skogeiere og effektiv med tanke på miljøeffekt, må samtidig informasjonen til skogeiere om kartlegging av biologiske verdier i skogen, aktuelle miljøtiltak og økonomiske støtteordninger for dette, styrkes fra offentlig hold.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ber om at det øremerkes 10 mill. kroner til miljøtiltak i skogen.

13.12 Oppfølging av handlingsplan mot villsvin

Det ble bevilget 2,5 mill. kroner til oppfølging av handlingsplan mot villsvin i jordbruksoppgjøret 2024, en økning på 1,0 mill. kroner.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å avvikle ordningen med oppfølging av handlingsplan mot villsvin i 2026.

13.13 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift skal gå til tiltak som kan redusere konfliktnivået mellom de som driver ordinær jordbruksdrift og reindriften, og reindriften og by. Ordningen finansieres av midler gjennom LUF (jordbruksavtalen) og RUF (reindriftsavtalen), med halvparten av midlene fra hvert fond. Fra jordbrukets side er det meste aktuelle tiltaket er inngjerding av jordbruksarealer og oppsetting av sperregjerder. Innvilgning av tilskudd forutsetter at begge parter (jordbruk/reindrift) i hver enkelt sak må være enige. Dette fordrer en felles forståelse av problemet.

Totalt ble det innvilget 8,143 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak i 2024. Samtlige søknader som ble innvilget var til konfliktforebyggende gjerder, og Landbruksdirektoratet registrerer en økende interesse for midlene. I perioden 2026-2029 åpner også ordningen for søknader til tilskudd til vedlikehold av gjerder. Med økende interesse og behov, prognostiseres det med en årlig utbetaling på cirka 5 mill. kroner fremover.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener ordningen må endres slik at også ensidige tiltak fra jordbrukets side som inngjerding av dyrka mark kan få midler, uten at det er krav om enighet med reinbeitedistrikt/siida.

Forhandlingsutvalget til Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger til grunn en 50/50 fordeling mellom RUF og LUF, og vil øke bevilgningen fra jordbruksavtalen med 1,5 mill. kroner til totalt 3,0 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift i 2026. Det må i tillegg åpnes for en erstatningsordning for bønder etter modell for gås, der det ikke er praktisk og økonomisk mulig med gjerder. Formålet er å kompensere for ulempene reinen medfører. Dette vil være et konfliktdempende tiltak som ikke har negative konsekvenser verken for lokalbefolkningen, reindriftsutøvere og grunneiere. Det settes av 1,5 mill. kroner.

14. Andre områder og tilskuddsordninger

14.1 Norsk Landbruksrådgiving

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) er et viktig bindeledd mellom forskning og de aktive jordbruksforetakene. NLR sørger for at ny kunnskap kommer ut til bonden på en effektiv måte, og har ansvar for HMS i landbruket, byggeteknisk og annen rådgivning, og søknader om «Minor use» for plantevernmidler.

Det er av stor betydning av NLR kan drive et effektivt og godt arbeid for bonden. Som et ledd i dette arbeidet, har organisasjonen gått gjennom en sammenslåingsprosess. Norsk Bonde- og Småbrukarlag forventer at NLR henter ut en betydelig effektiviseringsgevinst fra denne sammenslåingen.

For 2025 ble det totalt bevilget 117 mill. kroner til Norsk Landbruksrådgiving. Økningen ble begrunnet i behov for å styrke arbeidet innen krisebistand.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger til grunn at det vil være faglige og økonomiske rasjonaliseringsgevinster av omorganiseringen, og forventer at samtlige foreslåtte satsinger innenfor dagens grunnbevilgning gjennomføres, herunder «minor use», rådgivning økologisk, forsøksvirksomhet, klimarådgivning og rådgivning tilknyttet omstilling til løsdriftsfjøs.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre bevilgningen til NLR på 117 mill. kroner. Økningen på 2 mill. kroner fra jordbruksoppgjøret 2024 videreføres som en øremerking til krisebistand i 2026. Det øremerkes i tillegg 5 mill. kroner til mentorordninga.

14.1.1 Mentorordninga

Mentorordningen startet opp i Trøndelag i 2014, og ble etter en forsøksperiode etablert som en fast ordning fra 2017. Fra 2020 er det en nasjonal ordning som NLR forvalter og gjennomfører.

Målet med ordningen er å bistå unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter innenfor landbruket eller landbruksbaserte næringer, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. Ordningen innebærer at en bonde gjør en formell avtale med en erfaren kollega om å bistå som diskusjonspartner i drifta gjennom ett år. Regionkontaktene gjør en omfattende innsats for å få satt sammen par. Tilbudet omfatter alle produksjoner, også Inn på tunet, lokal foredling med mer. Det blir også gjennomført fagsamlinger, i hovedsak digitalt.

For 2025 hadde NLR 220 søkere til mentorordninga, og det ble fordelt 145 plasser. Norsk Bonde- og Småbrukarlag støtter NLRs målsetting om at halvparten av alle nye bønder får en mentor, og mener mentorordninga er et kostnadseffektivt tiltak som fungerer godt og gir deltakerne stort utbytte. Den fører også til større samarbeid mellom bønder over tid.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å øremerke 5 mill. kroner av NLRs grunnbevilgning til mentorordninga. Økningen skal gå til å styrke tilbudet og innlemme flere bønder i ordningen.

14.2 Tilskudd ved produksjonssvikt

Ordningen tilskudd ved produksjonssvikt skal bidra til betydelig risikoreduksjon. Ordningen skal være en enkel og effektiv ordning for både myndighet og produsent for å bidra til å redusere økonomiske tap ved produksjonssvikt.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble partene enige om å endre reglene for beregning av gjennomsnittlig avling. Søkeren kan nå stryke de to dårligste og det beste året av de siste syv årene i gjennomsnittsberegningen. Ordningen ble derfor styrket med 2 mill. kroner til 101,4 mill. kroner i 2025.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å redusere bevilgingen til tilskudd ved produksjonssvikt med 2 mill. kroner til 99,4 mill. kroner i 2026.

14.3 Bunnfradraget

Fra summen beregnet av produksjonstilskuddet trekkes et bunnfradrag på 6000 kroner. Det trekkes ikke bunnfradrag fra avløsertilskudd eller fra distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker.

Bunnfradraget har større prosentmessig betydning jo lavere tilskuddssum du mottar. På den måten rammer bunnfradraget små gårdsbruk i større grad enn større bruk.

Som en del av det nye tallgrunnlaget er det vedtatt en normering av inntekten, med den hensikt å ta høyde for bruk som ikke driver inntektsmessig optimalt. Med normeringen, er det ikke lenger hensiktsmessig med et bunnfradrag.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener i utgangspunktet at bunnfradraget må gjøres om til et innslagspunkt for produksjonstilskudd. Det innebærer at alle som har krav på tilskudd på minimum 6000 kroner, får utbetalt hele beløpet. Tiltaket prioriteres ikke i 2026.

14.4 Hamp

Hamp er en viktig tekstilplante, og fibrene er opp til åtte ganger sterkere enn lin. Det er mulig å produsere hamp i Norge.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det må bli tillatt å dyrke hamp til tekstil.

14.5 Observatørstatus til Sametinget

For å sikre fremtiden til tradisjonell samisk kultur og språk er det viktig å bevare levende samiske bygder. En særlig styrking av jordbruket i samiske områder er også en naturlig del av oppfølgingen etter Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. For å kunne sikre matproduksjonen i samiske områder, må også produksjonen kunne gi en rimelig inntekt for gårdbrukerne.

For at samiske interesser skal ivaretas i landbrukspolitikken på en bedre måte enn i dag, bør Sametinget bli involvert blant annet i jordbruksforhandlingene. I reindriftsforhandlingene har Sametinget observatørstatus, og dette kan være et tiltak for å ivareta samiske interesser også i jordbruksforhandlingene.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener Sametinget må gis observatørstatus i jordbruksforhandlingene.

14.6 Tilskudd til frøavl mm.

14.6.1 Tilskudd til frøavl

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av klimatilpassede sorter av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker gjennom tilskudd til avl og overlagring.

Tilskuddsordningen skal også fremme dyrking og forsyning av økologisk stikkløk gjennom tilskudd til avl. Tilskuddet gis som pristilskudd, arealtilskudd og tilskudd til overlagring.

Frøavl legger grunnlaget for norsk grovfôrproduksjon, og er på den måten viktig for jordbruket over hele landet. Frøavl og tilpassa sortsmateriale er viktig i arbeidet med å bedre grovfôrdyrkinga, både i forhold til kvantitet og kvalitet. Norsk grovfôrproduksjon er avhengig av stabil tilgang på såfrø av arter og sorter tilpasset norske forhold. Utenlandsk sortsmateriale er ikke tilpasset norsk klima og norske dyrkingsforhold. Dette gjelder særlig i høyereliggende strøk og de nordligste landsdelene.

I jordbruksoppgjøret 2024 ble det bevilget 23,06 mill. kroner til tilskudd til frøavl, en økning på 3 mill. kroner fra 2023.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å videreføre bevilgningen til tilskudd til frøavl på 23,06 mill. kroner.

14.6.2 Tilskudd til lagring av såkorn

Det er nødvendig å øke beredskapslageret av såkorn i Norge. Dette fordrer en bedring i såkornøkonomien, samt at større arealer sertifiseres til såkorn.

Det er i såkornforretningenes interesse at det til enhver tid er nok såkorn på lager i Norge. Det bør også være disse aktørenes ansvar å betale såkornprodusentene det som trengs for å opprettholde produksjonen. Dette forutsetter imidlertid at ingen aktør kan importere billigere såkorn på siden av den norske produksjonen. Dette fører til store utfordringer for aktørene som satser på norsk produksjon. Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å gjøre staten oppmerksom på problemstillinga med parallell import av såkorn, og oppfordrer til å finne ut hva som kan gjøres for å forhindre dette.

I likhet med øvrig infrastruktur i kornsektoren er det manglende investeringer og utvikling av infrastruktur innafor såkornproduksjon. I en ideell situasjon burde det vært investert i en størrelsesorden på 200 mill. kr i dette, noe dagens system ikke gir marginer for.

Hvordan lager/beredskapslager av såkorn skal bygges opp må diskuteres videre. Det kan kanskje løse billigst ved «hvis behov»-avtaler, hvor såkornforretningene inngår kontrakter om oppformering utover sitt kommersielle behov. En slik «hvis behov-avling» tas kun vare på som såkorn hvis beredskapssituasjonen tilsier det, jf. kap. 7.3.2. i rapporten fra arbeidsgruppa på korn og kraftfôr.⁵²

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil bygge videre på dagens tilskuddsordning til lagring av såkorn, og foreslår at tilskuddssatsen videreføres på 12,5 mill. kroner i 2026. Hvordan systemet skal utvikles opp mot eventuelle «hvis behov»-avtaler eller andre løsninger, må diskuteres videre. Systemet må danne grunnlag for tilstrekkelig norsk såkorn, også med sikte på beredskapslagring.

⁵² [Arbeidsgrupperapport Korn og kraftfor PUBLISERT.pdf](#)

14.6.3 Finansiering av sortsutvikling såkorn

Landbruksdirektoratet har på bestilling fra jordbruksoppkjøret 2024 utredet alternative måter å finansiere sortsutvikling av korn på. I jordbrukets krav fra 2024 ble det foreslått å flytte finansieringa av sertifisert såkorn fra lisenskostnader for de bøndene som bruker sertifisert såkorn (dvs. at lisensen faller bort), til en finansiering gjennom en omsetningsavgift for korn.

I utredninga vurderer Landbruksdirektoratets dette forslaget som teknisk juridisk svært krevende å gjennomføre. Dette henger særlig sammen med bortfallet av lisens, som både norske sortsutviklere (dvs. Graminor) og utenlandske sortseiere har rettslig krav på jf. planteforedlerloven og den internasjonale konvensjonen om rettsbeskyttelse av nye plantesorter (UPOV). Landbruksdirektoratet mener videre at dette forslaget uansett ville bidratt til økt, langsiktig finansiering i begrenset grad.⁵³

Landbruksdirektoratet utreder videre et alternativ 4.1 hvor det i tillegg til lisensavgift kreves en avgift på egenprodusert såkorn, samt et alternativ 4.2, en ordning hvor det, i tillegg til lisensavgift, gis tilskudd finansiert av omsetningsavgift på korn. Av disse to alternativene beskriver Landbruksdirektoratet alternativ 4.2. som mer effektivt og enklere å gjennomføre. Alternativ 4.2 antas å ikke føre til juridiske problemer i forhold til UPOV, og det vil være en forvaltningseffektiv metode, da man vil kunne bruke eksisterende forvaltningssystem og innkrevningsmetode. Landbruksdirektoratet skriver at finansiering av sortsutvikling ved bruk av omsetningsavgiften i teorien kan skje fra 2026.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlaget mener man bør gå for alternativ 4.2, en ordning hvor det, i tillegg til lisensavgift, gis tilskudd til sortsutvikling finansiert av omsetningsavgift på korn.

14.7 Endringer i eksisterende sonegrenser

Over tid har forholdene knyttet til de ulike sonegrenser endret seg fordi størrelsen på de ulike tilskudd og deres andel av de total inntekter innen de ulike produksjoner har økt. Dette sammen med at antall bønder er sterkt redusert, slik at det i mange områder framstår med en på hver side av grensen istedenfor som tidligere ulike produsentmiljøer på begge sider av sonegrensene. Det som tidligere framsto som logisk og fornuftig er ikke nødvendigvis tilfelle i dag.

Et eksempel som kan belyse dette er sonegrensen for kjøtt for Østre Toten. Her er grensen lagt til 350 m o h. I dag mottar produsenter over denne grense tilskudd. Flere av disse henter deler av sitt forgrunnlag under denne høydegrense. På samme tid er noen få produsenter beliggende på 330 m o h. ikke berettiget tilskudd. De store strukturendringer med færre produsenter og leiejord har endret forutsetningene fra da grensene blei satt. For de få produsenter som i befinner seg under grensen framstår dagens regelverk sterkt urimelig.

I Saksumdal har forholdene endret seg slik at det på hver side av grensen ligger en produsent. De har ikke andre rundt seg, men tilskuddet er svært ulikt ut fra grensens plassering. I tidligere tider var det større miljøer og beløpene mindre

Sonegrense 3 for arealtilskudd i Rogaland, kan i dag ikke forsvares på faglig grunnlag. Enhver som kjører gjennom området fra Telemark til Jæren vil se at dette ikke kan sammenlignes med sone 3 på Østlandet. Med de tilskuddssatser som gjelder i sone 3 og i nabosone 5B er forskjellene store. Dette framstår svært urimelig.

⁵³ Kornforedling – Alternative finansieringskilder for sortsutvikling Rapport 9 2025.pdf

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag er klar over at enhver grense vil få motstand, men avtalepartene må kunne forsvare grensene og systemet faglig. Dette er ikke lenger mulig i alle sammenhenger.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever en drøftelse og gjennomgang av problemstillinger knyttet til sonegrenser. Dette kan skje gjennom et nærmere bestemt oppdrag til Landbruksdirektoratet hvor faglaga blir involvert.

15. Forskning, utredninger og arbeidsgrupper

Oppsummert foreslår Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag følgende arbeidsgrupper, utredninger og forskningsprosjekter:

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår følgende arbeidsgrupper:

1. Arbeidsgruppe som skal gjennomgå de totale rammebetingelsene i geitenæringa, herunder ammegeit og melkegeitas betydning i opprettholdelse i seterulturen.
2. Arbeidsgruppe om produksjonsregulering på sau. Et eller flere konkrete forslag til produksjonsregulering må utredes grundig med hensyn til;
 - a. Sikre et balansert marked for sau og lam
 - b. Desentralisert produksjon
 - c. Reguleringseffektivitet og kostnader
 - d. Regionalt produksjonsgrunnlag
 - e. Etableringshindringer for nye produsenter
 - f. Dyrevelferd
 - g. Økt selvforsyning
 - h. Øvrige landbrukspolitiske mål, særlig landbruk over hele landet
 - i. Gjennomførbarhet
3. En arbeidsgruppe som svarer ut utfordringene identifisert i arbeidsgrupperapporten «Gjennomgang av korn- og kraftfôrpolitikken» og kommer med konkrete løsninger:
 - a. Finansiering av økt behov for lagerkapasitet i forb. med økt mathveteproduksjon
 - b. Om ordningen i seg selv er til hinder for at bransjen til enhver tid investerer nok i tørke- og lagermuligheter. Godtgjørelse for lagring på gårdene er i praksis borte gjennom de ordninger aktørene har laget. Disse ordningene må vurderes gjeninnført som en del av jordbruksavtalen som ledd i økt beredskap.
 - c. Muligheten for å innføre proteinbetaling for alle kornslag.
 - d. Hvilket nivå PNS må ligge på for å forhindre hjemmemaling av korn.
 - e. Utrede muligheten for et tilskudd til korn for krossing eller lignende behandling og av korn ved hjemmemaling fra sone 5a og opp til sone 7.
 - f. Forslag til utforming av innfrakttilskudd.
4. Arbeidsgruppe som skal se på regelverket for alternativt system til telledato, med utgangspunkt i at det gjøres vedtak i jordbruksoppgjøret 2025 om avvikling av telledatosystemet. Grappa skal blant annet se på definisjoner av dyreslag, tilskuddsperiode og eventuelle presiseringer knyttet til grunnvilkåret om vanlig jordbruksproduksjon.

Forhandlingsutvalget i Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår følgende utredninger:

1. En gjennomgang av driftsgranskingene og referansebruka hvor det blir sett på mulighetene for økt datafangst og nye digitale systemer, samt gjennomgang av representativitet i driftsgranskingsbruka. Landbrukets dataflyt må utnyttes til å gi et sanntidsbilde av oppdaterte regnskapstall. Dette innebærer blant annet;
 - a. Å analysere hvor driftsgranskingsbruka er i investeringsløpet med mål om at flest mulig bruk er i midten eller øvre siktet i investeringsløpet.
 - b. Flere små bruk innenfor ammeku, sau og korn representert i driftsgranskingsbruk, samt;
 - c. Et stort kornbruk som representerer de største kornbruka på Østlandet. Vi ser det blir stadig flere store produsenter av korn med mye areal og vi at utslag på disse

synes i driftsgranskningene. Det er viktig at vi kan måle økonomisk utvikling i takt med utviklingen av driftsstørrelser.

- d. Skille på produksjoner i referansebruka (f.eks ha et enkeltstående bruk med svin).
2. Hvordan fraktordningen for økologisk korn og kraftfôr kan innrettes for å møte behovet i næringa.
3. Kostnader ved å utvikle et datasystem med registrering av rasekoder til bruk for todelt omsetningsavgift på storfe.
4. Beredskapstilskudd på diesel.
5. Verdensarvområdene på Vegaøyan og Vestnorsk fjordlandskap tilsvarende utredningen om Røros bergstad og Circumferensen fra 2022.

Det øremerkes midler til følgende prosjekter gjennom FoU-midlene:

- Utviklingen av et kartbasert arealtilskudd.

Det øremerkes midler til følgende prosjekter gjennom klima- og miljøprogrammet:

- 1 million kroner til å utrede kostnadene av klimatiltak jordbruket.
- 2,5 millioner til Klimaregnskapsgruppa

Det foreslås følgende evalueringer:

- Evaluering av utviklingsprogrammet, med hovedfokus på vekstprogrammene og produsentenes erfaringer med dem.

16. Fordelingsskjema

År	2026	Justert pr.	16.04.2025	Ramme	2 000,0
				Budsjett	1 778,1
Fordeling 2025-2026					

Tabell 1.1 Fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	1 778,1
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	1,0
= Nettoeffekt av tilskudd	1 777,1
+ Målpriser fra 1.7	161,0
= Sum målpriser og tilskudd	1 938,1
+ Omdisponering overførte midler fra 2024	63,9
= Sum til fordeling	2 002,0
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	-2,0
= Sum	2 000,0

Tabell 1.2 Målpriser fra 01.07

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Poteter	84,2	7,11	0,40	33,7
Grønnsaker og frukt	4 896,9		2,6%	127,3
Norsk matkorn	141,1	4,95	0,000	0,0
Sum målprisendringer				161,0

Tabell 1.3 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	131,8	5,00	0,17	22,4
Rug, matkorn	9,3	4,22	-0,03	-0,3
Bygg	622,5	4,03	-0,03	-18,7
Havre	283,9	3,90	-0,03	-8,5
Fôrhvete, fôrrug og rughvete	128,2		-0,03	-3,8
Erter til modning	8,7		-0,03	-0,3
Såkorn	62,8		0,00	-0,3
Oljevekster (ref.pris - målpris suspendert)	16,1	7,58	0,00	0,0
Sum korn og oljevekster	1 263,3		-0,007	-9,5

Tabell 1.4 Endring i råvarekostnader til kraftfôr og matkorn

	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Norsk korn til kraftfôr	1059,4	64,0%		-0,030	-31,8
Kli m.m.	65,1				0,0
Prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr				0,000	0,0
Protein, soya m.m.	393,9	23,8%	4,790	-0,031	0,0
Fett	42,1	2,5%			
Vitaminer og mineraler	95,6	5,8%			
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					0,0
Sum råvarekostnad kraftfôr	1 656,09			-0,019	-31,8
Prisendring matkorn				0,000	
Endret prisnedskrivning				0,000	
Endret matkorntilskudd				0,000	
Endret råvarekostnad matkorn				0,000	

Tabell 1.5 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post		Budsjett 2025 ¹⁾	Endring	Budsjett 2026 ²⁾
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	29,500	24,150	53,650
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 548,553	246,100	2 794,653
70.11	Markedstiltak grønt	47,400	-5,000	42,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	315,100	-103,000	212,100
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	48,000	0,000	48,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	410,500	-108,000	302,500
71	Tilskudd ved produksjonssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	104,400	-2,000	102,400
73.11	Pristilskudd ull	117,740	52,700	170,440
73.13	Pristilskudd melk	1 532,928	6,237	1 539,165
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 758,024	509,284	2 267,308
73.16	Distriktstilskudd egg	5,400	0,000	5,400

73.17	Pristilskudd grønt	361,052	8,000	369,052
73.18	Frakttilskudd m.m.	547,000	0,000	547,000
73.19	Pristilskudd korn	1 581,750	-15,762	1 565,988
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 903,894	560,459	6 464,353
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 925,113	-45,520	2 879,593
74.14	Tilskudd husdyr	4 958,073	-30,449	4 927,624
74.16	Beitetilskudd	2 336,207	126,351	2 462,558
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	6 072,052	498,571	6 570,623
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 106,100	50,000	1 156,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	168,778	41,545	210,323
74.21	Tilskudd til Markedshager		7,500	7,500
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	17 566,323	647,997	18 214,320
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	147,496	38,400	185,896
77.12	Tilskudd til frøavl	35,560	0,000	35,560
77.13	Tilskudd til rådgivning	118,000	4,000	122,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	69,635	40,060	109,695
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	26,700	2,700	29,400
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	397,391	85,160	482,551
78.11	Tilskudd til avløsning	1 594,966	38,912	1 633,878
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	186,049	282,400	468,449
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	40,900	1,900	42,800
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	79,092	1,992	81,084
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	64,000	-1,000	63,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 965,007	324,204	2 289,211
Sum kapittel 1150		28 925,568	1 778,069	30 703,637
Sum kapittel 4150		0,050	1,000	1,050

1) Saldert budsjett

2) Budsjett før flyttinger, kvantums- og konsekvensjusteringer

Tabell 1.6 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	2,00	2,00	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	27,50	33,15	18,50
Justert bevilgningsbehov			5,65
Sum	29,50	35,15	24,15

Tabell 1.7 Post 70.11 Markedstiltak i grøntsektoren, mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
-			
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	47,4	42,4	0,0
Justert bevilgningsbehov			-5,0
Sum	47,4	42,4	-5,0

Tabell 1.8 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen, mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
-			
PNS, prognose	315,1	201,5	0,0
Endret målpris potet			5,6
Utvidede produkter			5,0
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,0
Justert bevilgningsbehov			-113,6
Sum	315,1	201,5	-103,0

Tabell 1.9 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
-			
Potetsprit	23,5	23,5	0,0
Potetstivelse	24,5	24,5	0,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	48,0	48,0	0,0

Tabell 1.10 Post 71 Tilskudd ved produksjonssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2025	Endring
-		
Tilskudd ved produksjonssvikt i planteprod.	101,4	-2,0
Tilskudd ved svikt i honningprod.	3,0	0,0
Sum	104,4	-2,0
Herav inneværende år		0,0

NB - normalt 65 % av endring

Tabell 1.11 Post 73.11 Pristilskudd ull

	Mill. kg/stk	Sats, kr/kg/skinn	Endring, kr/kg/skinn	Ny sats kr/kg/skinn	Endring, mill. kr
Ull	2,500	44,96	21	66,04	52,7
Skinn	0,060	74,00	0,00	74,00	0,0
Sum					52,7

Tabell 1.12 Post 73.13 Pristilskudd melk

		Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk		18,9	3,46	0,33	3,79	6,2
Grunntilskudd økomelk		44,7	0,50	0,00	0,50	0,0
Pristilskudd	Sone A	212,3	0,32	0	0,32	0,0
ku- og geitemelk	Sone B	325,4	0,60	0	0,60	0,0
	Sone C	237,4	0,93	0	0,93	0,0
	Sone D	512,7	1,20	0	1,20	0,0
	Sone E	121,9	1,32	0	1,32	0,0
	Sone F	48,5	1,46	0	1,46	0,0
	Sone G	49,2	2,14	0	2,14	0,0
	Sone H	2,5	2,70	0	2,70	0,0
	Sone I	13,9	3,03	0	3,03	0,0
	Sone J	10,9	3,12	0	3,12	0,0
Sum pristilskudd melk		1 534,7		0,00		0,0
Sum pristilskudd melk						6,2

Tabell 1.13 Post 73.15 Pristilskudd kjøtt

		Antall 12 mnd	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats kr/slakt	Endring, mill. kr
Kvalitetstilskudd lammeslakt						
Kval. O+ og bedre 10,1-15 kg		733 832	555	45,00	600	33
Kval. O+ og bedre 15,1-23,1		606 856	0	165,00	165	100
Ikke godkjent klassifisør		3 722	470	0,00	470	0,0
Kjeslakt over 5,0 kg		15 410	500	300,00	800	4,6
Tillegg økologiske slakt (herav)		23 312	50	0,00	50	0,0
Sum		1 359 820				137,777

		Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Grunntilskudd, kjøtt						
Sau og lam		20,3	5,31	-5,31	0,00	-107,8
Geit og kje		0,4	6,65	1,50	8,15	0,6
Sum		20,7				-107,2
Kvalitetstilskudd storfekjøtt						
Klasse O og O+		29,3	8,20	0,50	8,70	14,7
Klasse R- og bedre		19,2	12,00	2,50	14,50	48,0
Sum		48,5				62,7
Distriktstilskudd, kjøtt						
Storfe, sau og geit	Sone 1	23,3	0,00	0,00	0,00	0,0
	Sone 2	56,8	5,25	4,75	10,00	269,8
	Sone 3	17,4	8,05	4,75	12,80	82,7
Storfe og Geit	Sone 4	6,7	16,05	6,00	22,05	40,2
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	16,90	6,00	22,90	5,4
Sau	Sone 4	2,5	18,15	6,00	24,15	15,0
Sau	Sone 5	0,5	18,90	6,00	24,90	3,0
Gris	Sone 4	6,8	6,05	0,00	6,05	0,0
Gris	Sone 4 ²	0,7	7,45	0,00	7,45	0,0
Gris	Sone 5	0,01	7,45	0,00	7,45	0,0
Vestlandet og Agder ¹ Gris		8,9	1,10	0,00	1,10	0,0
Sum		124,5				416,1
Sum pristilskudd kjøtt						509,284

1) Agder, Vestland og Møre og Romsdal

2) Troms

Tabell 1.14 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
-					
Vestlandet	5,442	0,48	0,00	0,48	0,0
Nord-Norge	2,218	1,35	0,00	1,35	0,0
Sum distriktstilskudd egg					0,0

Tabell 1.15 Post 73.17 Pristilskudd grønt

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	2,2	7,40	0,00	7,40	0,0
	Sone 2-4	3,5	8,93	0,00	8,93	0,0
	Sone 5	6,9	13,86	0,00	13,86	0,0
Moreller	Sone 1	0,0	9,65	0,00	9,65	0,0
	Sone 2-4	0,3	11,23	0,00	11,23	0,0
	Sone 5	0,5	16,42	0,00	16,42	0,0
Pressfrukt		10,9	5,82	0,00	5,82	0,0
Bær	Sone 1-3	5,2	7,65	0,00	7,65	0,0
	Sone 4-5	3,3	12,35	0,00	12,35	0,0
	Sone 6-7	0,1	13,52	0,00	13,52	0,0
Ekstra til industribær	alle soner	0,8	6,00	4,00	10,00	3,2
Sum distriktstilskudd frukt og bær		32,9				3,2
Kvantumsgrense						
Tomat	103 400 kg					
Sone 1-3		1,3	5,62	0,00	5,62	0,0
Sone 4-7		2,6	7,06	0,00	7,06	0,0
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1-3		3,2	4,12	0,00	4,12	0,0
Sone 4-7		1,7	4,95	0,00	4,95	0,0
Salat	220 000 stk					
Sone 1-3		4,9	1,54	0,00	1,54	0,0
Sone 4-7		1,8	2,06	0,00	2,06	0,0
Sum tilskudd grønnsaker		15,5				0,0
Potet og grønt i Nord-Norge		4,8	3,74	1,00	4,74	4,8
SUM		53,2				8,000

Tabell 1.16 Post 73.18 Frakttilskudd m.m., mill. kroner

	Budsjett 2025	Endring,
-		
Frakt korn	117,5	0,0
Frakt kraftfôr	198,2	0,0
Innfrakt slakt	230,0	0,0
Frakt egg	13,0	0,0
Sum	558,7	0,0

Tabell 1.17 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskriving	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Korn, norsk	1 272,8	1,371	0,000	1,371	0,0
Økologisk korn	14,2	2,481	-1,110	1,371	-15,8
Oljevekster, lupiner og bønner	16,7	3,368	0,000	3,368	0,0
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	0,3	4,478	0,000	4,478	0,0
Fôrerter	6,9	2,135	0,000	2,135	0,0
Økologiske fôrerter	0,1	2,785	0,000	2,785	0,0
Sum norsk	1 311,0		-0,012		-15,8
- Herav 70 pst inneværende år	917,7				-11,0
Tilskudd matkorn	105,9	0,470	0,000	0,470	0,0
- Herav 50 pst inneværende år	53,0				0,0
Sum prisnedskriving- og matkorntilskudd					-15,8
- Sum inneværende år					-11,0

Tabell 1.18 Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats kr per bruk/dyr	Endring kr per dyr/bruk	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	512	291 100	0	291 100	0,0
Kumelk AK-sone 1-3-4	Foretak	1 206	291 100	0	291 100	0,0
Kumelk AK-sone 5	Foretak	3 847	344 300	0	344 300	0,0
Kumelk AK-sone 6-7	Foretak	628	373 000	0	373 000	0,0
Geitemelk og sauemelk landet	Foretak	268	326 130	0	326 130	5,5
Ammekyr s. 1-4, 6-39 kyr	Dyr	28 646	6 632	60	6 692	1,7
40 og flere kyr	Foretak	355	265 280	2 400	267 680	0,9
Ammekyr s. 5-7, 6-39 kyr	Dyr	46 069	8 712	200	8 912	9,2
40 og flere kyr	Foretak	283	348 480	8 000	356 480	2,3
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-65,1
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						-45,5

Tabell 1.19 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	82 895	8 733	0	8 733	0,0
	15	30	62 324	7 111	0	7 111	0,0
	31	50	39 612	5 634	0	5 634	0,0
	51 +		19 617	4 857	-3 270	1 587	-64,1
Sum			204 448				-64,1
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	95 230	3 390	500	3 890	19,6
	24	50	30 222	-2 784	-411	-3 195	15,6
Sum			125 452				35,2
Ammekyr	1	50	103 211	5 666	0	5 666	0,0
	51+		3 669	1 666	0	1 666	0,0
Sum			106 880				0,0
Andre storfe			564 336	1 587	0	1 587	0,0
Kastrattilskudd storfe			1 500	0	2 500	2 500	3,8
Melkegeit og melkesau	1	125	25 300	1719	0	1 719	0,0
	126+		8 133	695	0	695	0,0
Sum			33 432				3,8
Sau	1	75	602 409	2105	135	2 240	81,3
	76	150	191 719	1 565	0	1 565	0,0
	151+		90 564	211	0	211	0,0
Sum			884 692				81,3
Ammegeit	1	60	10 357	2585	0	2 585	0,0
	61	120	402	1 938	0	1 938	0,0
	121+		69	267	0	267	0,0
Sum			10 828				0,0
Avlsgris Sør-Norge 2)	1	35	15 599	613	0	613	0,0
Avlsgris Jæren	1	35	3 525	464	0	464	0,0

Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 117	894	50	944	0,1
Sum			20 241				0,1
Slaktegris 2)	1	1400	989 579	24	0	24	0,0
Slaktegris Jæren	1	1400	200 421	20	0	20	0,0
Sum			1 190 000				0,0
-							
Vernehøner Sør-Norge	1	1 000	535 243	14	-14	0	-7,5
Vernehøner Nord-Norge	1	1 000	21 453	28	0	28	0,0
Vernehøner, landet	1 001	7 500	2 762 531	14	-14	0	-38,7
Sum			3 319 226				-46,2
Rugeegg Sør-Norge	1	167 000	11 827 098	0,07	0,00	0,07	0,0
Rugeegg Nord-Norge	1	167 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	39 053 392	0,07	0,00	0,07	0,0
Sum			50 880 489				0,0
Bifolk	1 +		50 502	1059	0	1 059	0,0
Hjort over 1 år			4 843	1124	-1 124	0	-5,4
Delsum tilskudd husdyr							-111,9
Forts. Tabell 1.22 Post 74.14			Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
			6				
Genbev.	Storfe		305	4010	0	4 010	0,0
			1				
	Melkeku bevaringsverdig rase		500	0	1 000	1 000	1,5
	Sau		17 118	310	0	310	0,0
			1				
	Geit		038	610	0	610	0,0
	Hest		837	1 200	0	1 200	0,0
	Sum		26 798				1,5
Bunnfradrag 35 pst. ¹⁾			35 %	37 054	6 000	0	6 000
Beløpsavgrensing				1 000 000	0	1 000 000	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-36,6

Sum produksjonstilskudd, husdyr

-30,4

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

2) Unntatt Jæren

Tabell 1.20 Post 74.16 Beitetilskudd

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	278 058	1713	100	1 813	27,8
	Sau, lam, geit, kje	1 815 038	546	50	596	90,8
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	631 452	971		971	0,0
	Småfe m.m.	2 092 935	121		121	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						7,8
Sum beitetilskudd		4 817 483				126,4

Tabell 1.21 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring,	mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 051 064	300	0	300		0,0
Bunnfradrag, 65 pst ¹⁾	37 054	6 000	0	6 000		0,0
Arealtilskudd, grovfôr	5 875 295					643,4
Innmarksbeitearealer	1 559 592					0,0
Arealtilskudd, korn	2 938 553					-133,4
Arealtilskudd, potet	118 676					0,0
Arealtilskudd, grønnsaker	73 869					0,0
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	39 917					0,0
Kulturlandskapstilskudd økol. Grønngjødsling	4 754					-2,4
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-9,1
Sum, AK-tilskudd	9 051 064					498,6

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring,	mill. kr
Sone 1	377 674	50	30	80		11,3
Sone 2	307 451	50	30	80		9,2
Sone 3	596 421	160	50	210		29,8
Sone 4	478 339	180	70	250		33,5
Sone 5 A	1 807 463	390	135	525		244,0
Sone 5 B Vestlandet	1 507 687	445	135	580		203,5
Sone 6	688 847	460	140	600		96,4
Sone 7	111 413	506	140	646		15,6
Sum grovfôr alle soner	5 875 295					643,4

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 273 687	309	-65	244	-82,8
Sone 2 og 3	1 112 880	442	-35	407	-39,0
Sone 4	411 989	502	-25	477	-10,3
Sone 5 – 7	139 997	522	-10	512	-1,4
Arealtak 3000 daa	7 140	0	0	0	0,0
Tillegg for hvete	592 243	100	0	100	0,0
Tillegg for protein og belgvekster	109 016	200	0	200	0,0
Sum korn, alle soner	2 938 553				-133,4

Arealtilskudd, øvrige vekster

		Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Potet sone 1-5		114 347	733	0	733	0,0
Potet sone 6-7		4 329	1 520	0	1 520	0,0
Sum poteter, alle soner		118 676				0,0
Grønnsaker sone 1-5	1-300 daa	47 123	1 550	0	1 550	0,0
	301-	26 242	1 200	0	1 200	0,0
Grønnsaker sone 6-7	1-300 daa	504	2 590	0	2 590	0,0
	301-	0	2 250	0	2 250	0,0
Sum grønnsaker, alle soner		73 869				0,0
Frukt sone 1-4	1-75 daa	8 538	2 100	0	2 100	0,0
	75-	2 038	1 840	0	1 840	0,0
Frukt sone 5-7	1-75 daa	12 600	2 880	0	2 880	0,0
	75-	112	2 620	0	2 620	0,0
Sum frukt, alle soner		23 288				0,0
Bær sone 1-4	1-150 daa	9 508	2 200	0	2 200	0,0
	151-	1 877	1 940	0	1 940	0,0

Bær sone 5-7	1-150 daa	5 110	2 670	0	2 670	0,0
	151-	134	2 410	0	2 410	0,0
Sum bær, alle soner		16 629				0,0

Tabell 1.22 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring,	mill. kr
Fordelt på regionene	1 106,1	1 106,1		50,0
Landet				50,0

Tabell 1.23 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring,	mill. kr
Frukt og bær m.m.	3 304	1 925	500	2 425		1,7
Grønnsaker	3 072	1 925	500	2 425		1,5
Potet	838	860	500	1 360		0,4
Korn	77 886	660	150	810		11,7
Grovfôr	285 064	50	10	60		2,9
Økologisk areal 1. års karens	14 421	300	150	450		2,2
Grønngjødsling	4 754	500	-500	0		-2,4
Økologisk brakka	1 149	25	-25	0		0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	390 488					17,9

Tabell 1.23 Post 74.21 Tilskudd til markedshager

	Antall	Sats	Endring	Ny sats	
Markedshager	150	0	50000	50000	7,5

Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	6 988	4 350	700	5050	4,9
Ammekyr	4 765	3 250	250	3500	1,2
Andre storfe	16 775	730	250	980	4,2
Sau og melkesau	41 762	500	150	650	6,3
Melkegeit	812	353	300	653	0,2
Ammegeit	438	265	0	265	0,0
Avlsgris	272	517	250	767	0,1
Slaktegris	3 817	315	150	465	0,6
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					17,4
Pristilskudd økologiske produkter					8,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-1,8
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					41,5

Tabell 1.24 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
-			
Tilskudd til veterinær reiser	89,051	90,451	0,0
Tilskudd til semin	39,600	39,600	0,0
Ringormvaksinerings	2,000	0,000	0,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	16,845	16,845	0,0
Tilskudd til blåtungevaksinerings og testing			39,0
Justert bevilgningsbehov			-0,60
Sum	147,496	146,896	38,40

Tabell 1.25 Post 77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
-			
Tilskudd til frøavl	23,06	23,06	0,00
Tilskudd til lagring av såkorn	12,50	12,50	0,00
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	35,56	35,56	0,00

Tabell 1.26 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning. Mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
-			
Tilskudd til rådgiving	118,0	118,0	4,00
Justert bevilgningsbehov	0,0	0,0	0,0
Sum	118,0	118,0	4,0

Tabell 1.27 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2025	Prognose 2026	Endring
-			
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,400	2,600	0,0
Utvikling av plantemateriale, Sagaplant	11,375	11,375	6,1
Utvikling av plantemateriale, NMBU	1,500	1,500	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	35,760	35,760	33,8
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	0,000	0,000	0,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	18,600	18,600	0,0
Justert bevilgningsbehov			0,200
Sum	69,635	69,835	40,060

Tabell 1.28 Post 77.17 Tilskudd fellesanlegg frukt

-	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2024, kr / kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg ¹⁾	Endring, mill. kr
Sum	11 263,7	2,37	0,00	2,37	2,7

1) Satsen vil variere med gjennomsnittlig volum siste 3 år

Tabell 1.29 Post 78.11 Tilskudd til avløsning

	Antall bruk/dyr	Kr per bruk/dyr	Endring kr /bruk/dyr	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring mill. kr
Tilskudd per foretak	6 088	134 175	5 367	139 542	32,7
Melkekyr	204 402	5147	332	5 479	
Ammekyr	106 869	1421	92	1 513	
Andre storfe	537 993	858	55	913	
Melkegeit og melkesau	33 432	1186	76	1 262	
Sau	884 557	590	38	628	
Ammegeit	10 828	765	49	814	
Avlsgris	37 141	1697	109	1 806	
Slaktegris	1 462 333	58	4	62	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	4 082 714	14,90	1	15,9	
Rugeegg	95 467 668	0,09	0	0,09	
Hester	24 799	1697	109	1 806	
Avlskaniner	711	423	27	450	
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	4 725 549	5,19	0	5,19	
Slaktekylling	73 109 489	0,63	0	0,63	
Tillegg for økologisk slaktekylling	223 953	1,84	0	1,84	
Hjort	6 874	577	37	614	
	Prognose mill. kr	Endring satser pst.	Endring mill. kr	Utslag av tak mill. kr	Endring mill. kr
Utslag av satsendringer	1 595,0	6,45 %	102,88	-32,7	70,2
Justert bevilgningsbehov					-23,966
Fjerning av tilskudd ved avløsning for slaktekylling					-40,000
Sum endring tilskudd til avløsning for ferie og fritid					38,912

Tabell 1.30 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats kr/dag	Endring kr/dag	Endring, mill. kr
-				
Antall avløsningsdager	190 522	2 600	0	
Gjennomsnittsberegning	190 522	1 096	0	0,0
Utvidelse av ordningen				259,7
Justert bevilgningsbehov				22,700
Sum				282,4

Tabell 1.31 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats kr/å.v.	Endring kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	325 000	8 300	2,0
Tilskudd til avløserkurs		1		0,0
Justert bevilgningsbehov				
Sum				2,0

Tabell 1.32 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats , kr/pers.	Endring kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	475	105 200	0	0,000
Tobruker	87	168 320	0	0,000
Justert bevilgningsbehov				-1,000
Sum	592			-1,000

Tabell 1.33 Kap. 4150 Jordbruksavtalen, inntekter

		Ref.pris kr/kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Post 85, Prisutjevningsbeløp kraftfôrråvarer	1000 tonn				
Sildemel	0		0	0,00	0,0
Soyamel	102	4,79	0,00	-0,03	0,0

Andre fôrstoffer	20	0,10	0,05	1,0
Post 85	122,3			1,0
Sum kap. 4150				1,0